

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Φιλοζοφική παιδεία α spravodlivosť v obci
Diplomová práca

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Bianka Tóthová**
Osobní číslo: **H20436**
Studijní program: **N0223A100011 Filosofie**
Téma práce: **Filozofická paideia a spravodlivosť v obci**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Zásady pro vypracování

Diplomová práce sa zameria na Patočkov osobitý výklad Platóna resp. sokratovsko-platónskej tematiky, v ktorej je najdôležitejšia myšlienka starostlivosti o dušu. Patočka rozlišoval tri prúdy starostlivosti o dušu: 1) prvý prúd je ontokosmologický, 2) druhý je starosť o dušu v obci ako konflikt dvojakého spôsobu života, 3) tretí prúd je starosť o dušu po stránke jej vnútorného života. Diplomová práca pojedná o druhom prúde starostlivosti o dušu, ktorý sa týka života v obci. Postupne budú analyzované tieto problémy: spravodlivosť a nespravodlivosť v obci; $\pi\acute{\epsilon}\rho\alpha\varsigma$ a $\pi\iota\pi\tau\omega\nu$; duša ukáznená a duša nezriadená; $\beta\acute{\epsilon}\tau\epsilon\rho\alpha$ $\phi\iota\lambda\omicron\sigma\phi\omicron\upsilon\kappa\acute{\omicron}\varsigma$ a $\beta\acute{\epsilon}\tau\epsilon\rho\alpha$ $\sigma\iota\kappa\lambda\omicron\upsilon\kappa\acute{\omicron}\varsigma$; filozofická paideia a jej význam pre vytvorenie spravodlivej, harmonickej a zdravej obce. Patočka sa Platónovi resp. platónsko-sokratovskej problematike venoval od 30. rokov 20. storočia. Diplomová práca sa bude opierať zvlášť o prednášky, ktoré o Platónovi predstrel v poslednom decéniu svojho života. Prihliadnuc tiež ku kontextu Patočkovej systematickej filozofie (predovšetkým jeho filozofie dejín, ale aj fenomenologickej filozofie), s ktorou je jeho výklad Platóna tesne spätý. V závere diplomovej práce bude uvážené, či je možné celú Platónovu filozofiu oprávnene a podložené považovať za filozofiu výchovnú.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- PATOČKA, J.: *Péče o duši I. Sebrané spisy. Sv. 1.* Praha: OIKOYMENH 1996.
PATOČKA, J.: *Péče o duši II. Sebrané spisy. Sv. 2.* Praha: OIKOYMENH 1999.
PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát.* Praha: OIKOYMENH 2012.
PATOČKA, J.: *Filosofie výchovy.* Praha: Pedagogická fakulta UK 1997.
PATOČKA, J.: *Kacířské eseje o filosofii dějin.* Praha: OIKOYMENH 2007.
PATOČKA, J.: *Úvod do fenomenologické filosofie.* Praha: OIKOYMENH 1993.
PLATÓN.: *Listy.* Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 1996.
PLATÓN.: *Ústava.* Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005.
PLATÓN.: *Faidón.* Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005.
PLATÓN.: *Gorgias.* Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000.
PLATÓN.: *Ión.* In: PLATÓN.: *Hippias Větší; Hippias Menší; Ión; Menexenos.* Přeložil František Novotný. Platónovy dialogy. Sv. 15. Praha: OIKOYMENH 2010.
PLATÓN.: *Euthyfrón.* Přeložil František Novotný. Platónovy spisy. Sv. 1. Praha: OIKOYMENH 2003.
PLATÓN.: *Menón.* In: PLATÓN.: *Euthydémos; Menón.* Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000.
PLATÓN.: *Lachés.* In: PLATÓN.: *Charmidés; Lachés; Lysis; Theagés.* Přeložil František Novotný. Platónovy dialogy. Sv. 10. Praha: OIKOYMENH 2019.
MEZEI, B.: *A lélek és a másik: Jan Patočka és a fenomenológia.* Budapest: 1998.
NYÍRÓ, M.: *Jan Patočka filozófiai antropológiájának körvonalai.* Dostupné online. URL: ISSN_2062-204X_11_evf_1_sz_2020_119-129.pdf (matarka.hu)

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Věra Schifferová, CSc.**
Katedra filosofie a religionistiky

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Filip Grygar, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2020

Prehlásenie

Prehlasujem: Túto prácu som vypracovala samostatne. Všetky literárne pramene a informácie, ktoré som v práci využila, sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Bola som zoznámená s tým, že sa na moju prácu vzťahujú práva a povinnosti vyplývajúce zo zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, predovšetkým so skutočnosťou, že Univerzita Pardubice má právo na uzavretie licenčnej zmluvy o použití tejto práce ako školského diela podľa § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tým, že pokiaľ dôjde k užitiu tejto práce mnou alebo bude poskytnutá licencia o užití inému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávnená odo mňa požadovať primeraný príspevok na úhradu nákladov, ktoré na vytvorenie diela vynaložila, a to podľa okolností až do jej skutočnej výšky.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v Univerzitnej knižnici.

V Pardubiciach dňa 13. 6. 2022

Bc. Bianka Tóthová

Podakovanie

Rada by som touto cestou poďakovala Phdr. Věře Schifferovej, Csc. za jej ľudský prístup, ochotu a trpezlivosť. Tiež za konštruktívne pripomienky a veľmi príjemnú spoluprácu. Veľké ďakujem patrí mojím najbližším za ich nesmiernu podporu počas celej doby mojich štúdií.

ANOTÁCIA

Diplomová práca sa zameria na Patočkov osobitý výklad Platóna resp. sokratovsko-platónskej tematiky, v ktorej je najdôležitejšia myšlienka starostlivosti o dušu. Patočka rozlišoval tri prúdy starostlivosti o dušu: 1) prvý prúd je ontokosmologický, 2) druhý je starosť o dušu v obci ako konflikt dvojakého spôsobu života, 3) tretí prúd je starosť o dušu po stránke jej vnútorného života. Diplomová práca pojedná o druhom prúde starostlivosti o dušu, ktorý sa týka života v obci. Postupne budú analyzované tieto problémy: spravodlivosť a nespravodlivosť v obci; *πέρας* a *ἄπειρον*; duša ukáznená a duša nezriadená; *βίος φιλοσοφικός* a *βίος σικελικός*; filozofická *παιδεία* a jej význam pre vytvorenie spravodlivej, harmonickej a zdravej obce. Patočka sa Platónovi resp. platónsko-sokratovskej problematike venoval od 30. rokov 20. storočia. Diplomová práca sa bude opierať zvlášť o prednášky, ktoré o Platónovi predstrel v poslednom decéniu svojho života. Prihliadnuc tiež ku kontextu Patočkovej systematickej filozofie (predovšetkým jeho filozofie dejín, ale aj fenomenologickej filozofie), s ktorou je jeho výklad Platóna tesne spätý. V závere diplomovej práce bude uvážené, či je možné celú Platónovu filozofiu oprávnene a podložene považovať za filozofiu výchovnú.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

fenomenológia, Platón, starostlivosť o dušu, obec, existencia, výchova, spravodlivosť

TITLE

Philosophical παιδεία and justice in the polis

ANNOTATION

The thesis focuses on Patočka's particular interpretation of Plato or Socratic-Platonic themes, in which the idea of care for the soul is the most important. Patočka distinguished three streams of soul care: 1) the first stream is ontocosmological, 2) the second is the care of the soul in the polis as a conflict of the dual way of life, 3) the third stream is the care of the soul in terms of its inner life. The thesis deals with the second stream of care for the soul, which is related to life in the polis. The following problems are analyzed: justice and injustice in the polis; πέρας and ἄπειρον; the soul ordered and the soul unordered; βίος φιλοσοφικός and βίος σκελετικός; philosophical παιδεία and its importance for the creation of a just, harmonious and healthy community. Patočka has been working on Plato or Plato-Socrates since the 1930s; the thesis relies particularly on lectures he gave on Plato in the last decade of his life. It also takes into account to the context of Patočka's systematic philosophy (especially his philosophy of history, but also his phenomenological philosophy), with which his interpretation of Plato is closely related. The thesis concludes by considering whether the whole of Plato's philosophy can legitimately and justifiably be regarded as a philosophy of education.

KEYWORDS

phenomenology, Plato, care of the soul, polis, existence, education, justice

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 Patočkova inšpirácia Platónom	13
2 Úloha filozofie v obci	16
2.1 βίος φιλοσοφικός verzus βίος σικελικός	18
3 Podobenstvo o jaskyni	23
4 Tragický mýtus v dialógu Euthyfrón	27
5 Filozofická výchova v dialógoch Lachés a Menón.....	30
6 Filozofická παιδεία a παιδεία rétorov	33
7 Thrasymachos o spravodlivosti.....	40
7.1 Glaukón a Adeimantos o spravodlivosti.....	42
7.2 Spravodlivosť v obci a výchova strážcov	44
7.3 Výběr, výchova a činnosť zákonodarcov	47
7.4 Jednota zdatností v obci – jednota zdatností v duši.....	49
8 Paralela medzi obcou a dušou v dialógu Faidón.....	51
9 Patočkova rekapitulácia Platónovej náuky o duši.....	54
10 Vláda duchovnej autority,.....	56
10.1 Postavenie filozofa v obci	58
10.2 Dialektika – činnosť platónskeho filozofa	61
10.3 Patočkov koncept otvorenej duše.....	63
ZÁVER.....	68
POUŽITÁ LITERATÚRA	77

ÚVOD

Texty o Platónovi predstavujú významnú a rozsiahlu komponentu mysliteľského odkazu Jana Patočku. Sokratovsko – platónskej tematike sa venoval od 30. rokov 20. storočia. Z tejto doby pochádzajú texty *Platonismus a politika*¹ (1933) a *Platón a popularizace*² (1934). Po skončení vojny sa venoval obnove českého vysokého školstva a v roku 1945 sa vracia na Karlovu Univerzitu. V letnom semestri v roku 1947 predniesol sériu prednášok o Sokratovi, kde je bohato zastúpená platónska tematika.³ Na tento cyklus potom v rokoch 1947-1949 nadviazal prednáškami o Platónovi. Tento úvod však neprináša celý výčet Patočkových textov o Platónovi. Informáciu o tom prináša bibliografia Jana Patočky.⁴ Netreba pripomínať, že v nasledujúcom období, tj. po roku 1948 bola Patočkova univerzitná dráha násilne pretrhnutá.

V texte *Platón a popularizace* Patočka požaduje, aby Platónov život nebol traktovaný vonkajškovým spôsobom: „Je nutno se ptát, kdo je Platón a jít až k té poslední rovině, kde všemi partikulárnostmi rodu, postavení, osudových nahodilostí prosvítá to, co z Platóna činí řeckého filosofa par excellence, kde prosvítá jeho τίς ἐστι.“⁵ „Platón sám volil cestu dialógu ... kde dochází k nějakému duševnímu otřesu ... aby se z ideosloví něco pochopilo, nutno právě člověkem nějak otrást v jeho naivním sebeepochopení, v jeho dogmatické sebejistotě.“ „Takovýto otřes je filosofování; a přístup k Platónovi nemůže vést jiným než samostatným filosofováním. Za takové ovšem nelze pokládat referování o cizích názorech na názory Platónovy...“⁶ „Znalost Platóna je zajisté nutno šířit; kdo nějak neví, co je Platón, neví o jedné z nejdůležitějších věcí, které utvořily Evropu; ale popularizovat ne předáváním mrtvých fakt, nýbrž buzením citu pro problémy a pro všechno to veliké, co v Platónově životním díle pro nás stále žije.“⁷

V týchto ranných prednáškach je naznačený osobitý Patočkov prístup k platónskej filozofii, ktorý je zvlášť výrazný v prvej polovici 70. rokov 20. storočia, totiž premýšľanie otázky filozofie dejín a otázky duchovného základu Európy. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*⁸ je dvojsemestrálny cyklus prednášok zo školského roku 1971/72, boli to

¹ PATOČKA, J.: *Platonismus a politika*. In: *Péče o duši I*. Sebrané spisy. Sv.1. Praha: OIKOYMENH 1996.

² PATOČKA, J.: *Platón a popularizace*. In: *Péče o duši I*. Sebrané spisy. Sv. 1. Praha: OIKOYMENH 1996.

³ PATOČKA, J.: *Sókratés*. Praha: SPN, 1991.

⁴ Bibliografia Jana Patočku dostupná online: [Bibliografie - Archiv Jana Patočky \(cuni.cz\)](#)

⁵ PATOČKA, J.: *Platón a popularizace*, s. 29.

⁶ *Ibidem*, s. 32.

⁷ *Ibidem*, s. 34.

⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. Sebrané spisy. Sv. 14/4. Praha: OIKOYMENH 2012.

posledné prednášky, ktoré Patočka mohol po štyroch rokoch trvajúceho pôsobenia na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej predniesť. Nasledujúci cyklus prednášok *Platón a Evropa*⁹ bol preslovený v r. 1973 v súkromí.

Patočkov intepretačný prístup k Platónovi výstižne predstavil Ivan Blecha: „Patočka patril mezi myslitele, kteří se dokázali kongeniálně sžít s myšlenkami těch, které vykládal. Podával je tak, jako by to byly jeho myšlenky, jako by za nimi stál a posluchačstvu je předkládal proto, aby je přesvědčil. Vzápětí dokázal tytéž myšlenky mistrovsky vyvrátit z pozic jiného myslitele či směru. Díky tomu nebyly Patočkovy přednášky pouhým sledem faktografických informací o osobnostech a školách a učebnicovým přehledem hlavních idejí, ale ... živým myšlenkovým výkonem...“¹⁰

V tejto súvislosti by som rada vyzdvihla text *O přirozenosti a výchově člověka* Zuzany Svobodovej – žiačky českého filozofa výchovy a komeniológa Radima Palouša, ktorý bol mladším priateľom a žiakom Jana Patočku. Zuzana Svobodová vedie s Patočkom dialóg, snaží sa uňho nájsť problémy, ktoré majú nadčasový charakter. Príkladom je filozofia výchovy, ktorá sa uňho viaže k politickým záležitostiam.

T. Hejduk upozorňuje, že „účastníci Charty ... nechťjí být žádnou mravní autoritou nebo svědomím společnosti, nad nikoho se nevyvyšují a nikoho nesoudí, ale zároveň chtějí (vzdělávací a tedy vši kritice otevřenou cestou) apelovat na veřejnost a ji tvořící individua, a tak mají ambici proměňovat celek obce.“ Ide však o nepolitickú politiku, pretože „zde chybí ambice mocenského a zájmového charakteru“ Patočkov záujem o politiku je čisto pedagogický - „pedagogická a lidskoprávní aktivita kultivující a proměňující myšlení a chování lidí, včetně mocných...“¹¹

Zuzana Svobodová má zato, že dielo Jana Patočku kopíruje jeho život. Keď päť dní pred svojou smrťou písal o úmysle Charty 77 ako úmysle pedagogikom, kľúčové slová vložil do samého záveru tohto jedného zo svojich posledných textov: „nejdůležitější je pochopit pravý okamžik a přijít včas“¹². Ľudsky najdôležitejšie. Výchova totiž znamená niečo iné v živote než je strach a prospech. K tomuto cieľu by mala smerovať každá výchova, každý človek, ktorý usiluje byť ľudský, k tomuto cieľu majú mieriť vychovávateľa. „Patočkově

⁹ PATOČKA, J.: Platón a Evropa. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

¹⁰ BLECHA, I.: *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia 1997, s. 89.

¹¹ HEJDUK, T.: Jednota občanského vystupování a filosofické tvorby Jana Patočky. Online prednáška preslovená v rámci seminára prof. Vargasa. (Národná pedagogická univerzita, Bogotá) venovaná súčasnej filozofii. Dostupné online: [Jednota občanského vystupování a filosofické tvorby Jana Patočky. Jan Patočka jako občan a filosof. - Aktuality - Oddělení pro komeniologii a intelektuální dějiny raného novověku \(cas.cz\)](#)

¹² PATOČKA, J.: *Češi I*. Sebrané spisy. Sv. 12. Praha: OIKOYMENH 2006, s. 443.

výzvě k pedagogickému působení, oné výzvě člověku, která se týká toho podstatně lidského („pochopit pravý okamžik a přijít včas“), totiž lidské odpovědnosti ve světě. „Akreditují-li se dnes obory jako sociální pedagogika, je pro jejich garanty a vyučující výzvou promýšlet základní možnosti a meze výchovy, a klást si otázku po roli sociální pedagogiky....“ „Pak by mělo být v naší společnosti přirozené, aby i školní výchova a vzdělávání rozvíjely integritu žáků, na jejímž základě může růst integrace a harmonie – soulad ve společnosti, který bude vnímán jako krásný a dobrý.“¹³

V texte *Stejně a jiné* Svobodová připomíná, že lidský život je zároveň životom pravdy. A v tomto zmysle znamená výchova pre Patočku výzvu ku každodennému boju, k vystupňovaniu z uzavretej sebestrednosti, k otvorenosti. Cestu výchovy môžeme vnímať ako cestu od poňatia človeka, ktorý sa nevzťahuje k druhým, podľa známeho „človek človeku vlkom“, k tomu, ktorý je otvorený pravde, inak povedané „človek človeku bratom“. Otvorený človek môže prijímať aj dávať.¹⁴ Svobodová ďalej v článku *Pojem bratrství u Jana Patočky* upozorňuje, že podľa Patočku človek nie je schopný sám vzmachu, zo svojho sveta vlastného uzavretého, zatarasného. „Aby člověk mohl žít v živém, v pravde dialogickém vztahu, musí být otevřen, nikoli uzavřen.“¹⁵ „Toho nemůže ovšem dosáhnout žádný jednotlivec, toho lze dosáhnout jen ve společenství.“¹⁶ „...Tehdy, žije -li člověk ve prospěch celku.“¹⁷ Slobodné odovzdanie sebe druhým a svetu nastáva v dialogickom prostredí, prostredníctvom druhých, jeho podmienkou je život v spoločenstve.¹⁸

Rovnako Patočka vedie s Platónom dialóg o problémoch, ktoré naďalej pretrvávajú. Nutno podotknúť, že Patočka nepracuje s Platónom prísne etymologicky, napriek tomu že bol vynikajúcim filológom so znalosťou starogréčtiny. Ako na to poukazuje Erazim Kohák. Patočka predovšetkým interpretuje, pričom v jeho intepretáciách cítime otázku po zmysle, základných prielomoch, pohyboch či možnostiach ľudského bytia.¹⁹

¹³ SVOBODOVÁ, Z.: O Prirozenosti – a výchově člověka. In: *Envigogika* č. 1, 2017, s. 4. Dostupné online: ([14](#)) [O přirozenosti – a výchově člověka | Zuzana Svobodová - Academia.edu](#)

¹⁴ SVOBODOVÁ, Z.: Stejně a jiné: Jinakost jako naděje výchovy. In: *Paideia: Philosophical E-journal of Chalers University* č. 3, 2018, 5-6. Dostupné online: ([14](#)) [Stejně a jiné: Jinakost jako naděje výchovy / Sameness and Alterity: Alterity as the Hope of Education | Zuzana Svobodová - Academia.edu](#)

¹⁵ SVOBODOVÁ, Z.: Pojetí bratrství u Jana Patočky. In: *Envigogika* č. 2, 2017, s. 3-4. Dostupné online: ([14](#)) [Pojetí bratrství u Jana Patočky | Zuzana Svobodová - Academia.edu](#)

¹⁶ PATOČKA, J.: Původ a smysl myšlenky nesmrtnosti u Platóna. In. *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 382. Tiež SVOBODOVÁ, Z.: Pojetí bratrství u Jana Patočky, s. 3.

¹⁷ PATOČKA, J.: *Původ a smysl myšlenky nesmrtnosti u Platóna*, s. 382. Tiež SVOBODOVÁ, Z.: Pojetí bratrství u Jana Patočky, s. 3-4.

¹⁸ SVOBODOVÁ, Z.: Pojetí bratrství u Jana Patočky, s. 4.

¹⁹ KOHÁK, E.: *Jan Patočka – filosofický životopis*. Jinočany: 1993, s. 71.

Naša práca sa zameriava na Patočkovu analýzu Platónových dialógov, ktorá sa tesne upína k otázke filozofie výchovy. Filozofická výchova krúži okolo pojmu starostlivosti o duši, ktorá súvisí s Patočkovým konceptom otvorenej duše, filozofiou dejín, modernou európskou civilizáciou a jej krízou. Obmedzíme sa na posledné dva cykly, tj.: *Platónova péče o duši a spravедlivý stát* a *Platón a Evropa*, zo zreteľa nevynecháme ani texty o filozofii dejín, s ktorými je výklad Platóna tesne myšlienkovu spätý a Patočkove posledné štúdie o Komenskom, pretože do Patočkovho výkladu Platóna patria.

1 Patočkova inšpirácia Platónom

Je nespochybniteľné, že sa Patočka pri rozvíjaní vlastných myšlienok nechal inšpirovať sokratovsko – platónskymi motívmi. V stati *Platón a popularizace*²⁰ z r. 1934 je východiskom Platónovho filozofovania Sokrates. „Sókratés je sebezpoznaním, ...v tom čo človeka váže k rádu celku: v jeho arété.“²¹ „Areté není privátně individuální ctnost; ... je to úsilí človeka o prohlédnutí celku v zasazení do konkrétní situace. Proto mladý Platón kreslí vždy znovu Sókrata nejen jako nositele, nýbrž jako sám předmět filosofie.“²² Podľa Patočky je Platónova filozofia nemysliteľná bez Sokrata. Platón vyrástol z reflexie nad Sokratom“²³

V cykle prednášok *Sókratés* z roku 1947 Patočka pravil: „Platónovo myšlení bylo ustavičnou meditací před Sókratem a o Sókratovi“, ba dokonca „není možno filosofovat bez Sókrata.“²⁴ Patočka predstavuje Sokrata ako filozofa otázky, ktorý sa neustále pýta na zmysel, a ktorý usiluje o ἀρετή „aniž by byl schopen říci, co je oním nejzajším, oním dobrem, které člověk hledá.“ Sokrates sa obmedzuje na ľudské dobro, ktoré nikdy nevytvorí žiadnu doktrínu.²⁵

Ohnisko Patočkovho záujmu ležalo v starovekom Grécku. Jeho obrat k počiatkom filozofie malo hlbokú motiváciu v jeho myslení. „Protože rozpoznal historicitu rozumu a kulturní zařazenost subjektu ... – uvědomoval si nesmírnou zranitelnost lidských kulturních výkonů – nemohl než tázat se po smyslu evropské kultury a tedy po základních tématech jejích počátků.“²⁶

Patočka v cykle prednášok *Platón a Európa*²⁷ preslovených v roku 1973 intenzívne vyťažuje platónske motívy. M. Ritter poukazuje na to, že „cílem ... je artikulace fenomenologického kontextu, do něhož je výklad smyslu evropských dějin Patočkou zasazen.“²⁸ Platón již ovšem není situován do kontextu filosofie existence, nýbrž

²⁰ PATOČKA, J.: Platón a popularizace. In: *Péče o duši I.* Sebrané spisy. Sv. 1. Praha: OIKOYMENH 1996.

²¹ RITTER, M.: Patočka mezi Sókratem a Platónem. K interpretaci negativního platonismu. In: *Reflexe* č. 38, 2008. V online verzii časopisu „Reflexe“ chýba číslovanie strán. Dostupné online, URL: [Patočka mezi Sókratem a Platónem. K interpretaci negativního platonismu | REFLEXE - filosofický časopis](#)

²² PATOČKA, J.: *Platón a popularizace*, s. 33. Tiež RITTER, M.: Patočka mezi Sókratem a Platónem.

²³ PATOČKA, J.: Kapitoly ze současné filosofie. In: *Péče o duši I.* Sebrané spisy. Sv. 1. Praha: OIKOYMENH 1996, s. 98. Tiež RITTER, M.: Patočka mezi Sókratem a Platónem.

²⁴ PATOČKA, J.: *Sókratés*. Praha: SPN 1991, s. 16. Tiež RITTER, M.: Patočka mezi Sókratem a Platónem.

²⁵ PATOČKA, J.: *Sókratés*, str. 85. Tiež RITTER, M.: Patočka mezi Sókratem a Platónem.

²⁶ KOHÁK, E.: *Jan Patočka – filosofický životopis*, s.70.

²⁷ PATOČKA, J.: Platón a Evropa. In: *Péče o duši II.* Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

²⁸ RITTER, M., *Péče o duši a otázka zjevování*. In: *Reflexe* č. 36, 2009. V online verzii časopisu „Reflexe“ chýba číslovanie strán. Dostupné online: [Péče o duši a otázka zjevování | REFLEXE - filosofický časopis](#)

fenomenologie: pojmem duše chce Patočka „nahradit“ novověký koncept „subjektu“, aby tak překonal na jedné straně Husserlův subjektivismus, na straně druhé „amorálnost“ Heideggerova myšlení bytí.²⁹ Patočkovi tedy jde především o pojem duše, která není ani novověkým subjektem, ale ani heideggerovským Da-sein v podobě spjaté s „myšlením bytí.“³⁰

Patočka zasadzuje svoju platónsku interpretáciu do kontextu filozofie dejín. Platón tu opäť stojí na začiatku dlhej tradície, ale nie tradície čisto úpadkovej, metafyzickej, ale naopak pozitívnej. Podľa Patočku je Platón zkladateľom európskeho sveta.³¹ Snaží sa vykázat fenomenologicky doložitelnú skúsenosť duše ako základu európskeho sveta.³²

„Patočkovi jde o to získat orientaci v dnešní – podle Patočky kritické – situaci světa, přičemž je přesvědčen, že filosofické zamyšlení nemá být pouhou povznášející zábavou, nýbrž že „nám má nějak pomoci v nouzi, v níž jsme, že právě v situaci, do které jsme postaveni, má být *vnitřním jednáním*.“³³

V jeho, resp. platónskej koncepcii starostlivosti o dušu bude totiž duša súcnom, ktoré je schopné samé sebou pohybovať, pričom tento pohyb nie je bez vplyvu na okolie, „poněvadž na způsobu samopohybu, „vnitřního jednání“ duše závisí způsob jednání člověka vůči vnějšku.“³⁴ Podle Patočky nás může „ještě dneska oslovit“ „péče o duši, která je základním evropským dědictvím“³⁵

Patočka je presvedčený, že súčasná situácia Európy je „zúfalá“, je to situácia núdze, ale táto núdza nie je ničím neobvyklým, naopak je pre človeka bytostná. „Jsme loď, která nutně ztroskotává“³⁶ Podstatné je, ako sa k tejto svojej bytostnej situácii stavíme. Filozofia je jedným z možných spôsobom, ako sa k tomu postaviť. Filozofia hovorí „ne, svět není úpadek, protože jádro světa je bytí, a bytí ... je věčné“³⁷ Na filosofickém „objevu“ věčnosti je podle Patočky nejdůležitější právě to, že je v něm obsažen „odpor... boj proti tomu pádu... proti celé téhle úpadkové tendenci světa a života.“³⁸ „Člověk, totiž lidská duše – to znamená

²⁹ RITTER, M., *Péče o duši a otázka zjevování*.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 149. Tiež RITTER, M.: *Péče o duši a otázka zjevování*.

³⁴ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 149. Tiež RITTER, M.: *Péče o duši a otázka zjevování*.

³⁵ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 160. Tiež RITTER, M.: *Péče o duši a otázka zjevování*.

³⁶ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 150. Tiež RITTER, M.: *Péče o duši a otázka zjevování*.

³⁷ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 159. Tiež RITTER, M.: *Péče o duši a otázka zjevování*.

³⁸ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 160. Tiež RITTER, M.: *Péče o duši a otázka zjevování*.

to, čo ví o celku sveta a života..., čo ví o celku a v tom smyslu je celistvú a v celku v tomhle výslovnú vztažení k něčemu, čo je určité nesmrtné, čo určité je věčné, čo nepomíjí, mimo čo není nic —, má v tomhle samo svoji věčnost.“³⁹

Maďarský fenomenológ Balázs Mezei píše o Patočkovy nasledovné: „Bol vytrvalý vo svojej filozofickej činnosti a názoroch na život, tak ako v úzkom kruhu svojich žiakov – často prenasledovaných políciou – Patočka skutočne realizoval ideál sokratizmu v praxi, rovnako ako o tom písal vo svojom Platónskom poňatí „Péče o duši“, kde dal priestor hlbšiemu poňatiu filozofie... To všetko robí v mojich očiach z Jana Patočku sprievodcu, filozofického Vergília, jeho osobnosť a životné dielo sa zdajú byť hodné nasledovania, a to z morálneho, ako aj obsahového hľadiska. Jeho smrť v roku 1977, ktorá nastala dôsledkom tvrdých policajných výsluchov, ... bola mnohými považovaná za mučenie a naplnenie sokratovského ideálu života.“ A dodáva: „Dúfam, že si moji čitatelia nemyslia, že som sentimentálny, keď v rámci možností zdieľam tento názor...“⁴⁰

³⁹ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 160. Tiež RITTER, M.: Péče o duši a otázka zjevování.

⁴⁰ MEZEI, B.: *A lélek és a másik: Jan Patočka és a fenomenológia*. Budapest: 1998, s. 7. „Ahogy kitarott filozófusi tevékenységében és életfelfogásában, ahogy szűk — és a rendőrség által gyakorta zaklatott — tanítványi körében ténylegesen is megvalósította a szókratizmus eszményét, ahogy a „lélek gondozásának“ platóni felfogásában helyet biztosított a filozófia manapság oly kevésbé jellemző elmélyült felfogásának — mindez Jan Patočkát szemben útmutatóvá, filozófiai Vergiliusszá avatta, akinek személyisége és életműve mind erkölcsileg, mind tartalmilag követésre méltónak látszott. 1977-ben bekövetkezett halálát, mely kíméletlen rendőrségi kihallgatások egyenes következménye volt, sokan mártírumnak tekintik és benne a szókratészi életeszmeny beteljesülését látják. Olvasóim talán nem tartják szentimentalizmusnak, ha ezzel a felfogással, az ésszerűség határain belül, magam is egyetértek.“ – prel. Bianka Tóthová.

2 Úloha filozofie v obci

Patočka chce charakterizovať úlohu filozofie v obci a za základ si berie *VII.list*⁴¹, ktorý nepochádza priamo od Platóna, ale je platónsky autentický.⁴² Podľa Patočku sa v tomto texte nachádza akési východisko, ktoré nám ukazuje sebareflexiu ducha, pričom Platón sa najviac snažil o filozofickú kritickosť.⁴³

List obsahuje na jednej strane životnú históriu a na druhej výklad o tom, čo je a ako postupuje filozofia. Výklad filozofie je vložený na určité miesto, „to znamená na miesto, kde Platón ukazuje, jak snadno se účel, smysl toho, co je filosofická činnost, nepochopí a jaké jsou důvody tohoto nepochopení. Jak je filosofie podstatně vydána osudu nepochopení a jak nicméně autentická filosofie ve své rovině tuto základní obtíž překonává.“⁴⁴

„Dopis je adresován příbuzným a přátelům Diónovým. Dión ... byla osoba, do které vkládal Platón největší naděje na to, co se mu jevilo jako možnost realizovat, uskutečnit filosofii ve společenském životě a především ve státě.“⁴⁵

Patočka upozorňuje, že k realizácii filozofie sú podľa Platóna potreba dve veci: na jednej strane vedenie o tom, čo je pravda, keďže pravda sa týka vždy človeka a ľudských vecí, a na druhej strane je potreba, aby tu bola možnosť jej realizácie. „Tohle obojí viděl Platón přislíbeno v osobě Diónově. ... Dión skutečně podnikl pokus zmocnit se na Sicílii vlády a během tohoto pokusu byl zavražden.“⁴⁶

Život v obci znamenal pre gréckeho človeka vrchol všetkých hodnôt. Pre tých najlepších, tých, ktorí majú ako občania najvyššiu hodnotu, existuje ako cieľ ich snaženia dlhotrvajúca sláva medzi smrteľnými bytosťami.⁴⁷

Keď Platón hovorí o spravodlivosti, hovorí prirodzene z určitého hľadiska. Patočka upozorňuje, že pre Platóna nie je spravodlivosť jednoduchý pojem, ale jedna z najhlbších filozofických otázok filozofie.⁴⁸

⁴¹ PLATÓN: *Listy*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 1996.

⁴² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 8-9.

⁴³ Ibidem, s. 8.

⁴⁴ Ibidem, s. 9.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem, s. 10.

⁴⁷ Ibidem, s. 11.

⁴⁸ Ibidem, s. 12.

Platón považuje Sokrata za najspravodlivejšieho.⁴⁹ „Ale zlý osud vládľ ... nad mým verným druhom Sókratem. Některí z těch mocných ho přivedli před soud, a to na základě zcela bezvýznamných obvinění, která by se hodila na všechny jiné spíše nežli na Sókrata. Obžalovali ho totiž z popírání bohů a bezbožnosti a soudcové ho odsoudili a muži, který se dřívě, v době, kdy tito mocipáni sami byli ve vyhnanství a v neštěstí, odmítl zúčastnit znásilnění jednoho z nich, určili za úděľ smrt. Taková byla situace a tak to vypadalo s muži, kteří měli v rukou vedení obce, a tak to vypadalo se zákonem a spravedlností. ...Stále jsem však nepřestával přemýšlet o tom, jakým asi způsobem by bylo lze napravit toto i všechen ústavní život, který se dá vyhojit jenom řízením hraničícím takřka na div ve spolku se šťastnou náhodou.“⁵⁰

Podľa Patočku Platóna vedie na jednej strane myšlienka, čo vlastne znamená a akým spôsobom má byť preorganizovaná spravodlivá obec – to je dielo filozofie, na druhej strane šťastná náhoda, ktorá má priviesť Dióna a Dionýsia k tomu, aby túto myšlienku realizovali.⁵¹

Patočka v tejto súvislosti cituje tento úryvok: „A tak jsem se konečně cítil dohnán k tomu, abych prostě pěstoval opravdovou φιλοσοφία, o které jsem mohl říci, že je pramenem poznání pro všechno, co ve veřejném i osobním životě může platit za vpravdě spravedlivé. A tak lidstvo nebude, prohlásil jsem, zbaveno svých bēd, dokud buď ti, kto jako povoláním se věnují pravé filosofii, nedojdou vlády v obci...“⁵² Patočka tento výrok vysvetľuje nasledovne: Nie mýtus, ktorý bol v tej dobe duchovným orgánom tradície a morálky, ale pestovanie pravej filozofie, sa má stať vodítkom tých, ktorí majú zaručiť ľudskosť obce. V ľudskosti sa premieta spravodlivosť v štátnom spoločenstve, kde vládne zákon a duchovná sila.⁵³

Patočka uvádza, že Platón sa po Sokratovej smrti, po smrti toho najspravodlivejšieho, rozhodne stiahnuť z politického života. „On nechce obec opustiť, on chce obec pravou. ...Zde se ze světa neutíká, nýbrž nachází se cesta k jeho jádru skrze něco, co na první pohled vypadá jako odvrát, jako popření, jako něco podstatně odlišného, ale co ve skutečnosti nám teprve dovolí proniknout, co je jádro...“⁵⁴

⁴⁹ Ibidem, s. 12.

⁵⁰ PLATÓN: *Listy*, 324e-325e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 13.

⁵¹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 13.

⁵² PLATÓN: *Listy*, 326a-b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 14.

⁵³ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 14.

⁵⁴ Ibidem, s. 15.

Podľa Patočku tvoria túto okľuku prvé dialógy, ktoré sa točia okolo pojmov, na ktorých človeku skutočne záleží: ako zbožnosť, umiernenosť, slušnosť a spravodlivosť. Patočka poukazuje na to, že táto úloha je ťažká, a tak sú tieto dialógy bez konca, riešenia a často krúžia na mieste. Táto úloha nemôže byť nikdy ukončená a je dôležitá pre tých, ktorí sa majú zúčastniť na najdôležitejších záležitostiach: „zlidštení lidských věcí.“⁵⁵ Patočka v prednáške *O duši u Platóna* píše nasledovné: „Časté řešení aporetických dialógů, které zanechávají čtenáře na rozpacích o vlastní povaze určované ἀρετή, spočívá jak známo v tom, že příslušná výtečnost, či lépe řečeno pravost, ať běží o statečnost, ukázněnost, zbožnost či bohumilost, není zachytitelná sama pro sebe, je věcně i myšlenkově neoddelitelná od výtečnosti, pravosti, pravdivosti celku. Ἀρετή, pravost, se tak ukazuje jako jedna proti mnohosti slabostí a nepravostí. Není žádný platónštější motiv než tento začátek. ...Dualismus, o kterém se při Platónově jméně vždy uvažuje, je ... dualismus základních možností, v nichž člověk vždy existuje...“⁵⁶

Obec dáva ľudskému životu jeho ľudskosť, jeho cenu a trvalosť. Po prevratoch a katastrofách gréckej polis piateho storočia nastáva nutnosť založiť puto medzi individuom a obcou hlbším spôsobom. To je jedna z veľkých úloh, ktorú si kladie Platón. Filozofia ako starosť o dušu je zároveň starosť o pravú obec. Pravá obec predpokladá novú náuku o duši.⁵⁷ „Posláním filozofie je naivní způsob života nahradit životem výslovně se tážícím, a na základě tázání pak ... vědoucím.“⁵⁸

2.1 βίος φιλοσοφικός verus βίος σικελικός

Patočka charakterizuje *VII. list*⁵⁹, aby predviedol βίος σικελικός, ktorého predstaviteľom je Dionýzios a jeho náprotivok je Sokrates, ktorý reprezentuje βίος φιλοσοφικός. Ako sa dopracovať k filozofickému spôsobu života? Prečo musí byť vládca filozof? Ako takého filozofa vychovať? A prečo je to vlastne tak dôležité? To sú otázky, ktoré Patočka na základe *VII. listu* objasňuje.

⁵⁵ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravlivý stát*, s. 16.

⁵⁶ PATOČKA, J.: O duši u Platóna. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 58.

⁵⁷ PLATÓN: *Listy*, 334e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravlivý stát*, s. 19.

⁵⁸ PATOČKA, J.: Péče o duši jako centrum plantónského učení a její tři hlavní hlediska. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 125.

⁵⁹ PLATÓN: *Listy*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 1996.

Patočka pripomína, že pre Platóna je vzorom Sokrates, ktorý si volí fyzickú smrť, aby neporušil svoju dušu a kontakt s tým, čo je dobré.⁶⁰

Patočka má zato, že úvod *VII. listu* patrí k najsilnejším partiám tohto diela. Platón v ňom definuje svoj vzťah k obci prostredníctvom vzťahu k Sokratovi. Sokrates je v *VII. liste* predstaviteľom starého, tradičného ducha obce, ducha právnosti, ducha začleneného do obce, jej zákonistostí, zvykov a tradícií. Sokrates, ktorý svoj život nasadil pre právnosť a nápravu minulých stavov vecí, je naraz obvinený, ako muž, ktorý zavádza novoty, odvracia obec od starého poriadku a starého náboženského základu.⁶¹

Patočka upozorňuje, že Platón hľadá východisko v Sokratovi, v reflexii nad Sokratovými problémami a nad tým, že tu niekto dal príklad filozofického života. „Za prvé, Sókratés filosofuje in concreto, to znamená premýšľá spolu s druhými, klade si otázky a snaží sa na ne odpovedať, a to tak, aby byl ve shodě sám se sebou, aby to, co vidí, řídilo jeho mínění, a nikoli naopak, aby jeho mínění, jeho nápady řídili to, co je patrné. V tom spočívá jeho život, v tom spočívá to, na čem jemu jediné záleží. Sókratovo úsilí je celé napnuto k téhle práci spočívající v tom, že vytvoří shodu se sebou samým, shodu vlastních nahlédnutí. A tato zhoda... platí vždycky, za všech okolností.“⁶²

Sokrates teda žije vo večnosti. Svoj život identifikuje s filozofiou, a preto nepíše. „...Pro člověka jako bytost pomíjivou existuje vyšší cíl, nežli je ... trvalost slávy v obci. Sókratés ji ale realizuje zvláště silným způsobem, tím, že ji žije.“⁶³ Sokrates síce nepíše, ale literatúra o jeho osobnosti existuje - „Největší, co v tomto genos bylo vytvořeno, jsou platónske λόγοι σοκρατικοί. Tohle je jeden důvod, proč je Sókratés tím vzorem.“⁶⁴ Patočka pripomína, že Sokratovské daimonion bojuje proti zaslepeniu neustálym pýtáním, vynaliezáním a ochotou odpovedať na otázky, a tým sa stará o dušu. Starostlivosť o dušu je teda starostlivosťou o vlastnú dušu a zároveň o dušu obce, pričom jedno nie je možné oddeliť od druhého⁶⁵

Druhým dôvodom bolo, že Sokrates zomrel v štýle svojej koncepcie. Sokrates sa dostáva do konfliktu s obcou, je odsúdený nespravodlivo, ale podľa práva, a tak trest

⁶⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 20.

⁶¹ Ibidem, s. 22.-23.

⁶² Ibidem, s. 23.

⁶³ Ibidem, s. 24.

⁶⁴ Ibidem, s. 24.

⁶⁵ PATOČKA, J.: *Evropa a doba poevropská*. In. *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 125.

podstúpi. To čo je raz rozhodnuté podľa práva, je nezávislé na situácii, aj na situácii toho filozofa. „Věta, že lepší je zlé utrpět nežli zlé činit, bezpráví utrpět nežli bezpráví činit, je filosofická věta, která souvisí s nejzákladnějšími nahlédnutími filozofa Sókrata, a samozřejmě že život filozofa Sókrata a jeho smrt nemůže probíhat jinak nežli ve shodě s tímto principem. Tohle jsou ty dva velké důvody.“⁶⁶

Sokrates je mimo iné vychovávateľom, povzbuditeľom mládeže k tomu, aby pochopila, že situácia obce je závislá na cnosti. Sokrates chcel radiť obci, akým spôsobom sa má stať pravou a dobrou, ale utrpel katastrofu. Z toho vyplýva, že radiť obci má zmysel, keď sú dané podmienky preto, aby obec počúvala.⁶⁷ „...Duše znovuzrozená v sokrátovskej péči žije v novej obci, ktorá již není tou starou, nýbrž její věčnou podstatou a vzorem; péče o duši je smrtí polis, a mezi starým životem, založeným na mínění a dochované tradici, a životem založeným na nahlédnutí...“ Sokrates je merítkom pre polis ako ľudský zástupca, ktorý filozofiu privádza k jej vlastnému poslaniu.⁶⁸

Patočka pripomína, že v prvej hlavnej časti *VII. listu* Platón predstavuje, ako sa za vlády Dionýzia I. v Syrakúzach vydal na Sicíliu. Podľa Platóna je pri sicílskom spôsobe života nemožné ostať slušným človekom.⁶⁹ Nie je totiž možné filozofovať a pritom žiť ľahkomyselný život – život zábavy. Βίος σικελικός, sicílsky spôsob života, bol Platónovi odporný. Patočka píše, že sicílsky spôsob života je celkom normálny ľudský život, a preto je pre nás len z časti pochopiteľné Platónove rozhorčenie. „Ten život spočíva v tom, že se člověk dvakrát za den dosyta, či ještě více než dosyta nají, a v tom, že hledí, aby nespál ve svém lůžku sám, a to je už pro Platóna něco, co se s filosofickým způsobem života neshoduje, poněvadž to vyžaduje shánku, náklady, vyžaduje to, aby se člověk věnoval těmto z jeho hlediska naprosto vedlejším věcem.“⁷⁰

Patočka má zato, že Platón tvrdí, že človek, ktorý sa venuje filozofii má žiť striedom, pričom nejde o žiadny moralizmus, ale stále ten istý požiadavok filozofického života, ktorý stojí oproti tomu normálnemu ľudskému – uloženého v tradíciách a inštinktoch. βίος

⁶⁶ PLATÓN: *Gorgias*. Preložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000, 496c. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 24.

⁶⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 25.

⁶⁸ PATOČKA, J.: *Evropa a doba poevropská*, s. 125.

⁶⁹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 26.

⁷⁰ Ibidem, s. 27.

σικελικός, tento spôsob života robí ľudí neukáznených a nespôsobilých nie len k tomu, aby filozofovali, ale aj k tomu, aby prijímali rady filozofov.⁷¹

Platón sa na Sicílii necítil zvlášť dobre, ale odohralo sa tam osudové stretnutie jeho života. Stretol sa s Diónom, ktorý bol blízky príbuzný syrakúzskeho samovládca Dionýzia I., ktorý v tom čase vládol. Keď Dionýzios I. zomrel, zanechal vládu svojmu mladému synovi. „...Tehdy Dión, nikoliv Platón, přišel na myšlenku, že také, tohoto mladého vládce, ještě nesklerotizovaného, přístupného, by bylo možno získat pro Platónovy myšlenky, ... tady by bylo možno tuto mocnou vládu spojit s duchovní autoritou filosofa.“⁷²

Patočka pripomína, že Dión síce prišiel na túto myšlienku, ale princíp, z ktorého táto myšlienka vyplývala, bol záverom celého Platónovho uvažovania nad sokratovskou skúsenosťou. Obce sa totiž dajú zachrániť iba vtedy, ak jej rozhodujúci občania budú filozofovať. Dión bol ten, kto chcel túto myšlienku aplikovať, ale mladý Dionýzios nebol dostatočne vzdelaný. Platón má zato, že toto vzdelanie je potrebné nejakým spôsobom dohnať a uskutočniť obrat.⁷³

Podľa Platóna je to v politických veciach rovnaké ako v lekárstve. „Správny lekár je u mne ten, kto nemocnému poradí teprve tenkrát, keď vidí, že nemocný je ochoten zmeniť svoj spôsob života, svoju diету a celý životní rozvrh.“⁷⁴ Platón ukazuje, že on a Dión sa takto k Dionýziovovi chovali. Dionýziovovi dali radu, aby získal vládu sám nad sebou, zmenil spôsob svojho života, aby sa svojej úlohe mohol venovať vo všetkej triezvosti. Za druhé, aby získal spoľahlivých priateľov, ktorých drží po hromade vôľa k jednote. Dionýzios musí byť v jednote sám so sebou a potom sa tiež musí zhodnúť s druhými.⁷⁵

Podľa Patočku vidí Platón v Diónovom zavraždení niečo ako analógiu k osudu Sokrata. Rovnako za radu, za to pozitívne, čím chcel Dión svojej obci pomôcť, sa obec odmenila takýmto spôsobom.⁷⁶ Platón počítal s tým, že keď sa mu podarí urobiť z vládca filozofa, jeho moc nebude vyplývať zo sily a z hrozby násilia, ale z duchovnej autority. Moc

⁷¹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 27.

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem, s. 28-29.

⁷⁴ PLATÓN: *Listy*, 330c-337e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 29.

⁷⁵ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 30.

⁷⁶ Ibidem, s. 31.

v rukách má ten, kto prešiel kázňou filozofického života. Takýto vládca musí zaviesť jednotné zákonodarstvo, ktoré je v prospech všetkých, nie len víťazov.⁷⁷

Platón sa počas jedného svojho pobytu na Sicílii rozhodol, že mladého samovládcu Dionýzia vyskúša.⁷⁸ Filozofia vyžaduje plné vynaloženie síl, najvyššie ľudské schopnosti, dokonalú pamäť, chápanosť a inteligenciu – „není to možné jinak nežli zároveň opravdovým uchopením toho βίος φιλοσοφικός, tedy celé životosprávy, celého spôsobu života, ktorý se hodí k filozofii.“⁷⁹ Platón má zato, že u Dionýzia sa veľmi skoro ukazuje, že nepatrí k pravým filozofom.

Patočka pripomína, že v Platónových dialógoch sa nachádza παιδεία, „to je hra, to jsou rozhovory, které jsou s to vést jistým směrem nebo ukazují, jak se to dělá, ale takovým způsobem půvabným, přitažlivým, a nemohou ukázat to, oč koneckonců jde; ukazují, jak se k filozofii staví ten a ten...“⁸⁰

Patočka upozorňuje, že Platón hovorí týmto spôsobom, čo ho odlišuje od väčšiny vychovávateľov. Podľa Patočku vychovateľstvo vzniká u Platóna a celá Platónova filozofia je vychovateľská. Teda uspôsobovať ľudí k tomu, aby mohli žiť ako ľudia v štáte, v πόλις, v obci. Patočka má zato, že to je posledný účel Platónovej filozofie. Platón sa od ostatných neskorších vychovávateľov a celej platónskej tradície líši. Príkladom je Komenský, ktorý je platonik, ale jeho veľké úsilie smeruje k tomu, napísať knihu, v ktorej bude obsiahnutý celý zmysel, a to keď sa naučia všetci ľudia, tak sa ľudské veci nejak napravia. Takto sa na veci Platón nepozera a bez obratu to nejde.⁸¹

Podľa Patočku to Platón vyjadril týmito slovami: „A kdybych to napsal nedobře, nikoho by to nemrzelo tolik jako mne. Ale myslím si, že pokus napsat filosofické dílo o nejpodstatnějších věcech života by lidem nepomohl, spíš by věci zhoršil. Pomohlo by to leda několika málo lidem, ... kteří jsou schopni najít to na malý pokyn sami. A tam je to zbytečné. Kdežto u všech ostatních ... buď je seznámení s filosofickým spisem naplní hrozným pohrdáním filosofii, anebo jim to dá falešnou a prázdnou pýchu ... naplní je takovým vysokomyslným a prázdným sebevědomím, jakoby získali něco zcela mimořádného. Ale ono

⁷⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 32.

⁷⁸ PLATÓN: *Listy*, 337e-352a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 33.

⁷⁹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 34.

⁸⁰ PLATÓN: *Listy*, 341c-d. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 36.

⁸¹ PLATÓN: *Listy*, 341d. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 38.

to není nic mimořádného, oč vo filosofii beží. Vždyť to každý má v sobě, každý člověk to má v duši.“⁸²

Iba týmto spôsobom, kedy je duša vedená od jedného nahliadnutia k druhému, od jedného mienenia k druhému – proces, ktorý sa odohráva v duši, nie v slovách a na papieri, „jedině tímto způsobem vede tento proces vyšetřování duši k tomu poslednímu podstatnému nahlédnutí, kde se roznítí světlo osvětlující ty podmínky, za kterých se celé toto zkoumání vůbec může dít.“ V okamihu, keď sa v duši rozsvieti svetlo, tak sa človek stáva niekým takým ako Sokrates, to znamená niekým, kto je schopný toto vyšetřovanie uskutočňovať sám. Človek už nie je len účastníkom dialógu, ktorý odpovedá na otázky áno a nie, ale formuluje ich sám.

Tohle je proces vlastního lidského ozdravění, to je to, co Platón nazývá παιδεία, výchova, vzdělání. A tato výchova se obrací zároveň k tomu, kdo v jistém smyslu to už všechno v sobě má, kdo je s to vlastní věci filosofie příbuzný, kdo je s ní srostlý.“⁸³

Patočka píše, že παιδεία je ten najpodstatnejší ľudský proces. Preto je Platónova filozofia filozofiou tejto παιδεία, preto v strede celej Platónovej koncepcie stojí veľké vylíčenie toho, čo je παιδεία.⁸⁴

3 Podobenstvo o jaskyni

Podľa Patočku je výchova ústredným pojmom *Ústavy* v knihe VI. a VII.⁸⁵ Vo výklade o tejto téme Patočka vychádza zo slávneho podobenstva o jaskyni.⁸⁶

Predstavme si povahu našej duše, podľa toho či je preniknutá vzdelaním, παιδεία, podľa nasledujúceho obrazu: „Představ si lidi v podzemním obydlí tvaru jeskyně, jehož vchod otevřený ke světlu se táhne po celé její šířce. Ti lidé jsou v té jeskyni od svého dětství. Nohy a hrdlo mají spoutané, takže se nemohou hnout z místa ani se nemohou dívat jinak nežli přímo před sebe, pouta jim brání otočit hlavu. Za jejich zády je oheň, který je zanícen na takové vyvýšenine. Mezi ohněm a těmi vězni je vyvýšená cesta, podél této cesty se táhne malá zídka. Mezi cestou a vězni je ta zídka vystavěna tak, aby ti, co procházejí po cestě,

⁸² PLATÓN: *Listy*, 341e-342a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 38.

⁸³ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 58-59.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 59.

⁸⁵ PLATÓN: *Ústava*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005, 484a-511e, 514a-541b.

⁸⁶ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 60-61.

nebyli vidět. Ta zídka je podobná zástěně, které používají loutkáři nebo kejklíři, aby se schovali před očima publika a mohli zpoza této zástěny předvádět publiku své triky. ... A teď si představ, že podél té zídky chodí lidé a nosí nářadí všeho druhu takovým způsobem, že to nářadí trčí nad zídku, také sochy, podoby lidí a zvířat, dřevěné, kamenné a tvarů všeho druhu, a pochopitelně, jak tam chodí a nosí ty předmety, jedni mluví, druzí mlčí, je slyšet jejich hlasy.“⁸⁷

Pre týchto ľudí je realita len realitou tieňov týchto vyrobených predmetov. Akoby sa asi zajatci chovali, keby boli zbavení pút a boli vyliečení zo svojej nevedomosti? Patočka to vysvetľuje nasledovne. Predstavme si človeka, ktorý je celý život fixovaný na obrazy vo vode, v zrkadle a teraz sa má stretnúť s predmetmi, ktoré majú fyzickú realitu. Keby ho niekto nútil pozeráť do svetla, tak by ho oči boleli. Rovnako, keby vážna z jaskyne násilím dovedli na slnečné svetlo, tak by trpel a vzpierať sa tomu, bol by tak oslnený, žeby nemohol rozoznať žiadny z predmetov. Skutočne by si musel zvykať, keby chcel vidieť ten vonkajší svet. Je to oblasť, kde svieti skutočné slnko, kde nie sú umelé predmety. Dôležité totiž je, že všetko čo je v jaskyni sú predmety umelé. Umelé predmety sú napríklad sochy či náradie. Sú síce z prírodného materiálu, ale opracované ľudskou rukou. Až keď je zajatec donútený, aby vystúpil tou strmou cestou, tak príde do oblasti prírodných vecí a pravého sveta – tam je jeho oslnenie ešte stupňované. Ako si bude počínať keď si má zvyknúť? Najlepšie bude začať tým, čo môže najskôr rozoznávať. Najskôr to budú tieňe - z tieňov sa budú pomaly tvoriť tvary, až uvidí, čo sa javí. Podobne to bude aj zo svetlom. Najskôr si privykne nočnému svetlu, ukážu sa mu nebesá a hviezdy, a až za svitania bude môcť dvihnúť oči k predmetom, ktoré ho obklopujú, a nakoniec sa musí pozrieť k prameňu, z ktorého je všetko osvetlené. „Musí se naučit i tento oslňující pramen nazírat takříkajíc tváří v tvář. To je celková cesta.“⁸⁸

Patočka vysvetľuje zmysel tohto prirovnania. Slnko je najvyšší stupeň svetla, je prameňom svetla tiež jeho zoslabenia, je prameňom viditeľnosti, príčinou jak viditeľných vecí, a teda reálnych rovnako ako odvođených, prirodzených vecí, rovnako ako umelých, a napokon aj toho posledného zoslabenia, ktorým je len hra tieňov. „... Světlo ve svém prameni je zdrojem všeho, je zrodem všeho, je všechno ve všem. Světlo – to je podstata bytí.“⁸⁹

⁸⁷ PLATÓN: *Ústava*, 514a-516c. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 64-65.

⁸⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 67.

⁸⁹ Ibidem.

Patočka ďalej vykladá: V prirovnaní k jaskyni máme obsiahnuté štyri stupne. To znamená stupeň obrazov, viditeľných realít – to je to, čo je v jaskyni. V jaskyni sú predmety a zajatci, potom tie umelé predmety a tí, ktorí ich nosia. Na svetle máme tiež dvojaké: to, čo nám dáva možnosť zvykať si na denné svetlo – to sú matematické predmety, predmety vied: potom tam máme tie osvetlené predmety; a potom to, čo tie veci osvetľuje, dáva im ich jas a viditeľnosť, totiž skutočné slnko, na ktorom všetko závisí, prameň všetkého svetla.⁹⁰

Odkiaľ sa berie jaskyňa? Jaskyňa je predpokladom celého obrazu, druhým predpokladom je svetlo. Na jednej strane je tu to, čo bráni zajatcom, aby videli svetlo, celá tá jaskyňa a jej aparát, jaskyňa ako väzenie; na druhej strane je tu svetlo samé. Cesta hore, von z jaskyne je náročná a vždy spojená s problémami. Patočka si kladie otázku. „Jaký je z Platónova hľadiska smysl celého toho veľkého prirovnání“? Videli sme, že začiatok celého pojednania bolo: „Chci ti teď předvést, jakým způsobem se to s námi má co do vzdělání a nevzdělanosti. Co je tedy vlastně ta παιδεία, co je vlastně naše vědění a jeho získávání? Je to cesta podél této linie. Ale nejdůležitější věcí je akce toho obrácení. To, že nás někdo musí zbavit pout.“⁹¹

Patočka v prednáške *O duši u Platóna*, ktorú preslovil v roku 1972, poukazuje na to, že je možné podobenstvo o jaskyni pochopiť z hľadiska duševného pohybu nahor a nadol. Na začiatku prirovnania sa hovorí o dvoch extrémnych stavoch človeka – človeka v upadnutom, „nevolnom stave, v možnosti byť úplne vydán napospas pohyblivým stínům, ktoré pred ním kouzlí blikajúci svetlo odvozeného pramene – to je stav nevolnosti a nezformovanosti ľudskej, kdežto obrat, vzestup v jaskyni a pak na svetle denním je παιδεία...“⁹² Zmienka o týchto dvoch základných možnostiach ukazuje zároveň, že pohyby duše sú koreňom Platónovho vychovávateľstva. Vychovávateľstvo je možné jedine z toho dôvodu, že ψυχή sama za seba zodpovedá, že ovplyvňuje svoje impulzy a výkony.⁹³

Patočka má zato, že παιδεία je najskôr zbavenie istej prekážky, prekonanie niečoho, čo nám bráni. To znamená, že tú základnú možnosť máme v sebe aj teraz. Celá παιδεία, možnosť predviesť tento obrat – tá v nás je. Celý proces sa teda vlastne odohráva vnútorne. Prekážky, ktoré nám bránia – to je tiež náš vnútorný stav. My v určitom zmysle ľpieme na svojom pôvodnom stave, zaujatosti, spútaní, na svojom statuse zajatcov. Sme síce bytosti svetla, ale

⁹⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 67-68.

⁹¹ PLATÓN: *Ústava*, 514a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 68-69.

⁹² PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 69-70.

⁹³ Ibidem, s. 70.

nevieme o tom. Sme bytosti svetla, na ktoré svetlo pôsobí, ale takým spôsobom, že ako podstata svetla, tak naša podstata sú nám skryté.⁹⁴

Tento prechod od oslabenosti a skrytosti k rozsvieteniu svetla je spojený vždy s krízou. Platón potom prerozpráva históriu človeka, ktorý prešiel z temnoty do svetla a potom sa vracia späť zo svetla do jaskyne. Prvá kríza začína, keď si človek musí zvyknúť na svetlo, predmety svetla, zdroj svetla. To všetko je bolestivé a obtiažne. Keď sa väzeň vracia späť zo svetla do jaskyne, začína druhá kríza, pretože zvyknutými očami na plnú žiaru svetla prichádza do okolia, kde nenachádza tento podnet a nevidí nič. Keď zase zaujme svoje miesto medzi zajatcami, je samozrejme najmenej orientovaný z nich všetkých.⁹⁵

Väzeň vyrozpráva svoj zážitok o tom svete tam hore, ale oni povedia: čo nám to ten šialenec rozpráva, my predsa vidíme, že ho to oslepilo a prichádza zmrzačený. Keby takýto človek prišiel s požiadavkom, že svojich susedov zbaví pút a donúti ich, aby sa teda presvedčili, aby šli s ním, aby s ním vykonali cestu nahor, k svetlu, tak sa im to nebude páčiť a človeka zabijú.⁹⁶

Patočka poukazuje na fakt, že to je Sokratov osud, na ktorý sa tu naráža. „To zároveň ukazuje, že celá tato obrovská alegorie není záležitost ryzí teorie, ... nýbrž že je to záležitost nejvlastnějšího lidského záujmu, záujmu všech, že je to záležitost společná, že je to záležitost obce. ... Παιδεία není záležitost pouhé intelektuální hry, nýbrž je to nejvlastnější jádro lidského života. Lidský život se řídí podle toho, zda chce být fascinován jeskyní, zda chce být připoután k ní, anebo zda se stane službou, výstupem ke světlu a proniknutím všech lidských věcí, to znamená nakonec obce, principem světla. To je v podstatě, v celku smysl Platónovy filosofie.“⁹⁷

Podľa Patočku Platónovu filozofiu pochopíme vtedy, keď si uvedomíme, že tento princíp svetla, vo vlastnom slova zmysle robí pre Platóna človeka človekom. Človek nie je sám od seba ľudský, ako niečo vytvorené prírodou, ale je ľudský vzťahom k tomu princípu. Pre Platóna je človek hodnotný podľa toho ako veľmi je prístupný pre princíp svetla a ako sa v ňom odohráva jeho šírenie. Pre Platóna má ľudský život hodnotu, pokiaľ sa v ňom odohráva παιδεία; všetko to, čo παιδεία podporuje, je pozitívne, čo bráni, je záporné. A kto nie je tohto

⁹⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 69.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ PLATÓN: *Ústava*, 516e-517a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 70.

⁹⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s.70.

procesu schopný, toho Platón ľutuje, ale praje mu, aby sa čo najskôr vrátil tam odkiaľ prišiel.⁹⁸

Patočka má zato, že Platón si predstavuje παιδεία tak, že ju vteľuje do postavy Sokrata. Sokratovsko-platónska παιδεία prichádza do sveta, ktorý je už plný παιδεία, a musí pre svoju vlastnú ideu, vlastnú myšlienku výchovy získať miesto. Dopracovať sa k hlbšej a pravdivejšej myšlienke παιδεία.⁹⁹ Filozofická παιδεία, filozofia formovania života nenachádza pred sebou voľné miesto, pretože obec je už plná παιδεία, plná vychovávaní a celá vlastne stojí na παιδεία. Stojí na mrave, na vedomom vychovávaní mravu, ktorý sa uchováva jednak tradíciou obce, jednak určitými inštitúciami. Ak má byť filozofická παιδεία skutočne zavedená tak, aby účinne zasahovala do života, potom sa musí s prítomnou παιδεία vyrovnáť.¹⁰⁰

4 Tragický mýtus v dialógu Euthyfrón

S dôrazom na problém filozofickej výchovy Patočka analyzuje dialóg *Euthyfrón*¹⁰¹, v ktorom sa ukazuje, že mýtické myslenie v istom období obec determinovalo.

Euthyfrón je občan, ktorý sa zameriava na najdôležitejšie veci obce, na jej božskú obranu, kult a mrav. Πόλις nie je založená na záujmoch, ale na pradávnej tradícii, mýtu a na prítomnosti héroov a božstiev, ktorú obec ochraňuje. Euthyfrón je muž, ktorý sa v tých veciach vyzná. Patočka uvádza, že situácia, v ktorej sa Platónov Sokrates stretáva s Euthyfrónom je znepokojujúca. Stretávajú sa u Stoy, uradného miesta, kde sa podávajú obžaloby a predvolávajú obžalovaní. Sokrates tam ide na predvolanie, pretože je obžalovaný, že kazí mládež zavádzaním nových božstiev a nevierou v tie staré.¹⁰²

Euthyfrón sa pýta Sokrata na jeho prípad. Chápe, že obžaloba za zavádzanie nových božstiev sa týka jeho zvláštneho vystupovania, o ktorom každý Aténčan vie, že za určitých okolností akoby v sebe započul nejaký vyšší hlas, ktorý sa v ňom ozýva a vždy len varuje.¹⁰³ Varuje, keď má prehovoriť, čo by nebolo vhodné, skôr, než si Sokrates môže jasným rozumom rozmyslieť, čo je správne a čo nie. Sokrates má daimóna a daimón je vyššia bytosť

⁹⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 70-71.

⁹⁹ Ibidem, s. 90-91.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 101.

¹⁰¹ PLATÓN: *Euthyfrón*. In: *Euthyfrón: Obrana Sokrata; Kritón*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005.

¹⁰² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 102.

¹⁰³ Ibidem.

sprostredkujúca medzi bohmi a ľuďmi, aj keď slovo daimón znamená niekedy božstvo vôbec.¹⁰⁴

Euthyfrón chlácholí Sokrata: Nič si z toho nerob, mne sa Aténčania tiež smejú. Sokrates mu na to povie: „Výsměch není nic zlého. Ale pro vážné podezření stíhají Athéňané ty, kdo se odvažují učit nějaké výbornosti, výtečnosti, kdo se tedy dotýkají παιδεία. Tam začne být věc vážnou – a to je věc zlá.“ Sokrates d'alej vysvetľuje Euthyfrónovi, že síce vie skvelé veci, ale nikoho do toho nezasvecuje. Sokrates sa d'alej dopytuje Euthyfróna prečo je vlastne na súde.¹⁰⁵

Euthyfrón žaluje svojho vlastného otca z vraždy. Rozrozpráva svoj prípad. Rodičia mali na ostrove statok a otec tam najal nádenníka. Nádenník sa však opil a zabil niekoho z čeládnikov. Otec nechal nádenníka spútať, hodiť do jamy a poslal do Atén otázku na veštcov, aby povedali, čo sa má stať, ako to rozhodnúť. Než došla odpoveď z Atén, nádenník zomrel zimou a hladom. Euthyfrón má zato, že musí otca poháňať pred súd, pretože to je bezprávie. Bezprávie je poškvrnenie, ktoré sa týka celej rodiny.¹⁰⁶

Patočka konštatuje, že takáto motivácia nám moderným ľuďom pripadá zvláštna a cudzia. Euthyfrón nežaluje otca z pocitu spravodlivosti, ale z čistej poverčivosti. Na celej rodine visí preklatie, ktoré je možné zbaviť len očistou, a to je v tomto prípade súd.¹⁰⁷

Patočka pripomína, že si musíme uvedomiť nasledovné. Vzťah občana k obci je vzťah piety. Nie tak ako v modernom štáte, tak obrovskej spoločnosti, ktorá je svojím spôsobom mimo osobné vzťahy. Vzťah občana k obci je vzťah dieťaťa k otcovi a matke. Keď Euthyfrón žaluje otca, je to niečo také ako porušenie piety. „Tento člověk tím, že za takovýchto pochybných okolností žaluje, činí nejenom něco podivínského, nýbrž na první pohled nepietního a bezbožného chcete-li. Ale to Athéňané nevidí, nedotýká se to παιδεία.“¹⁰⁸

„Avšak toho Sókrata – toho vyzozorovali a správně ho obžalovali. A teď se chce Sókratés poučit.“ Sokrates sa teda pýta Euthyfróna čo je posvätné, zbožné, bezbožné a hriešne.¹⁰⁹ Euthyfrón sa snaží, vychádzajúc z toho, čo je jeho vlastná skúsenosť, dospieť k obecnej podobe zbožnosti. On predsa poháňa pred súd vražedníka a robí to preto, pretože to

¹⁰⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 103.

¹⁰⁵ PLATÓN: *Euthyfrón*, 2a-3e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 103.

¹⁰⁶ PLATÓN: *Euthyfrón*, 3e-4e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 103-104.

¹⁰⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 104.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ PLATÓN: *Euthyfrón*, 5a-d. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 105.

robia bohovia, a robia to podľa starého gréckeho mýtu. Patočka uvádza, že je to síce nepochopiteľné, ale je to tak.¹¹⁰

Sokrates otvára otázku boja vo svete bohov. „Je li zbožné to, čo je bohům milé, je otázka ktorým. Jestli jsou bohové navzájem ve sporu a v boji, může se stát, že co je milé jednom, není milé druhým.“ Nám predsa ide o stanovenie toho, čo je jadrom zbožnosti.¹¹¹

Rozhovor sa však neustále pohybuje v kruhu. Euthyfrón odpovie: Pozri sa, ja ti to veľmi presne vysvetlím, ale teraz nemám čas. Musím bežať. A na to Sokratés: „Tak mě tady necháváš v bryndě a já jsem si myslel, že když dokážeš obžalovat otce z vraždy, tak že těmto věcem rozumíš, a já teď tady budu sám a sám před tím soudem, který mě obžalovává.“¹¹² Tým to končí.

Patočka vymedzuje pomer Euthyfróna a Sokrata. Euthyfrón je svojím spôsobom stúpenec tragického mýtického poňatia. Je to uňho vystupňované do poverčivosti, do ezoteričnosti vedenia o veciach posvätných a božských. V rozhodujúcich chvíľach aténsku obec takéto myslenie determinovalo. Sú prípady, práve v príbehoch peloponézskej vojny, kde na rozhodujúcich križovatkách obec konala ako Euthyfrón. Toto však Aténčania nevidia. Ale postrehli okamžite Sokrata, muža, ktorý sa odvážil otriasať základmi tejto životnej koncepcie.¹¹³

„Pobývání u toho, co je stálé a věčné, je to, co dělá Sókratés, když vyšetřuje logem to, co každý z nás má v sobě věčného, neměnného a nezvratného. To, co nám svítí na ty pomíjivé věci, které se zde kolem nás vyskytují a s kterým se setkáváme. Sókratés nás učí, abychom šli po stupních k tomu, co je předpokladem toho pomíjivého a co je stále a věčné.“ To stále a věčné je tým, čo nás učí, aká je povaha vecí, a nakoniec tiež, aká je povaha toho, čo rozhoduje o tom, čo je hriešne a čo je božské. Sokratove božstvá nie sú v boji či v spore. Sú to božstvá, ktoré je možné pochopiť týmto spôsobom, cestou toho vzostupu.¹¹⁴

Patočka píše, že o niektorých dialógoch z Platónovej mladosti sa hovorí, že nemajú žiadny výsledok, ako napríklad *Euthyfrón*. Nie je nájdené samotné jadro toho, čo je zbožné. V dialógu *Euthyfrón* sa však nachádza vyrovnanie s básnikmi, prostredníctvom toho čo básnici reprezentujú. Básnici sú reprezentanti starého mýtu. „Je to geniální rys tohoto dialogu,

¹¹⁰ PLATÓN: *Euthyfrón*, 6d-e. PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 107.

¹¹¹ PLATÓN: *Euthyfrón*, 7a-8a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 108.

¹¹² PLATÓN: *Euthyfrón*, 13a-16a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 110.

¹¹³ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 111.

¹¹⁴ Ibidem.

vtělit básnický názor a básnickou sílu do této podivínské a úchylné postavy, do níž se vtěluje pověrečnost obce.“¹¹⁵

5 Filozofická výchova v dialógoch Lachés a Menón

Patočkov výklad o otázke filozofickej výchovy pokračuje analýzou dialógov *Lachés*¹¹⁶ a *Menón*¹¹⁷.

Patočka uvádza, že na začiatku dialógu *Lachés*, vystupujú dvaja synovia takých vynikajúcich otcov, ktorí sami nevynikajú. Pozvali teda dvoch znamenitých generálov obce Lachéta a Nikia, a spolu sa idú pozrieť na exhibíciu jedného šermiara, ktorí ponúka, že mladých ľudí naučí tomuto umeniu. Pánovia sa pozerú na exhibíciu, a tým je vec ukončená. Synovia tých veľkých mužov prednesú otázku, či majú dať svoje deti do výuky šermiarovi, alebo nie. Obaja Lachés aj Menón sú ochotní dať svoju radu, ale Lachés vidí, že v blízkosti je Sokratés, a tak ho zavolá. Sokrates sa pripojí k spoločnosti a začne rozhovor.¹¹⁸

Nikias predvedie reč, v ktorej to schvaľuje, Lachés reč, v ktorej prejaví skepsu. A teraz nasleduje Sokratov pohľad, podľa ktorého sa rozhodnú, ku ktorému názoru sa pripoja.

Čoho sa týka táto otázka? Šerm je len prostriedok, k nejakému účelu, cieľu. Aký je to cieľ? Ide o dušu tých mladých ľudí, o to, aby sa tej duši dala jej najlepšia podoba. Táto vynikajúca podoba, ἀρετή, činí to, že sa niečo stáva až vtedy plne tým, čím je vo svojom jadre. Príkladom je kôň a jeho ἀρετή. Kôň nepatrí len do svojho druhu, ale reprezentuje výbornosť koňa – rýchlosť, silu, iskru – v najvyššom zmysle slova. O to ide aj u tých mladých ľudí, vystupňovať to ľudstvo v nich, ich ψυχή, na najvyšší stupeň.¹¹⁹

Každej výbornosti sa dosahuje cvičením pod dohľadom správnych učiteľov.¹²⁰ Radcom môže byť ten, kto má sám nejaké dobré výsledky. Sokrates hovorí, že zaoberať sa výbornosťou v celku je príliš veľká úloha, vezme teda statočnosť, ktorá je najbližšie

¹¹⁵ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 112.

¹¹⁶ PLATÓN: *Lachés*. In: PLATÓN: *Charmidés; Lachés; Lysis; Theagés*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2019.

¹¹⁷ PLATÓN: *Menón*. In: PLATÓN: *Euthydemos; Menón*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000.

¹¹⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 113.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 114.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 116.

k šermiarskej zdatnosti. Patočka píše, že je tu podobne podložený problém ako v prípade dialógu *Euthyfrón*: čo je to zbožnosť.¹²¹

Pokiaľ slovo statočnosť používame len situačne v bežnej mluve, sme vždy fixovaní na konkrétny prípad a okolo neho máme neurčitú hmlu. Cieľom je vykorčuľovať z tejto neurčitej hmly a vybrúsiť vlastnú podobu statočnosti. Lachés to už pochopil. To, čo obecné charakterizuje statočnosť, je teda isté vytrvanie, vytrvalosť. Sokrates na to okamžite reaguje: Nemôže to byť však vytrvalosť bez uvedomelosti. Mohla by to byť inak aj vytrvalosť šialenca, ktorý si nedá povedať, a teda nemá žiadnu zodpovednosť. Je to teda vytrvalosť spojená s uvedomelosťou.¹²²

Ako je to teda so statočnosťou, ak má byť vedením? Strach a hrôza je Sokratom určená ako očakávanie budúceho zla. Vedenie sa však podľa Sokrata nemá týkať len budúceho, ale týka sa svojho predmetu bez ohľadu na čas. Ide o vedenie dobrého a zlého vôbec. Vedenie v sebe obsahuje všetku cnosť. Kto vie, čo je dobré, ten je nepochybne statočný, ale zároveň aj múdry, spravodlivý a zbožný. Všetko vedenie nám však nie je prístupné. Sokrates sa so svojimi spolurečníkmi točí v kruhu, a tak zostávajú naďalej pri svojej práci. Nikias napokon utrúsi poznámku: Aj s tou tvojou múdrosťou získanou od Daimóna, ktorá nám mala pomôcť, sme v rovnakej kaši ako predtým.¹²³

Lachés to uzaviera slovami: Títo otcovia urobia najlepšie, keď nás nechajú stranou a budú sa držať Sokrata, keď Sokrata pramejú k tomu, aby sa ujal výchovy ich chlapcov. Patočka píše, že sa tu objavuje zmierlivý postoj.¹²⁴

Patočka výslovne upozorňuje, že muži, ktorí zodpovedajú za mrav v obci, a teda za jej παιδεία, sú tu prezentovaní tak, že Sokrata doporúčajú. Ale nie sú všetci takého myslenia, ako sa ukazuje v dialógu *Menón*.

Menón príde do Atén a zháňa sa po niekom, kto by ho naučil občianskym manierom, občianskej cnosti a kladie otázku, či je to vôbec možné naučiť, a z akého prameňa to pochádza. K rozhovoru sa k Menónovi a Sokratovi pridá Anytos, obecný (predák) vychovávateľ, jeden z tých, ktorí Sokrata obžalovali pred súdom. Anytos sa prejaví a doporučí: nikdy nikoho nezveriť žiadnym takým moderným rafinovaným učiteľom, ktorí sa

¹²¹ PLATÓN: *Lachés*, 185d-186a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 117.

¹²² PLATÓN: *Lachés*, 192b-d. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 119.

¹²³ PLATÓN: *Lachés*, 199a-200a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 124.

¹²⁴ PLATÓN: *Lachés*, 200a-201c. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 125.

ponúkajú ako učitelia občianskej zdatnosti a v skutočnosti o tom len hovoria a veci prekrucujú. Tých je treba z obce vyhodiť. Na druhej strane má zato, že každý slušný človek sa v Aténach takým veciam naučí.¹²⁵

Sokrates sa snaží otriasť jeho sebaistotu a uvádza príklad, kde Themistoklés, dal svojho syna naučiť všetkým možným obratnosťam, a predsa to bol človek k ničomu. Anytos mu na to vyhrážajúc povie: Zdá sa mi Sokrates, že ty ľahko ohováraš ľudí. A pamätaj si, že v tejto dobe taký človek môže v každej obci prísť k úrazu.¹²⁶

Patočka poukazuje na to, že je potrebné si uvedomiť zvláštnu situáciu παιδεία v obci, ktorá vyháňa ľudí, ktorí podľa názoru tradície nesprávne predkladajú veci, a ktorá na druhej strane týchto ľudí vysoko hodnotí a vedie k miernosti. „Zvláštni situácie této učené, kýžené a přitom přece jen na druhé straně zavrhované παιδεία řečníku a všemělců, rétorů a sofistů je líčena v řadě jiných dialogů, z nichž si pro svou analýzu vybereme dialog *Gorgias*.“ Ukáže sa totiž, ako to, čo Anytos zamietá, v skutočnosti patrí k povahe týchto Anytov. Anytovia sú ľudia, ktorí reprezentujú sebavedomú tradíciu, ktorá nechce reflektovať, všetko už vie a dokáže občiansku výbornosť skutočne udržiavať a predávať ďalej. Ukáže sa, že nezlomnosť týchto ľudí, nie je tak skutočne valná, a že na druhej strane rafinovaná παιδεία rétorov, ktorí dokážu prehovárať k zhromaždeniu ľudu, získať si ich súhlas, vnútiť svoje náhodne mienenie, v skutočnosti nie je žiadna παιδεία, ale lichotenie týmto ľudom.¹²⁷

Filozofická παιδεία má niečo spoločné s obidvoma hľadiskami, ale obe prekračuje. Filozofická παιδεία počúva hlas reči, tak ako sa jej dovoľáva παιδεία rétorov. Treba poznamenať, že ...“filozofická παιδεία poslouchá hlas řeči jinak, ne s ohledem na částečnou aktuální situaci, s ohledem na rozhodování, prospěch a výhody v ní, nýbrž překonává tuto situaci a jde za tím, co v logu je jeho nejvlastnější základ, totiž za tím, co je věčné. Následkem toho také prolamuje obec aktuální a chce obec takovou, v níž věčnost by byla základem.“¹²⁸

„Filozofická παιδεία se odráží od půdy tradiční obce a cnosti tradiční obce přenáší na novou úroveň, prohlubuje je, aniž by je opouštěla.“¹²⁹

¹²⁵ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 125.

¹²⁶ PLATÓN: *Menón*, 94e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 126.

¹²⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 126.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ *Ibidem*, s. 126-127.

6 Filozofická παιδεία a παιδεία rétorov

V tejto podkapitole uvidíme, že Patočka pri predstavení dialógu *Gorgias*¹³⁰ postaví proti sebe τέχνη rétorov a vedenie filozofov, ktorý vedie k boju o výchovu v obci.

Patočka vyjadruje presvedčenie, že ústredná myšlienka Platónovej filozofie je myšlienka obratu prevádzaná v našom myslení. Proces tohto zvláštneho prechodu nazýva Platón παιδεία, tj. tým termínom, ktorý pre gréckeho človeka označuje zvláštny spôsob života.¹³¹

Patočka v tejto súvislosti zdôrazňuje, že keď použijeme moderný termín παιδεία, vzdelanie, výchova, vychovanie, to je zároveň brána k vlastnej ľudskosti. Filozofova παιδεία je v istom zmysle základný životný obrat. Tento životný obrat je podľa Platóna ďalekosiahly, a to si teraz načrtne.¹³²

Podľa Patočku dialóg *Gorgias* je jeden z typických dialógov, ktorý sa vyrovnáva s vtedy modernými mocnosťami výchovného formovania života.¹³³ *Gorgias* je známy predovšetkým ako tvorca, zakladateľ a pestovateľ rétoriky. Okrem *Gorgia* v dialógu vystupujú ešte dve osoby: príslušník mladšej generácie, *Gorgiov žiak*, Pólos, a potom aténsky občan chystajúci sa na politickú dráhu, *Kalliklés*. Platónov Sokrates sa tu vyrovnáva s výchovnou mocou, ktorou je rétorika. Predmetom dialógu je súboj medzi výchovnou mocou filozofie a výchovnou mocou rétoriky.¹³⁴

Situácia dialógu je nasledovná: *Gorgias* je zas na jednom zo svojich pobytov v Aténach, pri ktorých ukazuje svoju schopnosť a jednak si robí propagandu ako učiteľ, doslova sa ponúka. Rétori boli učiteľia všeobecného vzdelania, ktorým sa hovorilo sofistí a vyznačovali sa tým, že svoje vedenie veľmi draho predávali.¹³⁵

Aký je ale predmet rétoriky? V skratke sa zhodnú na tom, že je to schopnosť prehovárať ľudí, zmeniť ich mienenie; *Gorgias* podotkne, že sa to týka spravodlivosti a nespravodlivosti. Ale teraz je potrebné rozlišovať medzi vedením a vierou.¹³⁶ Ten, kto je rétor vytvára zmenu mienenia týkajúceho sa spravodlivosti a nespravodlivosti v tých, ku

¹³⁰ PLATÓN: *Gorgias*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000.

¹³¹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 128.

¹³² Ibidem.

¹³³ Ibidem, s. 129.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Ibidem, s. 130.

¹³⁶ PLATÓN: *Gorgias*, 449d-454b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 132.

ktorým sa obracajú a vytvárajú tým vedenie, alebo len vieru. Vedenie je vždy pravdivé, ale viera môže byť pravdivá aj nepravdivá.¹³⁷

Rétor má zato, že prehováranie je v istom zmysle niečo silnejšieho a účinnejšieho než obyčajné pracné a abstraktné vedenie.¹³⁸

Gorgias však podotýka, že rétor musí užívať toho prehovárania spravodlivo a každého, kto nedokáže rozoznať, čo je spravodlivé a čo nie, toho musí týmto veciam naučiť. Z toho dôvodu je nesprávne vyháňať rétora z obce a pričítať mu vinu za to, čo eventuálne robia jeho nehodní žiaci.¹³⁹

Patočka upozorňuje, že prichádza v Sokratovej dialektike motív, ktorý sa bude ozývať skrz celý dialóg. Rétorika – takú hypotézu teraz vyslovuje Sokrates – je druh lahodenia. Nie je to žiadna τέχνη. Patočka pripomína, že ranné dialógy sa točia okolo tohto pojmu τέχνη. Bežne sa prekladá ako schopnosť.¹⁴⁰ Je to isté nahliadnutie do večného oboru, vyznania v istých veciach, vniknutie do podstaty vecí. Preto je tento pojem veľmi blízky vedeniu.¹⁴¹

Patočka konštatuje, že osou celého tohto dialógu je boj medzi filozofiou a rétorikou o παιδεία. V tomto prípade sme však do rétoriky zahrnuli sofistiku. Sokrates povie, že rétorika je ako skúsenosť alebo zbehlosť. Tým chce povedať, že ten, kto ovláda takúto zbehlosť, sa nepotrebuje zaoberať podstatou vecí. Stačia mu pocity príjemnosti a nepríjemnosti, stačia mu citové prežitky, ktoré sa nedajú žiadnym spôsobom primyslieť ani odmyslieť, ale proste tu sú. To však nie je prirodzene žiadne vedenie.¹⁴²

Patočka má zato, že Sokrates na tomto mieste ukazuje, že poňatie moci je pozitívne, dobré, potrebné a o čo je pochopiteľné usilovať.¹⁴³ Moc však nespočíva v tom, robiť čo sa nám páči. Robiť to čo chcem, je rozumná vôľa, ktorá smeruje za niečím dobrým. Chútky sú založené len na príjemnostiach a tom, čo sa nám páči. „Tady se právě ukazuje, že kdyby rétorika reflektovala a skutečně na svoji vlastní podstatu a na hodnoty, které ji zakládají,

¹³⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 133.

¹³⁸ PLATÓN: *Gorgias*, 454d-456c. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 133.

¹³⁹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 134.

¹⁴⁰ *Ibidem*, s. 135.

¹⁴¹ *Ibidem*, s. 136.

¹⁴² *Ibidem*, s. 137.

¹⁴³ *Ibidem*.

museli by přijít na to, že jejím základem je tato identifikace dobrého s libostí.“ „Proto ten, kdo dělá čistě to, co se mu zlíbí, nemůže mít velikou moc, je li moc dobro.“¹⁴⁴

Sokrates je reprezentant úplně iného spôsobu života, než je ten v tradičnej obci, ten, ktorý je odporúčaný rétorami. To všetko sa deje s ohľadom na filozofovu dušu. Filozof chce predovšetkým vedieť, preto sa potrebuje pýtať a do každej otázky nahliadnuť.¹⁴⁵

Čo sa nám tu ukazuje po stránke παιδεία? Ten tretí muž Kalliklés, je Aténčan, mladý politik, ktorý sa chystá ku svojej kariére.¹⁴⁶ Kalliklés vidí, že tu niekto hovorí z pozície, ktorá je úplne cudzia, úplne obrátená. To je obrátený svet, čo tu hlása Sokratés, je to filozofia.¹⁴⁷ Keď povie vetu filozofia, tak to znamená, že k tomu dospela krok za krokom s odvôvodnením.¹⁴⁸

Kalliklés hovorí, že νομός je spoločenská konvencia, pričom φύσις – to, čo je pôvodne, bez konvence, bez ľudského zásahu.¹⁴⁹ Od prírody je horšie bezprávie trpieť, podľa zákona bezprávie činiť. Jeho teória je takáto: νομός dávajú slabí ľudia, morálka otrokov, nie je to pôvodná morálka slobodných ľudí. „Slabých je ovšem mnoho, ti hľadí k sobě a k svému prospěchu, když dávají zákony, a zastrášují zaváděním zákonů lidi silné a schopné mít víc.“¹⁵⁰ „Ale podle mého mínění sama příroda ukazuje, že je spravedливо, aby lepší měl více než horší a mocnější více než méně mocný“, hovorí Kalliklés „...že je totiž spravedlnost stanovena tak, aby silnější vládl slabšímu a měl více nežli on.“¹⁵¹ A čo robíme my? Berieme nadaných ľudí, schopných konať podľa práva prírody, „my je bereme už v mládí jako lvíčata, zaříkáváním a kouzelnými prostředky si je zotročujeme, říkájice, že je treba zachovat rovnost a v tom že záleží to, co je krásne a spravedlivé.“¹⁵²

Kalliklés si myslí, že Sokrates pozná pravdu, keď sa zbaví filozofie. Uznáva, že zaoberanie sa filozofiou je vhodné pre dospievajúcu mládež, kedy sa cvičí duch, ale kto sa v dospelom veku naďalej venuje filozofii, toho to kazí.¹⁵³ Na koniec Kalliklés povie: „...Vidíš, Sokrate, já to s tebou myslím přátelsky. Když poslechneš mé rady ... co je skutečná pravda,

¹⁴⁴ Ibidem, s. 138.

¹⁴⁵ Ibidem, s. 139.

¹⁴⁶ Ibidem, s. 141.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 143.

¹⁴⁸ Ibidem, s. 144.

¹⁴⁹ Ibidem, s. 148.

¹⁵⁰ Ibidem, s. 149.

¹⁵¹ Ibidem, s. 150.

¹⁵² Ibidem, s. 150-151.

¹⁵³ Ibidem, s. 151.

tak už toho necháš ... jinak, když ne, tak se můžeš každou chvíli dostat do situace, kde nějaký kdovíodkud přiběhlý ničema tě obžaluje a ty se nebudeš umět vůbec bránit, protože nebudeš vědět, jak se v takovémhle případě jedná...“¹⁵⁴

Sokrates príde hneď na začiatku s tvrdením, že predsa aj tí mnohí sú svojim spôsobom silnejší.¹⁵⁵ Napokon sa zhodnú, že sú to tí rozumní, ktorí sú zároveň statoční, majú politické nahliadnutie, sú odvážni a vytrvalí v sledovaní svojích zámerov. Sú schopní vlády. Vedia ovládať samých seba? – pýta sa Sokrates. Kalliklés povie: Sebaovládanie – to je prirodzene bláznivosť, sebaovládanie – u takého človeka neprichádza v úvahu.¹⁵⁶

„Jak by mohl být člověk štěstěn, kdyby komukoli otročil? Podle přirozenosti je krásné a spravedlivé ... – že kdo chce správně žít, musí ponechat svým žádostem co největší vzrůst a nesmí jich krotit. Zákon – νομός znamená zákon mnohých, nie je to nič iné, než vnútorná poslušnosť. Slobodný muž toto musí odmietnuť – musí stáť na pozícii, že dobré je to, čoho si žiada, čo žiada jeho ľubovôľa.¹⁵⁷ Jeho ἀρετή spočíva v tom, že svojím žiadostiam povolí uzdu, nechá ich vyrásť, a napokon ich uspokojí svojim rozumom a vôľou. Základom celého βίος, spôsobu vedenia života je žiadostivosť, ktorá je žiadostivosťou príjemnosti.¹⁵⁸

Patočka poznamenáva, že Sokratova odpoveď bude stáť na celej vážnosti koncepcie spôsobu života, akým spôsobom je treba žiť, a tá kríza, ktorá v človeku ustavične stojí. Znamená to starať sa o seba, starať sa o svoju najvlastnejšiu podstatu, starať sa o dušu.¹⁵⁹

Sokrates predstaví obraz, iný základ, na ktorom sa život odohráva. Tieto dva spôsoby života budú postavené oproti sebe ako náprotivky. Prvý život nazveme prirodzený a druhý filozofický. Reprezentantom prvého sveta je Kalliklés, potom ten druhý je ten obrátený.¹⁶⁰

Sokratov dôkaz nie je vedecký, ale filozofický, a stojí na tradičnej pôde. Sokrates upozorňuje, že podľa Kalliklésa je príjemné a dobré to isté. Ak radosť v živote spočíva v uspokojovaní žiadosti, tak život spočíva v aktivite vyplňovania prázdnoty.¹⁶¹ „Sokratés kupříkladu ukazuje, že je-li libost totéž co dobrost, potom dle uznaného, platného ethos, jsou-li dobří stateční a kupříkladu rozumní, pak jsou dobří zároveň dobří a zlí...“

¹⁵⁴ Ibidem, s. 152.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 153.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 154.

¹⁵⁷ Ibidem, s. 155.

¹⁵⁸ Ibidem, s. 159.

¹⁵⁹ Ibidem, s. 157.

¹⁶⁰ Ibidem, s. 160.

¹⁶¹ Ibidem, s. 161.

Kalliklés teda berie späť svoj výrok o tom, že dobro a príjemnosť je to isté. Navrhuje dištinkciu medzi rôznymi spôsobmi príjemnosti.¹⁶²

Sokrates túto dištinkciu rozvíja do hĺbky. Umenie, τέχνη už sme o nej hovorili, je v istom zmysle vedenie. Má tu zvláštnosť, že jednak smeruje k podstate, k bytiu, k bytnosti toho, čím určitá vec je. Niečo musí o povahe vecí vedieť, musí jej nejakým spôsobom rozumieť, tiež príčinám a následkom, „to znamená, zařizuje své konání podle náhlédnutí do procesů ovlivňujících tu podstatu a všechno, co s ní souvisí.“ Tieto dve veci charakterizujú τέχνη: „snaha nahlédnout do povahy věcí a do procesů řídících zacházení s věcí.“¹⁶³

To čo odpovedá τέχνη je kázeň. Duša, ktorá má byť vedená k dobru, musí byť k tomu dobrému vedená káznou. Duša ukáznená, zákonitá, sebaovládajúca. Naproti tomu stojí duša neovládajúca svoju žiadostivosť, ktorá je zlá. Sokrates ďalej usudzuje, že duša ukáznená, ktorá sa dokáže chovať zákonitým spôsobom k ľuďom a bohom, bude zároveň zbožná, keď sa tým zákonitým spôsobom chová k božstvu, a spravodlivá, keď sa takým spôsobom chová k ľuďom. Bude tiež statočná, keďže bude vedieť, čo ho sa báť a v akej situácii vytrvať. Ukazuje sa, že ukáznená duša, je v skutočnosti dobrá nie len po jednej stránke, ale po všetkých stránkach, dobro duše je niečo nedeliteľného. Človek je zároveň ukáznený, pravdivý, spravodlivý, múdry či statočný. To je to za čím ide filozofia – táto jednota, tento zákonitý stav.¹⁶⁴ Kto chce byť šťastný musí, ísť za káznou, ovládať sám seba, a kde človek pochybí, tam sa nechať potrestať.¹⁶⁵

Ako si môže filozof pomôcť sebe aj druhým? Samozrejme tam, v tej situácii, kde je potupený a vlečený pred súd si nepomôže.¹⁶⁶

Vlastná pomoc spočíva v tom: neustúpiť! Snažiť sa aby v tej obci vládla zákonitosť v každom jednotlivcovi. Hovoriť nie tak, aby to bolo príjemné, aby sa vyplňovala žiadostivosť obce, ale tak, aby sa napravovalo, aby obec získala správny smer. „Jedině tenkrát je filosof s to pomoci sobě i druhým, když se vytvoří nová obec.“¹⁶⁷ „...A co jedině filosof může – rozvrhne obec, v níž nelze křivdit nejen filosofovi, nýbrž nikomu, obec harmonickou šťastnou.“¹⁶⁸ Podľa Patočku vybudovaním tejto obce bude splnený požiadavok, aby právo

¹⁶² Ibidem, s. 162.

¹⁶³ Ibidem, s. 163.

¹⁶⁴ Ibidem, s. 167.

¹⁶⁵ Ibidem, s. 168.

¹⁶⁶ Ibidem, s. 170.

¹⁶⁷ Ibidem, s. 171.

¹⁶⁸ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 73.

a spravodlivosť neboli vylíčené, len vo svojich vonkajších dôsledkoch, ale v tom, ako pôsobia v samotnej ψυχή.¹⁶⁹

Sokrates nemôže poprieť, že je jeho existencia v obci prekérna, po všetkých stránkach ohrozená a že môže kedykoľvek prísť nejaký naničhodník a zničiť ho. Sokrates má na to, len jednu odpoveď. Je podstatný rozdiel medzi človekom, ktorý sleduje myšlienku zákonnej duše, a medzi tým druhým a že toto je tá duša dobrá a tamtá rozhodne nie. Následkom toho je, odmena filozofa v tom, že on je taký, aký je, smrti sa nebojí, nemá zmysel sa báť, pretože je to aj tak úděl každého človeka a patrí to medzi veci, s ktorými je treba sa vyrovnáť.¹⁷⁰

Faktom zostáva, že Sokrates bol odsúdený. A bol odsúdený, aj keď bol obžalovaný zlými ľuďmi. V každom prípade tú obec, kde sa niečo také stane, a jej stav neoznačíme za niečo šťastné.

Patočka zhrňuje problematiku nasledovne. V dialógu *Gorgias* medzi Sokratom a Kalliklésom šlo o dva základné spôsoby ľudského života. Kalliklés je typickým predstaviteľom neviazanosti a tyranského myslenia, rozšíreného na oko právnej, slobodnej a slobodomyselnej aténskej obce.¹⁷¹

Kalliklés postavil myšlienku zákona prírody proti zákonu ľudskému. Je zástanca slobodnej osoby, ktorá sa nechce dať zotročiť, ani niečím vonkajším, ani vnútorne.¹⁷² Týmto spôsobom dospejeme po duševnej stránke k rétorike a sofistike, po telesnej k labužníctvu a kozmetike.

Φιλοσοφία má však tu zvláštnu výhodu, že má na zreteli niečo obecného, celkového, štruktúrneho. Zatiaľ čo príjemnosť, žiadostivosť atď. sú veci, ktoré nás prepadajú a vynorujú sa hic et nunc a pútajú nás k jednotlivým veciam. Opozícia medzi tou zbehosťou a filozofiou je opozícia medzi dvojakou povahou človeka, alebo, „abychom tak rekli, medzi zastírením vlastnej povahy človeka a proniknutím k jej jemu vlastnému jadrú. To, čo nám zastíra vlastnú povahu vecí, jejich podstatu, ... to jsou ty jednotlivé věci tak, jak na nás útočí: to jsou žádostivosti a to je libost a nelibost.“¹⁷³ „Proto život ve smyslu φιλοσοφία znamená život

¹⁶⁹ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 73.

¹⁷⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 171.

¹⁷¹ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 73.

¹⁷² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 174.

¹⁷³ Ibidem.

v harmonii a v tom smyslu život šťastný. Kdežto život, který je postaven proti tomu, život v extrémě je, abychom tak řekli život špatného nekonečna.“¹⁷⁴

Patočka připomíná, že tu ostává filozof, který nie je schopný si v aktuálnej obci pomôcť, že žije potupným spôsobom, pretože sa dostáva do situácií, „kdy od lidí méněcenných si musí nechat líbit bezpráví, a to je něco, co svobodný člověk přece nesnáší. To je ta velká odpověď, že právě jediný filozof má jaksi v zásobě pomoc sobě i druhým a tou správnou pomocí že je to právě státnictví.“ Čo znamená pravé štátnictvo? To štátnictvo je παιδεία, štátnictvo výchovy, urobiť tých druhých a celú obec obcou harmónie, urobiť ju dobrou. Tú možnosť má len politika a filozofia. A v tomto zmysle pomáha filozof sebe aj druhým.¹⁷⁵

Filozof síce pomáha pro futuro, ale čo on sám? Filozof musí túto situáciu vziať na seba v tom zmysle, „že si bude vědom, že to, co se mu stane, utrpí dobrý od špatného. ...Dobrý je ten, kdo se rozhodl pro způsob života ... v nahlédnutí. Jeho dobrot tedy nezávisí na vnějších okolnostech, které eventuálně musí přijmout.“¹⁷⁶ Patočka v štúdiu *Evropa a Doba poevropská* pochádzajúcej z prelomu šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia poznamenáva, že život v nahliadnutí je náročné získať aj udržať. Patrí len nadaným, bystrým a neúnavným. „Samo si není dost jasně: nedokáže obecně a předem rozlišit, jak daleko sahá a do jaké míry je smíšeno s pouhým nerozumovým míněním. Neustály rozhovor ... nemá žádné předem určitelné cíle...“ Je to filozofická životná vôľa, ktorá nestráca svoj problematický ráz, ale zostáva opovážlivosťou. Je to cesta a nie hotový majetok.¹⁷⁷

Dialóg *Gorgias* smeroval k pomoci, ktorú môže poskytnúť sebe aj druhým, pretože to je plod jeho filozofickej činnosti. Preto myšlienka, že filozof skutočne môže pomôcť sebe aj druhým v spoločenskej núdzi – to je podľa Patočku ústredná Platónova myšlienka.

Patočka zároveň upozorňuje, na to, akým spôsobom má táto pomoc prebiehať. K tomu je rezervované iné Platónovo dielo, obrovský dialóg, ktorý má názov *Ústava*.¹⁷⁸

¹⁷⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 175.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ PATOČKA, J.: *Evropa a doba poevropská*, s. 100.

¹⁷⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 176.

7 Thrasymachos o spravodlivosti

Patočkove úvahy o filozofickej výchove sa tesne upínajú k Platónovmu poňatiu spravodlivosti. Patočka poznamenáva, že dialóg *Thrasymachos* I. knihy *Ústavy*¹⁷⁹ je dialóg o spravodlivosti, o povahe spravodlivosti, o tom, či je spravodlivosť, spravodlivý život niečím dobrým, alebo je to konvencia a slabosť.¹⁸⁰

Thrasymachos charakterizuje spravodlivosť nasledovne: Spravodlivosť je výhoda silnejšieho, to, čo prospieva silnejšiemu, je záležitosť štátu. Existujú tri štátne formy: despotickej, aristokratickej a demokratickej, a v každej z nich tí vládnci – ktorí sú silnejší – ovládajú ostatných a dávajú zákony ku svojmu prospechu. Ukazuje sa, že spravodlivé je pre vládncov vždy ich výhoda, a kto prekračuje ich zákony, je potrestaný.¹⁸¹ V tomto zmysle vládnci nemôže dávať zákony, ktoré by neboli v jeho prospech. Patočka ukazuje, že Thrasymachos predstavuje drzé tyranské myslenie, ktoré reprezentuje tézu, že spravodlivosť je v skutočnosti len dobrácka naivnosť a je to záležitosť slabých a bezmocných. Podľa Thrasymacha je ἀρετή schopnosť zmocniť sa všetkého, čo je na dosah, predovšetkým ostatných.¹⁸²

Patočka píše, že „Sókratés se potom snaží ukázat, že to, co ovládá kteroukoli věc – to je základní Sokratův princip ... pochopení té věci, je nahlédnutí do její podstaty. A tomuto ovládnutí z hlediska podstaty odpovídá právě τέχνη.“ Ukazuje sa, že τέχνη, ovláda vec spôsobom ako lekárstvo, nikdy nekoná vo svoj prospech, ale v prospech toho slabšieho.¹⁸³

Thrasymachos si ale myslí, že s vládcom je to tak ako s pastierom oviec, pastier nemyslí na prospech oviec, ale na ten svoj. A rovnaký vzťah má vládca k poddaným. „...Spravedlnost je výhoda druhých, nespravedlnost že je výhoda vlastní.“ V najväčšej výhode je nespravodlivosť vo veľkom, kde si prisvojujeme osoby, spoluobčanov, tá veľká nespravodlivosť je tyrania. Tých malých nespravodlivých volajú ľudia darebákmi, tých veľkých blaženými, bohumilými. Kto je spravodlivý, robí to len zo strachu, aby neutrpel nespravodlivosť, nie aby ju nekonal.¹⁸⁴

¹⁷⁹ PLATÓN: *Ústava*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005.

¹⁸⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 177-178.

¹⁸¹ Ibidem, s. 180.

¹⁸² PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 247.

¹⁸³ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 181.

¹⁸⁴ Ibidem, s. 182.

Podľa Sokrata je nespravodlivosť nerest', spravodlivosť je dobro, ἀρετή. Ak povieme, že spravodlivosť je slabosť, znamená to, že oslabuje ľudské bytie. Ak povieme, že spravodlivosť je ἀρετή, tak ten kto tým disponuje, tou zvláštnou štruktúrou v sebe, ten je vo vlastnom slova zmysle človekom. Sokrates sa snaží ukázať, že ten, kto má τέχνη, ten sa snaží získať výhodu len nad tým, kto τέχνη nemá.¹⁸⁵ Patočka má zato, že „teprve tenkrát, keď za tou opozícií Thrasymachos-Sókratés vidíme, čo vlastne znamená ἀρετή v řeckém slova smyslu, co pro Sókrata znamená moc a ovládaní, jak to souvisí s nahlédnutím do podstaty věci, jak to souvisí s bytím věci, s tím, co k němu patří, (zdali bytí je to jednotlivé, rozptýlené, pomíjivé, anebo to obecné, trvající), pak teprve vidíme význam těch jednotlivých Sókratových diskusí.“¹⁸⁶

Podľa Patočku Sokrates v tejto chvíli poukazuje na to, či je nespravodlivosť silná a spravodlivosť slabá. Existuje nespravodlivosť jednotlivca voči jednotlivcovi, existuje nespravodlivosť obce voči obci a štátu voči štátu. „Vítězný stát neudrží vítězství bez spravedlnosti.“ Spravodlivosť sa ukazuje ako činiteľ pôsobiaci harmóniu, zhodu, vzájomné sklbenie, harmóniu, „je něčím k síle naprosto nezbytným.“ Tak je tomu ako v spoločnosti, tak aj v jednotlivcoch. „Také v jednotlivci je sladění jednotlivých jeho sil a složek takové, že žádná není zbytečná, žádná si neosobuje nějaké nadprávi, ale všechny přispívají k celku a tvoří pevné, silné individuum.“ Spravodlivý človek bude následkom toho viesť život dobrý a šťastný, pričom nespravodlivý zlý.¹⁸⁷

Tým Sokrates úplne odbil Thrasymacha a môže prejsť ďalej. Celá táto diskusia viedla k tomu, aby sa ukázalo, že spravodlivosť nie je to, čo hovorí sofista. Spravodlivosť posilňuje spoločnosť, udržiava ju súdržnú a silnú. Čím je spravodlivosť vo svojom jadre sa ukazuje až na začiatku druhej knihy *Ústavy*, a tiež jej úzka súvislosť s problémom duše.¹⁸⁸

¹⁸⁵ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 183.

¹⁸⁶ Ibidem, s. 183-184.

¹⁸⁷ Ibidem, s. 184.

¹⁸⁸ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 247.

7.1 Glaukón a Adeimantos o spravodlivosti

Pri definovaní výchovy, ktorá je prepojená so spravodlivosťou. Patočka pokračuje analyzovaním II. knihy *Ústavy*¹⁸⁹, kde si Glaukón a Adeimantos kladú otázku po spravodlivosti. Uvidíme, že spravodlivosť je problémom utvárania duše.

Na konci I. knihy *Ústavy* vyslovuje Sokrates nespokojnosť a kritizuje sám seba ako toho, kto nešiel priamo k jadrú veci. Patočka však upozorňuje, že tomu tak nie je. Sú tu dve podstatné veci, ktoré boli v rozhovore s Thrasymachom predvedené.

1. To, čo vládne nad životom, je *τέχνη*, ktorá je videná ako vedenie, pochopenie podstaty, jadra, bytia veci. To zo svojej podstaty je niečím nesebeckým „...co je zde, abychom tak řekli, ve prospěch toho ovládaného, něco, co se veskrze věnuje tomu a vylévá na to, co ovládá, nad čím jaksi stojí. Tohle je poukaz na jednu myšlenku celého dialogu o státu, že totiž světlo bytí, které je zároveň světlo pravdy, je něčím, abychom tak řekli, štědrým, nesobeckým, něčím obecným ze svého vlastního jádra, něčím takovým, co všemu ostatnímu se sděluje.“¹⁹⁰

2. Sokrates sa v otázke či je spravodlivosť slabosť, snaží naopak ukázať, že je to sila, že je to tá najpôvodnejšia sila, že za jej úspech, silu, „...ručí zbytek a odlesk toho souladu, soudržnosti, jednotící síly, která je obsažena ve spravedlnosti.“¹⁹¹

Aby sme získali spravodlivosť a nespravodlivosť v jej čistej podobe, je potrebné aby sme každú z predstáv spravodlivosti a nespravodlivosti zbavili všetkého toho, čo sa týka vonkajších následkov.¹⁹² Prichádza konfrontácia dvojakeho spôsobu života a to tak, že musíme týchto dvoch postaviť pred seba v ich idealizovanej podobe.¹⁹³

Byť nespravodlivý a pritom sa zdať spravodlivý – je najdokonalejšia forma nespravodlivosti. Jej podstata je spojená s vonkajšou podobou, ktorá jej podstatu dokonalým spôsobom zakrýva. Čistá podoba spravodlivosti, spravodlivého človeka bude tá, ktorá bude spojená so zdaním nespravodlivosti. Spravodlivý bude chválený za to, že sa zdá byť

¹⁸⁹ PLATÓN: *Ústava*, 357a-383e.

¹⁹⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 187.

¹⁹¹ *Ibidem*, s. 191.

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 249.

spravodlivý, pripadnú mu pocty a dobrá povest'. Skutočne spravodlivý však musí stáť pred nami v podobe zdania nespravodlivosti, musí byť všetkými nenávidený a ísť proti srsti.¹⁹⁴

„Je jasné, že ten nespravodlivým se zdající spravodlivý bude nenáviděn, vysmíván, pronásledován a nakonec přibit na kříž, zatímco ten nespravodlivý, který se zdá spravodlivým, ten ze své mysli... bude čerpat jenom prospěch a zisk...“¹⁹⁵ „První končí na kříži, druhý se stáva králem a pánem tohoto světa.“¹⁹⁶ A keby niekto prišiel na to, že je nespravodlivý, tak použije svoje rečnícke umenie, aby dokázal svoj prospech. A tak pokrytý slávou, úspechmi a bohatstvom dosiahne životného cieľa.¹⁹⁷ Ten dokonale nespravodlivý je Sokrates, ktorý je trňom v oku celej obci. On síce vykonáva nesebecké staranie o obec, tým že má neustále na mysli jej dobro ...“co ho dělá předmětem nenávisti všech – jeho ukazování, že to s obcí stojí špatně.“¹⁹⁸

Všetci básníci líčia sebakázeň a spravodlivosť síce ako niečo krásne, ale obtiažne. Nespravodlivosť je naopak ľahké potešenie, hanebné ale len podľa konvencie. Literatúra je plná chvály nespravodlivých, pokiaľ disponujú bohatstvom a mocou, a plná pohrdaním chudobnými a slušnými ľuďmi. Tiež Homér píše, že bohovia sú povolní, keď sa im poskytnú obeť.¹⁹⁹ Homér a Hesiodos totiž ukazujú, že spravodlivý je ten, komu praje šťastie – spravodlivý kráľ, o ktorom hovorí Homér, „že stáda se mu množí, včely snášejí med a sýpky se mu prohýbají atd.“²⁰⁰ Patočka má zato, že rovnakým spôsobom sa zmýšľa aj dnes.²⁰¹

A teraz si predstavme pôsobnosť všetkých tých rečí na myseľ mladých, ktorí majú pred sebou voľbu spôsobu života. „A jsou to přece tito básníci, kteří nás učí tomu špatnému chování, kteří nás učí tomu, že bohové jsou povolní, že jsou úplatní, že se nestarají o spravedlnost a nespravedlnost.“²⁰²

Vyskytujú sa tu však výnimoční ľudia, ktorí božskou priazňou alebo filozofickým nahliadnutím pochopili, že spravodlivosť je niečo dobré samo o sebe. Títo ľudia sú

¹⁹⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 191.

¹⁹⁵ *Ibidem*, s. 191-192.

¹⁹⁶ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 73.

¹⁹⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 191-192.

¹⁹⁸ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 249.

¹⁹⁹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 192.

²⁰⁰ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 250. Tiež HOMÉR: *Odyseia*. Přeložil Otmar Vaňorný. Praha: 1996, s. 351.

²⁰¹ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 250

²⁰² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 193.

zhovievaví, vedia, že na tento stupeň pochopenia sa dostanú len málokto. ²⁰³ Beží predsa o voľbu života. Na jednej strane spravodlivosť ako prostriedok, konvencia, dirigovaná bezprostrednými túžbami, alebo tým čo nazývame pravda. „...Pravda ... odhalenosť toho, čo koneckonců ve světe jako celku je, co v něm vládne, co v něm platí jakožto v celku.“

Akým spôsobom to ukázať človeku? My sme v tej ľudskej situácii, že nejak o tej pravde vieme, o tom celku vieme, ale nie tak, že by nám ta pravda bola bezprostredne prístupná tak ako to zmyslové. Ako naše slasti, strasti a žiadosti. My sme neustále v prítomí, v jaskyni, preto je náš zrak slabý. Glaukón a Adeimantos kladú otázku po spravodlivosti vo vnútri duše bez ohľadu na následky. Sokrates však vie, že to bude dlhý a obtiažny výklad. ²⁰⁴

Adeimantos upozorňuje na okolnosť, že celá tradícia, nazerá na spravodlivosť vonkajškovo v línii prostriedkového, a tak táto tradícia musí mať zhubný účinok na výchovu mládeže, pred voľbou spôsobu svojho života. Bratia od Sokrata požadujú aby im povedal o spravodlivosti vo vzťahu k pravej povahe vecí, k tomu ako je v našej duši a ako ju utvára. Patočka pripomína, že problém spravodlivosti je problémom duše, jej vnútorného utvárania a podoby. ²⁰⁵

7.2 Spravodlivosť v obci a výchova strážcov

Ako bolo vyššie uvedené, úvahy Platóna o spravodlivosti Patočka interpretuje v súvislosti s otázkou výchovy. Spravodlivosť sa totiž ukáže ako objektívna rozumnosť v základoch ľudskeho spoločenstva a tiež, že strážcom patrí najhlbšie filozofické vzdelanie. V tejto časti bude základom II. a III. kniha *Ústavy*. ²⁰⁶

Sokrates začína svoj výklad tým, že musíme rozlíšiť medzi spravodlivosťou jednotlivca a spravodlivosťou v obci. Sokrates tu predvedie niečo také ako ideálny vznik πόλις. Z čoho vzniká πόλις? V našej núdzi. Obec nie je nič iné, než uspokojovanie základných ľudských potrieb. Potreba potravy, obydlia a odevu. Je výhodnejšie aby si ľudia pomáhali a o prácu sa podelili. ²⁰⁷ Patočka poznamenáva, že „je patrné, že [u Platóna] i problém obce se řeší se zřetelem k ψυχή a jejím základním možným polohám a z nich vyplývajícím životním

²⁰³ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 193.

²⁰⁴ *Ibidem*, s. 194.

²⁰⁵ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 250.

²⁰⁶ PLATÓN: *Ústava*, 386a-417b.

²⁰⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 196.

formám.“²⁰⁸ Genéza ideálnej obce vzniká dohodou, tým, že existuje reciprocita záujmov, ktorá tkvie v reciprocite našich potrieb. Nikto si nevystačí úplne sám.²⁰⁹

Spravodlivosť sa ukazuje ako „objektívni rozumnosť v samotných základoch ľudského spoločenství, ľudskej činnosti. Človek nemôže konať ... pracovať, aniž by bol zároveň partikulárni a obecný.“²¹⁰ Človek je pri uspokojovaní svojich potrieb odkázaný na druhých, v tom je obsiahnuté niečo ako rozum, schopnosť obecného, schopnosť vidieť za jednotlivosťami obecné štruktúry. „...Zvláštni práce, ktorou vykonáva obuvník, tesař ... majú jako takové v sobě zároveň obecný dosah, něco takového, co se vztahuje ne jenom na mne, nýbrž i na druhé, kterým to přináší nevědomky pomoc a oporu.“ To je prvotný rozum, ktorý sa rozvíja v zdravej základnej obci, ktorá uspokojuje tri základné potreby – potravu, obydlie a odev.²¹¹

Glaukón mal však za to, že zdravá obec je niečo iné než šťastná obec. Tak Sokrates predstavil spuchnutú obec, v ktorej je možná určitá rafinovanosť, luxus a všetky možné pôžitky. Až napokon bude potrebovať vojenský stav, ktorý slúži na dobívanie susedných území.²¹² Obec luxu je nutným prechodom od elementárnej obce. V elementárnej obci sú základné potreby jasne definované. V obci luxu neustále rastú bez obmedzenia – tu je protiklad *πέρας* a *ἄπειρον*.²¹³

Patočka zdôrazňuje racionalitu zdravej obce, ktorá je v celej Platónovej teórii základná. Imanentný rozum vzájomnej pomoci, ktorý vedie k del'be práce. Del'ba práce nemá urobiť z človeka mechanizmus s dostatočnými výsledkami efektívnej práce. „...Podle Platónova Sókrata dělba práce dělá z každého teprve plné lidské individuum.“²¹⁴ Každý je k niečomu prirodzene nadaný a podľa tohto prirodzeného sklonu sa má uberať celé jeho ďalšie rozvíjanie.²¹⁵

²⁰⁸ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 74.

²⁰⁹ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 251.

²¹⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 197.

²¹¹ *Ibidem*, s. 202.

²¹² *Ibidem*, s. 205.

²¹³ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 253.

²¹⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 203-204.

²¹⁵ *Ibidem*, s. 205.

Vznik vojny a vojska súvisí s tým, že jedna obec druhej krivdí. Musíme mať na mysli, že aj zdravá obec musí mať vojakov, pretože existujú tie nezdravé obce. Strážci sú na raz tými, na ktorých stojí obec a celá jej existencia.²¹⁶

Výchova vojakov začína od malička, tam kde sa ešte nelíši od výchovy ostatných. Patočka má zato, že Platón sa líši od moderného vychovávateľstva. Moderná výchova formuje človeka na základe poznaných zákonov, štruktúr a zákonitostí fungovania ľudskej automatiky. U Platóna je prirodzenosť poňatá do výchovy ako jej súčasť.²¹⁷ Základ dobrého života je dobrá φύσις. „...Dobrá obec je taková obec, ktorá je vystavená na základě dobre ľudskej φύσις a tuto dobrou ľudskou φύσις dovádí k maximu toho, čo v ní je...“²¹⁸

Základy výchovy sú tradične muzika a gymnastika.²¹⁹ V pôsobení na duševnú φύσις náleží vzťah medzi muzikou a gymnastikou. Bežný názor tvrdí, že gymnastika sa obracia k telu a muzika k duši. Pravdou je, že oboje sa obracia k duši. Gymnastika môže u strážcov povzbudiť jednu stranu ich povahy, tú mužnú, „...a že kto se oddává gymnastice, a to s výhradností, stává se hrubým a amúzickým.“ Kto sa naopak venuje len muzickému umeniu, „ten se změkčuje ... stane se jeho duše chabou, jako by ztratila všechny svaly a šlachy.“ A preto je potrebné zladit' pôsobnosť gymnastiky a muziky tak, aby strážci neprestali byť skutočnými strážcami, aby ostali smelí a neochabovali, a na druhej strane, aby to muzické – to, čo odpovedá vedeniu, vzdelaniu – v nich žilo rovnakým životom.²²⁰ Strážci musia mať najhlbšie filozofické vzdelanie, akého je človek vôbec schopný. V tom je problém štátu, aby takíto ľudia zaňho ručili. Strážci tu nie sú pre seba, ale pre celok.²²¹

Takto by sa dali zladit' na prvý pohľad nezlučiteľné protiklady.²²²

„Ale kto je s to rozhodnout o tom, v jaké míře, kam až jít v jednom a kam v tom druhém?“ Je vidieť, že potrebujeme v obci niekoho ďalšieho, potrebujeme niekoho, kto má nahliadnutie. Teda výber zákonodarcov.²²³

²¹⁶ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 205.

²¹⁷ PLATÓN: *Ústava*, 405c-408b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 206.

²¹⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 206-207.

²¹⁹ PLATÓN: *Ústava*, 376e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 207.

²²⁰ PLATÓN: *Ústava*, 410c-412a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 212.

²²¹ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 254.

²²² PLATÓN: *Ústava*, 375a-e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 212.

²²³ PLATÓN: *Ústava*, 412a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 213.

7.3 Výběr, výchova a činnost zákonodarcov

Dušu je potrebné neustále formovať, pretože sa v nej nachádza boj medzi žiadostivosťou a kázňou. Akú úlohu hrá vo výchove zákonodarca? Na túto otázku hľadá Patočka odpoveď s oporou v III. knihy *Ústavy*.²²⁴

Patočka vyzdvihuje, že duša je princíp života. Ψυχή je to čím žijeme. Všetky naše žiadostivosti sú doménou ψυχή. Nie je pre ňu ľahostajné nič z toho, čo robí; ona sa ustavične sama formuje. Ψυχή charakterizuje bytie v pohybe, v sebaformovaní. Toto sebaformovanie sa odohráva v ψυχή ustavične, a odohráva sa nie len v duši filozofa, ktorý o tom reflektuje, „nýbrž odohráva se už prede vší reflexí jako svého druhu crisis a volba.“²²⁵

„... Proto je důležité, aby ψυχή dovedla rozeznat tyto základní podoby, které si může sama dát, aby dovedla přečíst ... abecedu svého vlastního bytí.“ Proces tohto rozoznávania je muzická výchova. Je dôležité dieťaťu predložiť elementy muzické, ktoré sú prípravou pre to pravé. Inštinktívne to pripravuje dušu pre vyšší stupeň jej sebaformovania. Patočka píše, že nám Platón chce predviesť celý ten hlbší proces, ktorý sa v človeku ustavične deje.²²⁶

Naša ψυχή nie je jednoznačne ustálená, odohráva sa v nej čosi ako boj a pohyb, v ktorej nikdy nedôjde k triviálnej harmónii. „Konečné řešení spočívá v tom, že v tom celkovém problému, kterým je zvládnutí vnitřního konfliktu naší ψυχή, superiorita náleží superiorním komponentám ψυχή, tomu v naší ψυχή, co potřebuje nikoli zdánlivého, nýbrž nejintenzivnějšího a pravého bytí.“²²⁷ Ψυχή je charakterizovaná tým, že si sama nie je vo svojom bytí ľahostajná, ale tiež že je neustále v crisis, v rozhodovaní o tom, čo je príjemné a nepríjemné, „...potom v hlubší podobě mezi různými způsoby svého vlastního bytí...“²²⁸

Muzika aj gymnastika sú obe pre dušu. Gymnastika sama o sebe posilňuje statočnosť, smelosť, sebavedomie; muzika podporuje zvedavosť človeka, obrátenie k veciam, ktoré nás samy pre seba zaujímajú a priťahujú.²²⁹ Ako sme však spomínali, je potrebné, aby tieto dve stránky boli v harmónii.

Tu sa ohlasuje konflikt medzi žiadostivosťami a kázňou. Je to konflikt vo vnútri ψυχή a z týchto rôznych možností života vzniká dráma nášho života. Strážca musí mať obzvlášť

²²⁴ PLATÓN: *Ústava*, 386a-417b.

²²⁵ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 218.

²²⁶ Ibidem, s. 219.

²²⁷ Ibidem, s. 219-220.

²²⁸ Ibidem, s. 220.

²²⁹ Ibidem, s 221-222.

dobře zladené tieto dve stránky. Musí byť mierny k spoluobčanom a priateľom, byť skutočným strážcom obce a naopak zúrivy voči nepriateľom.²³⁰ Strážci sú neustále vystavení extrémnej ľudskej možnosti, že sú smrteľnými bytosťami. Preto potrebujú špeciálne vzdelanie. Sú to ľudia, ktorí hľadajú múdrosť z nahliadnutia, a zároveň sú statoční.²³¹ A tento zvláštny protiklad môže zladit' len dokonalý zákonodarca.²³²

Zákonodarca musí byť vybraný zvláštnym spôsobom. Je vybraný podľa svojej prirodzenej povahy analogicky ako strážcovia, zároveň je podrobený skúškam. Patočka zdôrazňuje: „...Že je to člověk od přírody mající sklon k tomu, aby za všech okolností považoval to obecné, to dobré obce za své vlastní.“ Musí obstáť voči úskaliam, ktoré angažujú jeho emocionalitu, inteligenciu a vytrvalosť. Musí vytrvať v námahe, bolesti, odolať slasťam, či sa nenechať zviest' sofistami od toho pravého.²³³

Tak sme sa priblížili k založeniu celej obce, keď už máme zákonodarcu aj strážcov. Ostáva ešte územie, ktoré musí byť vybrané strategicky, aby vyhovovalo proti nepriateľom. Je tu ešte dôležitá poznámka ohľadom strážcov. Strážci nie sú ľudia, ktorí zarábajú, v obydlí nemajú žiadne súkromie ani majetok. Strážca je človek, ktorému je zverená obec.²³⁴ Strážci žijú pre obecné a pre nič iné žiť nemôžu. Je potrebné im vštiepiť, že jediné zlato, ktoré pre nich má zmysel, je zlato v duši.²³⁵

Zákonodarca obce sa musí snažiť, aby sa všetko takýmto spôsobom zariadilo. Musí vštiepiť členom obce takú zvláštnu rozprávku. „Celá obec musí být přesvědčena o tom, že v této podobě ...těch tří stupňů ...totiž výrobců, strážců a zákonodárců -, se celá narodila ...takhle ji země zplodila ...to pochází od přirozenosti, z povahy věcí.“ Všetci občania tej πόλις sú bratia, pretože všetci sú z jednej matky, ale jedným tá φύσις primiesila k ich ψυχή zlato, druhým striebrom a tretím meď. Sokrates hovorí, že bude ľahšie o tom presvedčiť ďalšiu generáciu ako tú súčasnú.²³⁶ V prednáške *O duši u Platóna* o tom Patočka píše: „Nejdůležitější věcí v obci bude toto ostré vyhranění funkcí, aby strážci byli výhradně strážci, výrobci toliko vyraběči, všichni se však musí shodnout v tom, že je takto nejlépe pro celek: pro výrobce soukromí, rodina, blahobyt v rámci daném optimem výkonu, pro strážce

²³⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 222.

²³¹ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 253-254.

²³² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 222.

²³³ PLATÓN: *Ústava*, 412a-414b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 223.

²³⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 223.

²³⁵ PLATÓN: *Ústava*, 415d-417b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 224.

²³⁶ PLATÓN: *Ústava*, 415d-417b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 224-225.

veřejnost, zákaz majetku, manželství a rodina skupinová, obživa jako jediná mzda, zato dokonalá výchova ve smyslu vylíčeném.“²³⁷

Patočka konštatuje, že Platón si skutočne myslí, že veci sa majú skutočne tak, že niečo také ako žiť pre obec má svoje stupne, založené v ľudskej prirodzenosti, v ψυχή, ktorá prirodzenosť riadi.²³⁸

7.4 Jednota zdatností v obci – jednota zdatností v duši

V tejto podkapitole uvidíme, že obec je potrebné zariadiť na základe prirodzenosti a výchovy. Kde je však spravodlivosť? Patočka tento problém charakterizuje s oporou v IV. knihe *Ústavy*.

Videli sme, že ideálna genéza obce bola utvrdená mýtom o troch pokoleniach. Pravé klamstvo je u Platóna odpor k παιδεία, k láske k vedeniu, k úprimnej snahe preniknúť k jadru veci. Klamstvo ako účelovosť – keď má význam asi taký ako uchlácholenie chorého – je v rukách tých povolaných oprávnené. Tento mýtus je jediný možný spôsob, ako upokojiť určité vášne, ktoré by sa inak postavili proti tomu.²³⁹

Adeimantos prichádza s námietkou, že za týchto okolností nebudú strážci šťastní a okrem toho to nie je spravodlivé, keď jedným poskytujeme možnosti, a druhým nie. Sokrates povie, že našim cieľom nie je obšťastniť jednu triedu občanov, ale zaistiť najväčšie možné šťastie celej obce, kde každý bude šťastný. Strážci majú predsa len niečo, čo v istom zmysle kompenzuje ich asketizmus. „...Majú prirodzene vedomí, že jsou mocní, že v obci rozhodujú“, túto moc však nikdy nemôžu použiť voči spoluobčanom.²⁴⁰

Strážcom je mimo iné zverené, aby dbali o mieru, ktorá nesmie byť prekročená v chudobe ani bohatstve. Strážci na jednej strane dbajú o sociálne–ekonomickú stránku v obci, na druhej strane dbajú o celú jej medzinárodnú politiku a jej postavenie. To je ich úloha, v tom sú špecialisti. Majú zlato v duši, celý ich princíp života je zaoberanie sa vecami, ktoré sú v celku. Každá myšlienka na niečo iné než je to obecné je úpadkom a zradou.²⁴¹ Zo

²³⁷ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 74.

²³⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 225.

²³⁹ Ibidem, s. 226.

²⁴⁰ PLATÓN: *Ústava*, 419a-421c. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 227-229.

²⁴¹ PLATÓN: *Ústava*, 423d-427a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 231-232.

strážcov vzniká najvyššia funkcia, ktorá bdie nad uchovaním celku, o súlad základných zložiek výchovy, muziky a gymnastiky...“²⁴²

Je potrebné zariadiť, aby obec bola vybavená svojimi výrobcami, strážcami a zákonodarcom. A tá výbava je daná na jednej strane od φύσις, a na druhej strane od spôsobu nášho života a princípu, ktorý náš život nesie. Najdôležitejšia je výchova.²⁴³

Patočka v prednáške *O duši u Platóna* upozorňuje, že v takto komponovanej obci vládne harmónia, „je to obec moudrá svou nejvyšší třídou, zajišťující jejího ducha výchovou a obratnou vnejší politikou, statečná a bezpečná svými strážci, ukázněná přesvědčením všech o výtečnosti a nestrannosti výběru vládnoucích a jejich nezištnosti.“²⁴⁴

Keď je obec blažená, bude mať pravdepodobne aj všetky dokonalosti. Nie každý občan je múdry. Múdrost' patrí nomothétom. Preto musia prejsť výchovou v najvyššom slova zmysle.²⁴⁵ Obec bude statočná, pretože bude zverená skupine strážcov. Strážcovia vedia čoho sa báť a čoho nie. To pre nich *in concreto* znamená, že báť sa smrti je nerozumné.²⁴⁶ Treťou veľkou zdatnosťou je kázeň. „...Být vítězem sám nad sebou...“ „Znamená to uznání všemi složkami, že má vládnout to, co je vyšší a v tom smyslu lepší, obecnější.“ Kázeň sa týka všetkých komponentov.²⁴⁷

Kde je však naša spravodlivosť? „...Dělat to své, každý to své.“ To vidíme od začiatku. Deľba práce, uspokojovanie potrieb, v tom tkvela výchova, „která teprve byla s to z každého jednotlivého člověka udělat na jedné straně občana obce a na druhé strane zdatného člověka...“ „Spravedlnost tedy proniká všechny vrstvy a každého jednotlivce ... že na jejím základe také každý jednatel teprve sa může stát tím, čím je.“²⁴⁸

Obec je šťastná ako celok nie tak, žeby každého svojho člena zahrňovala ponukou dohier, ale tým, že každá jej zložka je v istom zmysle asketická.

Patočka si kladie otázku. Prečo Platón celé toto hľadanie spravodlivosti predvádzal na ideálnej obci? Čo nám prinieslo nájdenie týchto štyroch zdatností pre problém ľudského života? Ktorý život si máme vybrať?

²⁴² PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 74.

²⁴³ PLATÓN: *Ústava*, 423d-427a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravlivý stát*, s. 231-232.

²⁴⁴ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 74.

²⁴⁵ PLATÓN: *Ústava*, 427d-429a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravlivý stát*, s. 232.

²⁴⁶ PLATÓN: *Ústava*, 429a-430c. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravlivý stát*, s. 233.

²⁴⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravlivý stát*, s. 233.

²⁴⁸ PLATÓN: *Ústava*, 432b-434c. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravlivý stát*, s. 234.

Doporučuje: Musíme sa vrátiť k jednotlivcovi, pretože hľadáme spravodlivosť ako pravidlo života. Spravodlivosť je tiež v jednotlivkej duši.²⁴⁹

Celá nasledujúca analýza bude venovaná otázke ako sa v živote uplatňuje svedomie, mravná sila, ktorú grécky mysliteľ nazýva ἀρετή. Patočka má zato, že celá úvaha o obci, jej fungovania, zdravia, šťastia a úpadku, sa u Platóna točí okolo otázky: Kde je vlastne sila, ktorá človeka robí človekom a ľudské veci ľudskými? Čo je teda duša u Platóna a aká je jej hlavná sila?²⁵⁰

8 Paralela medzi obcou a dušou v dialógu Faidón

Pri definovaní výchovy Patočka na chvíľu opúšťa interpretáciu Platónovej *Ústavy*, aby skrz dialóg *Faidón*²⁵¹ odpovedal na otázku, čo je duša u Platóna a akým spôsobom môže viesť život.

Ideálnu genézu obce podnikol Sokrates, kvôli určeniu správneho ľudského βίος. Čo sme však tou okľukou získali? Otázka po pravom βίος, pravom spôsobe života, otázka po dobrom živote, ktorý je zároveň aj šťastný? Patočka sa domnieva, že táto otázka je dôvodom prečo je nutná okľuka cez ideálnu genézu obce. V ideálnej obci sa ukazuje, že výbornosť a šťastie idú ruka v ruke.²⁵² Do obce prichádza ἀρετή z individuí. „Obec dříve než individuum, které nedovede pravidelně samo o sebe rozhodnout (není-li to filosof) o tom, jaký způsob života si vybrat, ukazuje, jak štěstí, bytí, pravda, spravedlnost a ostatní ἀρεταί krácejí ruka v ruce.“²⁵³

Podľa Patočku je ψυχή ústredný problém filozofie. Filozofia je definovaná ako starosť o dušu, o jadro nášho života. Prečo je otázka šťastia obce riešiteľnejšia než šťastie a ἀρετή našej jednotlivkej duše? Súvisí to so samotnou povahou našej ψυχή.²⁵⁴ Ideálna genéza obce je vodičkom k pochopeniu individuálneho života, jeho správnej voľby a tým súvisiacej štruktúry našej ψυχή. Ideálna genéza obce je náukou harmónie aj v individuu, v jeho ψυχή.²⁵⁵

²⁴⁹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 236.

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ PLATÓN.: *Faidón*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005.

²⁵² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 237.

²⁵³ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 75.

²⁵⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 239.

²⁵⁵ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 75.

V dialógu *Faidón* zastáva Sokrates tézu, že filozofovia sú tí, ktorí sa rozhodujú pre rozumový spôsob života. Patočka pripomína, že Platónsky rozum – to je pochopenie, videnie pravého bytia.²⁵⁶

V dialógu *Faidón*, ako aj inde, Platón vidí dve základné možnosti, ako sa formuje ľudský život. Tá jedna má podobu ukáznenej seblavdy v znamení ἀρετή, ktorá vie zároveň o tom, čo je opačná, forma nezriadenosti, nekázne, úpadku do žiadostivosti bez hraníc. Všetky žiadostivosti, hlavne tie najprudšie, sú žiadostivosti našej telesnosti. Naša duša je totiž duša určitého tela, o telo sa však treba starať, pretože je nevyhnutnou súčasťou súcna. Filozofia je potom prípravou na odluku duše od tela. V tomto zmysle je filozofia prípravou na smrť a cestou k tomuto stavu.²⁵⁷

Patočka píše, že protiklad týchto dvoch spôsobov života v dialógu *Faidón* – jeden ako telesný, druhý ako telesnosti vzdialený – má asi ten zmysel, že ψυχή, má možnosť žiť dvojakým spôsobom, dvojakom svete, v dvojakom okruhu súcna. „Žijeme-li v okruhu tých žiadostivostí ...vечí jednotlivých, které na nás útočí smyslově. Člověk, který žije v tomto světe ... δόξα ...bez reflexe, bez výslovného zkoumání.“ Druhý spôsob života je opačný. „To je ten, kde korelátom nášeho života je to, čo v skutku je, a také život sám potom má charakter něčeho, co jsme uznali jako jsoucí, a to znamená jsoucí pevně, jednou pro vždy.“ Takýto spôsob života prirodzene zjednocuje a kážeň, ktorá je v ňom obsiahnutá sa prenáša na celok tej životnej formy.²⁵⁸

Patočka zdôrazňuje: Na tomto dualizme vo *Faidónovi* vidíme, čo to znamená pohyb duše, že duša sa umiestňuje do jedného alebo druhého okruhu. To znamená uvádzať sám seba v pohyb, dávať si sám impulz, ktorý determinuje môj ďalší život. „Ten pohyb je tedy takové to zarůstání, umístování v jedné z těch oblastí; a uchopení jedné z těch základních možností je zároveň sebedeterminací a sebeformací duše.“²⁵⁹

Patočka ďalej upozorňuje, že sa teraz vrátíme k nášmu problému analyzovanému v *Ústave*. Podľa tejto základnej voľby duše „máme také dvojí akty té duše, dvojí způsob její činnosti.“ „...Jinak se vztahujeme k předmětům tohoto světa jednotlivin kolem nás a docela jinak ke světu myšlených, čistých jsoucen, která jsou nejvlastnější oblastí toho druhého, vlastního způsobu nášho života.“ V oblasti vecí vôkol nás máme niečo také ako dojmy,

²⁵⁶ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 241.

²⁵⁷ *Ibidem*, s. 242.

²⁵⁸ *Ibidem*, s. 243.

²⁵⁹ *Ibidem*.

žiadosti, slasti a strasti.²⁶⁰ V druhom spôsobe života máme akty myslenia, „které vždycky předpokládají zaměření na něco, co je jednotné, co myslíme jako identické, co také v přesnosti identické je, nejenom pro mne ...nýbrž pro nejrůznější z nás.“²⁶¹

Z tej základnej možnosti človeka, umiestňovať sa do dvoch oblastí súcna, vyplynula určitá filozofická psychológia, „nauka o svérázných silách, v než se vyformoval pohyb naší ψυχή při utváření dvojího způsobu života.“ Patočka uvádza, že sa nám ukazuje analógia ψυχή na ceste životom a obcou. V obci sme videli tri vrstvy: zákonodarcov, strážcov a výrobcov – každý z nich mal určitú úlohu v obci.²⁶² Vidíme, že v individuálnej duši máme zložku rozumnú a žiadostivú a medzi tým je ctižiadostivý, hnevny element. „...V jednotlivé duši ...v analogii k obci, může a musí existovat dobrost, které říkáme moudrost, může a musí existovat dobrost, jako je statečnost – to je ἀρετή ...hněvivé části; a existuje přirozeně také kázeň“ – tá ovláda žiadostivosť. Súhra týchto zložiek tvorí harmóniu ako v duši, tak v obci. Nachádzame tu odpoveď na otázku Glaukóna: ako pôsobí spravodlivosť v duši. „...Ne vnějškově ...nýbrž co způsobuje v její vnitřní stavbě, ...že člověk takovým způsobem zřízení se nikdy ...nedopustí nespravedlnosti...“²⁶³

Patočka má zato, že týmto by sme mohli uzavrieť otázky Glaukóna a Adeimanta.

Podľa Patočku sme väčšinou v úpadkovom stave, to je náš prvotný stav. „Ale z toho, že jsme v něm prvotně a původne, nevyplývá, že jsme v něm podstatně, bytostně. ...Tato neznalost ...nás samých o sobě samých – ta k nám patří podstatně, to je naše lidskost' ...lidská konečnost.“ Spravodlivosť, kázeň a ostatné dobrosti sú vnútorné výboje nášho života „...až k tomu je život s to se vnitřně vzepnout, když pochopí vlastní pohyb, ...co ve vlastním smyslu je. Proto filosofie, reflexe, sebezprobuzení, abychom tak řekli, má tento hluboký význam.“²⁶⁴ „Harmonie je však neuskutečnitelná, nebude-li ψυχή sama mít různé funkce právě tak jako obec. ...Různo, nicméně sladěné a navzájem si nepřekážející.“²⁶⁵

²⁶⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 243-244.

²⁶¹ Ibidem, s. 244.

²⁶² Ibidem, s. 245-246.

²⁶³ PLATÓN: *Ústava*, 441c-444a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 246.

²⁶⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 247.

²⁶⁵ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s.75.

9 Patočkova rekapitulácia Platónovej náuky o duši

Uviedli sme, že náuka o výchove tkvie v náuke o duši. Patočka v tejto časti rekapituluje dve možnosti duše, ako dušu uviesť v harmóniu, vyviesť ju zo stavu ἄπειρον k πέρας.

Patočka o dvoch možnostiach našej duše píše nasledovne. Tieto dve základné stavy, pričom jedna je niečo pozitívneho, druhá niečo negatívneho. „Jedna jako to, k čemu je možno sa vzepnout, druhá jako to, do čeho upadáme.“ Takto naša duša žije v dvoch možnostiach. Duša nie je vždy len v jednej možnosti, ale je niekde medzi nimi, „že je práve v možnostiach – to je základní stránka naší specifické bytosti.“ Platón to vyjadruje tým, že duša sa pohybuje.²⁶⁶ „Duše jako to, co se samo od sebe pohybuje, a to jako lidská duše především mezi oblastí čisté, určité vymezenosti a oblastí neurčitého bezmezna...“²⁶⁷

„...Život není něco uzavřeného do sebe, život je vždy život ve světě ...proto život, který má charakter neohraničeného, bezmezného ...je sám životem v mnohém a jednotlivém. ...Život rázu opačného ...vzepětí, je život, který se sjednocuje, ...který se sebe zmocňuje.“ Život v úpadkovom ráze je vždy telesný. Jednotlivé veci vôkol seba vnímame pomocou zmyslov, slasti, strasti a žiadosti. Preto súvisí tá podoba neobmedzeného života s našou telesnosťou. „Co se týče života, který se vzpíná ke své jednotě ...tam nic jako spoluúčast tělesnosti necítíme, neprožíváme.“²⁶⁸

Keďže duša zodpovedá sama za seba, či sa usídli v jednej alebo druhej oblasti – v tom tkvie možnosť výchovy. Patočka píše, že Platón vykladá v *Ústave* situáciu, že duša je vždy v stave neustáleho rozhodovania medzi tými dvoma možnosťami. Náuka o výchove teda tkvie v náuke o duši.²⁶⁹ Patočka upozorňuje na fakt, že k dobrému životu patrí aj telesnosť, neobmedzenosť, ale je dôležité, aby bola sformovaná.²⁷⁰

Keď duša nie je uvedená v harmóniu, tak je jej vnútorný princíp skazený a otrasený. Prebieha tam vnútorný rozbroj medzi jednotlivými časťami duše. Jej vlastný život je zničený, pokiaľ sa nenapraví jej vnútorné ustavenie. „Usídlení v oblasti toho, co je naše vlastní ψυχή, ...je úsídlení v oblasti, toho, co skutečně jest. ...Je v stave dokonalosti, ...majitelkou svých

²⁶⁶ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 250.

²⁶⁷ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 65.

²⁶⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 251.

²⁶⁹ *Ibidem*, s. 255.

²⁷⁰ *Ibidem*, s. 260.

výtečností ...– dobrou radou, moudrostí, statečností, která ví čeho se bát a čeho ne, ukázněností, disciplínou, ...plné rozvinutí těchto všech základních funkcí ve vzájemném souladu – to je vnitřní spravedlnost v duši.“ Táto forma dokonalosti duše je jedna, je jednotná, vládne v nej harmónia a nie vnútorný rozbroj. Podstatné úpadkové stavy našej ψυχή sú –,říká Platónův Sokratés – zase přiřaditelné rozmanitým ne-dokonalým, ne-přiměřeným formám společenského života ...obce.“²⁷¹

Patočka ešte raz pripomína schému pohybu ψυχή. Na jednej strane je ἄπειρον, to, čo je bez hranice, nezkrtené, nejednotné, neurčité; na druhej strane πέρας, hranica, jednota, miera. Ψυχή sa pohybuje medzi týmito dvoma termínmi. „...Co je πέρας ... – to je pro nás lidi nemožné... – to mohou bohové, to je život božský.“²⁷²

Naša duša sa len ťažko dostáva z ἄπειρον k πέρας. My sa môžeme dostať len do stavu ukázněnosti, kedy maximálne ovládame svoje žiadostivosti. Stávame sa tak niečím regulovaným medzi ἄπειρον a πέρας. Ten pozitívny stav - ἀρετή, je skĺbenie tých štyroch добrotí statočnosti, múdrosti, ukázněnosti a spravodlivosti. Najvyššia forma je tá múdrosť, to nahliadnutie, spočíva v tom, že človek vie čo robí.²⁷³

Úpadok začína tým, že sa tá múdrosť zatemní. „...Čest, statečnost ...-, to všechno jsou pro něj stále ještě hodnoty, ovšem spíše v takové setrvačnosti, nikoli v průhlednosti. Vypadne tam to nejvyšší...“ Z múdrosti ostávajú len odkľuky, ktoré postupne odpadávajú. Ďalej človek príde o zmysel pre česť, kázeň v oblasti bohatstva a nakoniec chce byť nezávislý, aby mu do jeho života nikto nehovoril. Takto upadá do ἄπειρον.²⁷⁴

Týmto jednotlivým stupňom úpadku duše odpovedá vždy patričná ústava, forma politického života. Patočka to uviedol, aby sme videli, aký je celkový oblúk tej myšlienky, ktorá „šla od otázky, čo delá spravedlnost v ψυχή, k metodě, kterou dává to srovnání mezi obcí a jednotlivou duší.“²⁷⁵ Ψυχή je sama akousi obcou. „... Není to jediný pohyb, nýbrž pluralita pohybů, mezi nimiž je napětí; žádostivost se snaží ji celou strhnout do bezmezna, v tom jí někdy sekunduje, jindy a častěji však překáží urážlivý sebecit, planoucí hněvem

²⁷¹ Ibidem, s. 262.

²⁷² Ibidem, s. 263.

²⁷³ Ibidem, s. 264.

²⁷⁴ Ibidem, s. 265.

²⁷⁵ Ibidem.

a energií proti všemu, co kazí jeho kruhy; ale nad obojím dominuje nahlédnutí se svou silou distance, ...aby ...vnitřní síly se daly k dispozici sebevláde...“²⁷⁶

Platón priradzuje strážcom nesmierne regulovaný stav a prísnu kázeň od toho ἄπειρον k πέρας. Strážcovia budú šťastní, pretože celým svojim životom ukazujú výbornosť obce ako celku a jej prevahu nad inými obcami. Tú prevahu získavajú tým, že skutočne obec chránia. Oni nie sú len prísne vybraní, ale aj od malička vychovaní. Sú vychovaní k tomu, aby sa obetovali. „A oni ovšem dostávajú odměny ...stravování na obecné útraty – obec je přece živí, ...dostáva se jim největších poct...“ V tejto chvíli Sokrates uspokojil svojich spolurečníkov a ďalej dokáže význam skupinového manželstva – to však my nebudeme rozoberať. Zaujíma nás, či je toto celé vôbec možné.²⁷⁷

Platónov Sokrates napokon vysloví, že podmienka dobrej obce je takáto: Keď bude spojená politická moc s pravou filozofiou a budú vylúčení zákonom všetci, „kdo by každé z obojho chceli pěstovat zvlášť.“ Patočka poznamenáva, že je tu formulovaná myšlienka duchovnej moci. „Podmínkou možnosti státu spravedlnosti je, ...aby dokonale pravdivý a spravodlivý člověk – na kterém jenom lidé, kteří dovedou vidět to, ...co je nezakryté ...mohou také vidět, že je dokonale spravodlivý – mohl žít spolu se všemi ostatními ve společenství obce, tou podmínkou je tato jednota.“²⁷⁸ Čo znamená pravý filozof?

10 Vláda duchovnej authority,

Výklad o tejto téme sa opiera o V. knihu *Ústavy*.²⁷⁹ Ukáže sa, že problém obce je problémom duchovnej authority, to jest filozofa, ktorý ako jediný môže zaručiť spravodlivú obec.

Patočka pripomína, že u Platóna Sokrates vyjadruje ústrednú myšlienku, že nebude konca zla v obci, kým filozofovia nebudú vládcovia, to znamená, že vo svojich osobách budú sústreďovať filozofické skúmanie a tiež politickú moc. To je nevyhnutná podmienka pre jednotnú a spravodlivú obec.²⁸⁰ Obec, ktorá má ráz pravej, nie je možné uskutočniť inak, než nomothétmi – filozofmi. Obec, v ktorej je možný pravdivý život, musí byť spravovaná pravdivými ľuďmi. To znamená, že v celej obci musí dominovať pohyb ψυχή nahor, k bytiu,

²⁷⁶ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s. 76.

²⁷⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 269.

²⁷⁸ PLATÓN: *Ústava*, 473c-e. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 270.

²⁷⁹ PLATÓN: *Ústava*, 449a-480.

²⁸⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 272.

pravde, poznaniu. Problém obce je teda v skutočnosti problémom duchovnej moci a autority.²⁸¹

Prečo tomu tak je? Pre gréckeho človeka bol jednou z najdôležitejších vecí jeho života rozhovor. Slobodný občan πόλις sa zaoberal verejnými záležitosťami a tým, čo ho práve bavilo. Tie duchaplné rozhovory znamenali pre Gréka filozofiu. Vážnosť života však začína v politickom rečníctve. Ľudia, ktorí majú ducha takto prepracovaného, tým patrí všetka moc v obci.²⁸² To, že majú vládnuť filozofovia je myšlienka duchovnej autority a vlády, ktorá nie je vládou sily, ale prevahy vnútorných síl. Patočka má zato, že keď Platón hovorí o vládnucich filozofoch, chce povedať, že je obec vnútorne jednotná – v tom zmysle, že realizuje všetky tie platónske cnosti. Takáto obec nie je možná na základe vonkajšej organizácie, ale na základe duchovnej autority. Platónova myšlienka sa upína k autorite, ktorá nahliadla to, čo je pravdivé. Patočka má zato, že táto myšlienka nie len že nezmizla, ale neprestala v dejinách pôsobiť.²⁸³

Patočka pripomína, že myšlienka vlády ducha na zemi má mnoho verzií. Vyúsťuje do náboženskej tradície, vlády kráľovstva božieho na zemi a táto myšlienka sa stala centrálnym motívom celých európskych dejín. Čo teda Platón rozumie filozofom? „...Filosof má rád každé vedomie, každé, celé i detaily.“ Filozof je taký milovník poznania a pravdy vo všetkých podobách.²⁸⁴

Mnohí diskutujú, filozofujú, ale určitých vecí nie sú schopní. „...Skutečný filozof ...jemu jsou předměty pravdy, skutečné pravdy, něčím, co právě je. Vždyť přece pravda – se něčeho týče, ..je to něco takového, co se vztahuje k něčemu věčnému.“ Aby sme mohli nejaké veci prehlásiť za krásne, musíme mať nejaké merítko. Toto merítko však nemôže byť mnohé. Aby sme mohli merať mnohé veci, potrebujeme základné merítko, ktoré môže byť len jednotné. Patočka má zato, že celý platónsky problém je problém miery. Sú to pravdy, ktoré pre nás platia všetky rovnako. Podľa Patočky je problém *Ústavy* ten istý. Tie štyri cnosti sú predsa merítko dobrosti človeka.²⁸⁵ Toto je jeden z veľkých Platónových objavov, že keď

²⁸¹ PATOČKA, J.: *O duši u Platóna*, s.76.

²⁸² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 274.

²⁸³ Ibidem, s. 275.

²⁸⁴ PLATÓN: *Ústava*, 474d-475c. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 276.

²⁸⁵ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 278.

objavíme oblasť toho, čo je v čistej podobe, oblasť merítka, objavujeme tým zároveň oblasť toho nečistého.²⁸⁶

Keď budeme chcieť dospieť k tomu, čo skutočne je, to znamená k tomu, čo môžeme poznať precízne a definitívne, tak sa musíme zaoberať jednotami, ako je práve to krásne samé o sebe, to čo nám dovoľuje merať veci. „Filosof jde za tím jedním a to jedno pro něho jest. A když jest, tak proste jest. Všechno, co se o něm dá poznať, je tu obsaženo v precízní jednotě. To neznamená, že by se tato jednota dala poznať najednou. ...Různost, stejnost, změna, klid – každá z nich je jedna, ale když je mám poznať, tak musím vyšetřovat vztahy mezi nimi, ...vztah mezi bytím, stejností, odlišností atd., mezi všemi těmihle jednotami.“ Toto hľadanie je veľmi zložitá a jednoty poznávame až po dlhom úsilí. Iba filozofom sa otvárajú jednoty ako také. Keď sa toto poznanie dostaví, tak je to pevné – skutočné poznanie. Filozof celú svoju prácu a život koncentruje na tomto prístupe. „Proto filosof je s to jak život, tak myšlenku a všechno, co je založeno na životě myšlenky, zaručit, ...a že na životě myšlenky je založena obec a spravedlnost v obci.“ Iba filozof je schopný toto zaručiť.²⁸⁷

10.1 Postavenie filozofa v obci

V náväznosti na VI. knihu *Ústavy*²⁸⁸ Patočka predstavuje prekérne postavenie filozofa, ktorému sa dostalo pravej filozofickej παιδεία, ale nemôže v aktuálnej obci uspieť.

Filozof vidí tie pevné základy, na ktorých obec stojí. Je to tiež muž vynikajúcej pamäte, ktorá nič nezabúda, na ktorú je možné sa spoľahnúť. Je to bytosť verná a spoľahlivá. Filozof je obrazom všetkých ľudských podareností, ľudskostí, ktoré sú základom pre dokonalosť všetkých obcí. „...Lidská zdárnost se objevuje v podobe filosofa, proto je filosof určen k vládě v obci.“²⁸⁹

Adeimantos však namietne, že predsa každý vidí, že tých, ktorých nazývame filozofmi, sú pre obec škodliví, pôsobia najväčšie nešťastie alebo minimálne sú k ničomu.²⁹⁰ Sokrates povie, že je tomu skutočne tak, ale dôvod, prečo tomu tak je, nie je vo filozofoch, ale v obci samej. Patočka to vyjadruje nasledovne: „Já to říkám svými slovy, ne tak, jak je to řečeno u Platóna, ale doufám, že nefalzifikuji smysl jeho slov -, v té aktuální obci, v takové,

²⁸⁶ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 279.

²⁸⁷ Ibidem, s. 280-281.

²⁸⁸ PLATÓN: *Ústava*, 484a-511e.

²⁸⁹ PLATÓN: *Ústava*, 484a-487a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 285.

²⁹⁰ PLATÓN: *Ústava*, 487a-d. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 286.

jako jsou Athény, je důvod, proč ti opravdoví filosofové nemohou být obci k ničemu. A ti, kdo mají filosofický naturel, ...aniž by měli zároveň pravou filosofickou παιδεία, právě filosofické vzdělání, aniž by prošli skutečným obratem k filosofii ve vlastním smyslu slova, ti jsou eventuálně příčinou toho nejhoršího zla pro obec; a potom ti, kdo nemají filosofickou povahu a do filosofie se přece jenom derou, jsou příčinou zmatku.“²⁹¹

Nás ale zaujímají tí praví filozofovia, ktorým sa dostalo pravej filozofickej παιδεία, ktorí sa nemôžu v reálnej obci uplatniť. Musíme ukázať postavenie filozofa v obci. „...Je tolik zla, čo obec pôsobí filozofovi...“²⁹²

Čo s tými, ktorí majú bohatý filozofický naturel? Tí, ktorí by filozofovať mohli, keby sa im dostalo filozofickej παιδεία. Ich dokonalosti sú pre nich aj pre obec najväčším zlom. Oni od samého začiatku vynikajú medzi svojimi rovesníkmi. Vynikajú odvahou, dôvtipom, telesnými vlastnosťami atď., prednosťami, ktoré imponujú – krásou, silou, vystupovaním. Príbuzní aj obec sa ich snažia využiť vo svoj prospech, svoje účely. „Snaží sa presvedčiť je o tom, že jim právom patrí vynikajúci postavení v obci, snaží se otupit v nich každou kritičnosť ...presvedčiť, že ve skutečnosti nemají rozum...“ Keď vzdorujú obci, tak sú považovaní za kaziteľov mládeže, ktorých je potreba odstrániť. Obec chce naučiť mladých bežnému názoru, „...pro to, co je – mluveno řečí dialogu *Gorgias* – lichocením místo vědění.“²⁹³

Čo s tými, ktorí filozofický naturel nemajú, ale filozofia im zaimponovala? Filozofia je pre verejnosť v akomsi prítmí a neschvaľuje, keď sa moc filozofuje, ale pre všeobecné vzdelanie je to dobrá vec. Títo ľudia, ktorým imponuje filozofia, vidia, že má skrytú moc a chcú ju využiť vo svoj prospech. To sú tí, ktorí zavádzajú sofistiku. Nie sú schopní sami vidieť skutočnosť a na verejnosti vytvárajú ilúziu o tom, čo je filozofia. Oni sú na vine tomu, prečo verejnosť vidí filozofov ako pôvodcov nekonečných diskusií, ktoré nemajú reálny „...v posledním jsoucnu založený základ.“²⁹⁴

Praví filozofovia nemôžu uspieť, pretože tí, ktorí majú filozofický naturel, sú pod vplyvom obce a jej tlaku skazení. Scéna je ovládaná tými, ktorí nemajú ani filozofickú povahu, založenie ani nadanie, ani mravný impetus filozofa, a tým pádom nemôže mať obec

²⁹¹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravедlivý stát*, s. 286-287.

²⁹² Ibidem, s. 287.

²⁹³ PLATÓN: *Ústava*, 494b-495b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravедlivý stát*, s. 288.

²⁹⁴ PLATÓN: *Ústava*, 495c-496a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravедlivý stát*, s. 289.

správny názor o možnostiach filozofie a jej funkcii v spoločnosti. Téza, že filozof má byť vládca je v najlepšom prípade výsmech.²⁹⁵

Patočka tvrdí, že keď si každý jednotlivec uvedomí, že k filozofovi patrí miernosť, nedostatok akéhokoľvek nepriateľstva – tam potom nie je vylúčené presvedčiť aj širokú verejnosť o tom, že filozof nie je nebezpečný človek a že je možné zveriť mu to, čo je verejné.²⁹⁶ „...Nahlédnutí dobra je majetkom jedine filozofa pečujúciho o dušu, zatímco druzí si na ně činí nárok naivně a bez reflexe, a vidí, že jsou vydáni filozofovu usvědčení z vlastní nicotnosti, je konflikt nevyhnutelný: jediný pravdivý a spravedlivý člověk se musí jevit jako zloduch, kdežto jeho protivníci snadno budí zdání opačné.“²⁹⁷

Podarená obec je založená na povahe filozofa a na tom, čo ho filozofom robí, to znamená na pravej povahe παιδεία, „...toho propracovaného pohybu, kterým filozof dospívá až k poslednímu základu, na kterém stojí veškeré lidské a obecné dobré, totiž až k tomu dobrému samotnému.“²⁹⁸

Filozof je ten kto dokáže rozlišovať medzi bytím a zdaním. „Bytí je něčím, co se postihuje myslí, zdání něčím, co se postihuje netoliko myslí, nýbrž také smysly a instinktivní orientací...“ Filozof sa nepohybuje len vo viditeľnom svete, ale vyzná sa aj v tom neviditeľnom. Čo je dobré o sebe?²⁹⁹ Dobré je to najvyššie, čo určuje každé z tých súcien, ako vnútorne jednotné. Platónovi bratia sa pýtajú Sokrata, čo on považuje za dobro o sebe, za najvyššie dobro. Sokrates sa rozhodne odpovedať podobenstvom o Slnku.³⁰⁰

„Viditeľný i neviditeľný svet jsou ovládány každý zvlášť určitým vynikajícím a všeovládajícím jsouncem. Viditelný svět je celý ovládán sluncem. Všechny věci mají ve slunci ...spolupříčinu svého bytí. ...Co charakterizuje viditelný svět právě jako viditelný, to znamená vidění, má zvlášť úzkou příbuznost ke slunci. ...Vidění nám zvlášť naléhavě uvádí na mysl odkázanost celého procesu vidění ...objevování... na slunce.“³⁰¹

Tiež ten druhý svet, svet čistého, má niečo také ako svoje slnko. Svet čistého je na jednej strane svet matematických útvarov, na druhej strane je to svet ideí. Všetky idey majú

²⁹⁵ PLATÓN.: *Ústava*, 495c-496a. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 289.

²⁹⁶ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 290.

²⁹⁷ PATOČKA, J.: *Obec jako projekce duše*. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999, s. 132.

²⁹⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 291.

²⁹⁹ *Ibidem*, s. 292.

³⁰⁰ PLATÓN.: *Ústava*, 506b-509b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 292.

³⁰¹ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 292.

spoločenstvo s našou mysl'ou, voš. Náš voš uschopňujeme k tomu, aby bol pochopením týchto jednôt.

Dobré o sebe je niečo jednotné, „ale ono nemá v sobě jenom tuto stránku jednoty, má i stránku spojování, harmonizace, sjednocování veškerého inteligibilního jsočna. ...To pochopitelné inteligibilní jsočno je základem veškerého jsočna ...našeho životního pohybu ... - kterým se můžeme stát jednotou...“³⁰²

10.2 Dialektika – činnosť platónskeho filozofa

Už vieme, že spravodlivú obec môže zaručiť len filozof. To je podľa Patočku najpodstatnejšia myšlienka. Cieľom tejto podkapitoly je bližšie vypracovanie činnosti filozofa s oporou v VI.³⁰³ VII.³⁰⁴ a X.³⁰⁵ knihy *Ústavy*.

Čím sa filozof skutočne zaoberá? Vlastným bytím! Ako si Platón predstavuje prístup k vlastnému bytiu? Čo si máme pod tým predstaviť? Ide o dialektiku.³⁰⁶ Už vieme, že najdôležitejšia je jednota oproti mnohosti vecí. Tak si teda priblížime, ako si Platón svet týchto jednôt predstavuje. Patočka pripomína, že býva zvykom hovoriť, že idey sú obecné pojmy. Platónske idey – to je pravé súcno, pravé bytie. Čím vyššie vystupujeme, tým sú bohatšie a plnšie. „Proto čím výše se dostávame ...k tomu ...co je předmětem skutečného poznání, tím plnější je názor toho, za čím jdeme.“³⁰⁷

Patočka píše, že vlastná filozofia, vlastná dialektika musí ísť k najzákladnejšiemu všetkého mysliteľného, musí ísť k prvému začiatku. Čo je možné považovať za úplne prvé v oblasti týchto jednôt? Tým by mohlo byť bytie. Všetky ostatné ho predpokladajú, ale ono samo nič nepredpokladá. „Bytí je jistě něco tak obecného, že všechno, cokoliv jinak myslíme, je předpokládá.“ Všetko, čo myslíme, musí nejakým spôsobom byť. Vedľa idey bytia by mohla stáť idea jednoty. Všetko, čo myslíme, musí byť jedno. To, čo je, musí byť nejakým spôsobom jedno. Pravé bytie samo je tiež určitá jednota. Najvyšší princíp bez ktorého sa nedá

³⁰² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 293.

³⁰³ PLATÓN: *Ústava*, 484a-511e.

³⁰⁴ PLATÓN: *Ústava*, 514a-541b.

³⁰⁵ PLATÓN: *Ústava*, 595a-631d.

³⁰⁶ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 296.

³⁰⁷ *Ibidem*, s. 297.

nič myslieť je dobro. Máme tu teda tri elementárne pojmy, ktoré konkurujú na titul „být základem veškerého systému bytí.“³⁰⁸

Patočka ďalej vykladá: Platón nerobí nič iné, než to, že tú filozofiu pred nami rozvíja. Na prvý pohľad to vyzerá ako hra s abstraktnými pojmami, ale ide o „...rozevření jsoučna v jeho hloubce a přiblížení člověka až do téhle dimenze, která je jinak přístupná jenom nadlidským bytostem...“ Filozof túto možnosť má, preto je potrebné ho učiniť centrom ľudského života, života v obci. Platón ešte ukazuje, ako na to upozorňuje Patočka, ako je potrebné filozofov vzdelat'.³⁰⁹ Je veľmi dôležité zdôrazniť tú etapu keď si oko zvyká na videnie, „na přímé vidění jsoučna tím, že se dívá na to jsoučno nepřímou, v obraze ...používá smyslových věcí k tomu, aby se ...dívalo na ne-smyslové. To jsou ty vědy, jako je aritmetika, geometrie, ...to najednou dáva úplně nový pedagogický význam, ...obrátiť zrak duše, ...mysl, ...od světa obrázků, ...k tomu čo skutečně jest.“ To je najdôležitejší význam štúdia vied. Vedám je potrebné sa venovať od malička. V dospelom veku sa má predviesť súvislosť týchto disciplín z hľadiska skutočne filozofického. So štúdiom vied sa má spojiť výchova gymnastiky a muziky. Až keď sa mladí ľudia osvedčia ako nadaní z hľadiska týchto disciplín, potom je možné vybrať z nich tých, ktorí budú študovať dialektiku. Nejde len o intelektuálny výber, ale zároveň aj praktické vlastnosti, je to tiež výber ľudí, ktorí vedia statočne a odhodlane konať.³¹⁰

Podľa Patočku chce Platón človeka, ktorý dokáže byť nedogmatický, vie sa orientovať v skutočnosti, dokáže byť kritický sám k sebe a k náukám. Výber je veľmi prísny, ale musí tomu tak byť. Prísnosť je podmienkou k úspechu. Obec riadená takými ľuďmi nie je len ilúziou, ale možnou skutočnosťou. Úpadkom obce je jej stály pohyb k horšiemu. Celý problém *Ústavy* je problém, ako umožniť pravdivému človeku žiť v obci. Za akých okolností človek, ktorý je vnútorne spravodlivý, pri ktorom nezáleží na tom, či má Gygov prsteň alebo nie – on bude konať vždy rovnako – ktorý koná vždy s ohľadom na svoju dušu, môže skutočne ľudsky v spoločnosti žiť. Ľudská duša samú seba uvádza v pohyb, rozhoduje o svojom spôsobe bytia.³¹¹ Duša je v potencii voči svojim dvom základným možnostiam, voči úpadku a vzchopeniu k pravému bytiu. Duša má podstatu, ktorou je jednota, ale je v potencii v nejednote, možnom úpadku – „ale i tam je čili její bytí je bytím i tenkrát, když není bytím té

³⁰⁸ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 299.

³⁰⁹ PLATÓN.: *Ústava*, 521b-541b. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 302.

³¹⁰ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 302.

³¹¹ *Ibidem*, s. 303.

vybojované a vytvorené jednoty, o ktoré jsme videli, jak Sókratés se o ni snaží a jak v ní spatřuje podstatu starosti o duši.“³¹²

Patočka upozorňuje, že takto, že sme si predstavili utópiu ideálnej obce. Myšlienka duchovnej autority, moci bola skutočnosťou. Stala sa skutočnosťou v Európe, pretože existoval Platón. Okolo myšlienky božieho kráľovstva sa zorganizovala veľká časť sveta, všetko to, čo bola stredoveká Európa. Táto myšlienka však bola realizovaná na theologickom rámci, na základe kombinácie mýtu a vedy. Myšlienka, že theológia chce byť vedou, nie je mytológia, chce byť vedením; a že myšlienka vedenia a porozumenie patrí k duchovnej autorite, sa stala skutočnou realitou. Platónov metafyzický koncept, že duchovná autorita musí byť založená na pochopení súcna, do jeho najväčšej hĺbky, je niečím takým, čo je nám dnes cudzie. Tisíce rokov žilo ľudstvo v presvedčení o tom, že je možné preniknúť k povahe samotného súcna.³¹³

Patočka upozorňuje: Vynára sa otázka dedičstva. Na prvom mieste k nej patrí vízia, niečo ako hĺbkový pohľad do súcna. To je pre Platóna pravý svet. Tento pravý svet nám zmizol. My dnes žijeme na rozdiel od toho platónskeho sveta, ktorý je svet duše, vo svete bez duše. Náš svet je určený úplnou ľahostajnosťou bytia. „Ale je otázka, zdali svet, v němž takto žijeme ... – zda i ten není s to být půdou pro otázku duše v takovémto světě. ...Duše nesmrtelné, ...v tom smyslu, že má podstatný vztah k pravdě ...která je odhalením světa jakožto celku... V pravdě, kterou je člověk s to v tomto světě realizovat, je funkce analogická k tomu, co Platón viděl v činnosti dialektikově.“ Patočka má zato, že z týchto veľkých myšlienok je možné čerpať aj pre našu dobu.³¹⁴

10.3 Patočkov koncept otvorenej duše

Venovali sme sa prednáškam o Platónovi, ktoré Patočka vyslovil v školskom roku 1971/1972 na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej a potom v roku v r. 1973 v súkromných seminároch.³¹⁵ V. Schifferová upozorňuje, že „je treba čítať v nich medzi riadky,

³¹² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 304.

³¹³ Ibidem, s. 305.

³¹⁴ Ibidem, s. 306.

³¹⁵ PATOČKA, J.: *Duchovní základy života v naší době*. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999. s. 9-28. Tiež. SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*. In: Leško, V. – Stojka, R. a kol. *Patočka a filozofia 20. storočia*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 548.

je do nich zreteľne vtelená jeho trpká zkušenosť s politickým, kultúrnym a duchovným klimatom týchto let, i jeho starosť o „naše ľudské veci“, o osud súčasného sveta.³¹⁶

Patočka pripomína, že existuje dvojaká možnosť duše: možnosť úpadku, alebo vzchopenia. „U Platóna náuka o výchove i o štáte – o tej obci stávajúcej i o tej obci dobrej, tkviev tejto základnej myšlienke, že človek je bytosť, ktorá sa sama určuje, že naše duše je to, čo samo seba uvádza v pohyb oscilácie medzi tými dvoma základnými možnosťami.“³¹⁷

Karfík v štúdiu „*Jan Patočkas Deutung der Platonischen Bestimmung der Seele als Selbstbewegung*“ píše nasledovne: „Pohyb duše, ktorá povstáva od pádu k sebe samej, pohyb duše, ktorý je spôsobený pádom, tak zostáva základom koncepcie samopohybu duše. Samopohyb duše je stále chápaný ako východisko zo situácie existencie odcudzenej sebesamej, existencie padlej, a smeruje k sebavnímaniu, ktoré má byť dosiahnuté.“³¹⁸

„Umožňuje duši, aby sa vďaka svojmu spontánnemu pohybu k dobru stala podmienkou a odôvodnením samotnej idey dobra.“³¹⁹ „Samotné dobro – tak je treba chápať Patočkovu interpretáciu – závisí vo svojom bytí od samopohybu duše, pretože len v ňom sa realizuje ako to, čím je, len v ňom je účinné.“³²⁰ „Skúsenosť vzostupu v pohybe k dobru, ktoré získava v bytí, je totiž skúsenosťou ľudského života, teda ľudskej duše...“³²¹

Ľudský život ako výtvor duše sa pohybuje medzi vzopätím k zdatnosti a dobrosti a úpadkom do mnohých spôsobov zloby. Život v zopätí je životom v *πέρας*, zatiaľ čo život upadnutého rázu je životom v *ἄπειρον*.³²² Otázka starostlivosti o dušu je zároveň otázkou

³¹⁶ SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filozofie výchovy*, s. 548.

³¹⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 306. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filozofie výchovy*, s. 549.

³¹⁸ KARFÍK, F.: *Jan Patočkas Deutung der Platonischen Bestimmung der Seele als Selbstbewegung*, In: *Listy filologické*, 66, 1993, s. 161. „Die Seelenbewegung des Sich-Erhebens vom Verfallensein zum Selbstsein, die Aufstiegsbewegung der Seele als eine durch den Fall bedingte bleibt so weiterhin für den Begriff der Selbstbewegung der Seele fundamental. Es wird die Selbstbewegung der Seele immer noch als eine der Lage eines sich selbst entfremdeten Daseins, einer gefallenen Existenz entspringende und auf ein zu erlangendes Selbstsein zielende gedacht.“ – prel. Bianka Tóthová.

³¹⁹ KARFÍK, F.: *Jan Patočkas Deutung der Platonischen Bestimmung der Seele als Selbstbewegung*, s. 161. „Er lässt die Seele aufgrund ihrer spontanen auf das Gute hin zielenden Bewegung zur Bedingung und zur Rechtfertigung der Idee des Guten selbst werden.“ – prel. Bianka Tóthová.

³²⁰ KARFÍK, F.: *Jan Patočkas Deutung der Platonischen Bestimmung der Seele als Selbstbewegung*, s. 162. „Das Gute selbst – so müssen wir die Deutung Patočkas verstehen – ist in seinem Sein auf die Selbstbewegung der Seele angewiesen, denn nur in ihr wird es als das, was es ist, realisiert, nur in ihr ist es wirksam.“ – prel. Bianka Tóthová.

³²¹ KARFÍK, F.: *Jan Patočkas Deutung der Platonischen Bestimmung der Seele als Selbstbewegung*, s. 163. „Denn die Erfahrung des an Sein gewinnenden Aufschwungs in der Bewegung zum Guten hin ist die des menschlichen Lebens, also der Menschenseele...“ – prel. Bianka Tóthová.

³²² PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravodlivý stát*, s. 251, 257. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filozofie výchovy*, s. 549.

polis.³²³ Dušu je potrebné kultivovať, vychovávať, zbavovať ju neukáznenosti a viesť k rádu. Závisí na tom zdravie celej obce, ktorá môže byť obcou nezdravou, chorou, spuchnutou, žiadostivou, obcou luxusu, alebo zdravou.³²⁴ V. Schifferová uvádza, že z tohto dôvodu Patočka zdôrazňuje, že v Platónom podaní Sokrates považuje reguláciu strážcov za oveľa dôležitejšie než zákonodarstvo, napríklad to aké budú dane.³²⁵ Výchova – to je najdôležitejší ľudský proces³²⁶, najvlastnejšie jadro ľudského života, na ňom závisí ľudský život, pretože môže byť pripútaný k jaskyni, alebo obrátený k svetlu. Výchova dáva možnosť prekonať nehybnosť, uskutočniť obrat, odvrátiť sa od šera jaskyne k plnému svetlu, predviesť základný životný obrat k vlastnej ľudskosti.³²⁷

V. Schifferová tiež poukazuje na to, že výchova u Patočky súvisí s problémom otvorenej duše, ktorá je súčasťou úvah o konci európskej dejinnej epochy. Patočka má zato, že Sokrates svojim nástupcom odkázal cenné dedičstvo, ktorým je rozvrh obce, „v ktoré filozof môže žiť, v ktoré môže žiť človek, jenž je s to provádět péče o duši, jenž je s to provádět filozofickou myšlenku, že žít i myslet je potřeba z nahlédnutí.“³²⁸ Patočka má zato, že Európa vznikla zo sokratovsko-platónskej myšlienky starostlivosti o dušu. „Evropa je nahlédnutí, Evropa je život založený na nahlédnutí.“³²⁹

Európa vznikla z motívu starostlivosti o dušu. Zanikla, pretože na tento motív zabudla. Starosť o dušu sa premenila na starosť o zmocnenie sa sveta.³³⁰ V 16. storočí bola starosť o dušu postupne nahradená „starostí mít, starostí o vnější svět a ovladatelnost přírody.“³³¹ Európa si začala činiť nárok na účinné vedenie a tým sa zrodila vláda uzavretej duše, tá však požiadavkám poeurópskeho sveta nedostačuje. „... V poevropském údobí hrozí daleko ostřejší

³²³ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 256. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 549.

³²⁴ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 198. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 549.

³²⁵ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 256. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 549.

³²⁶ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 58. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 549.

³²⁷ PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 69. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 549.

³²⁸ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 226. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 544.

³²⁹ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 228. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 544.

³³⁰ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 210, 228. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 544.

³³¹ PATOČKA, J.: *Evropa a její dědictví*. In: *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3. Praha: OIKOYMENH 2002, s. 247. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 544.

protiklady, ktoré by mohli byť osudnými pri onej dnešnej zvýšenej, na samu podstatu života zaměřenej ničiteľskej technice, ktorá asi patrí uzavrenej duši.“³³²

Patočka pripomínal, že poňatie uzavretej duše je bežné aj v dnešnej dobe. „Podľa Patočky dnes je proto nanejvyššou zapotřebí duchovní konverze, bez níž problémy současné epochy, jen s pomocí vědy a techniky, nemohou být řešitelné.“³³³ V. Schifferová poukazuje, že Patočka v tejto súvislosti zdôrazňoval pedagogiku obratu. Táto pedagogika nemôže byť uskutočnená uzavretou dušou, pretože nemôže byť založená na poňatí človeka ako veci medzi ostatnými vecami. „Tato výchova nebude nauka, která toho, kdo má být podmětem ovládnání světa, jeho přivtělení a využívání, uschopňuje k tomuto úkolu, nýbrž která ho otevírá pro to, aby se oddal a vydal, aby pečoval a střežil; bude pracovat k tomu, aby bylo pochopeno, že duše má svůj střed mimo věci ... a že se proto nachází tím, že překračuje, rozdává a vydává.“³³⁴ Riešením je teda: „Rezignace a vzdání se uzavřenosti.“³³⁵

V stati *Doba poevropská a její duchovní problémy* Patočka výslovne vyjadril nádej, ktorú vkladal do poňatia otvorenej duše. Iba otvorená duša je schopná vytvoriť myšlienkovú pôdu, na ktorej by bolo možné riešiť problémy poeurópskeho ľudstva. Takýmto ľudom totiž hrozí „nebezpečí ideologizace ustrnulých komplexů tradic v době gigantů, kteří budou formovat novou epochu.“³³⁶ „Doba generalizace Evropy před vznikem planetárního uvědomění lidstva, to je doba hrůzy a cynického popírání všeho, co bylo nahlédnuto a kultivováno jako specificky lidské.“³³⁷ Patočka upozorňuje, že len poňatie otvorenej duše môže človeka uchrániť pred tým, aby sa neznižoval na úroveň obyčajnej veci. Dáva mu možnosť pochopiť, že ľudské bytie nie je niečo hotové, ale niečo čo je treba „nést a nasadiť, čoho je treba sa vzdáť a čo je treba vydat.“³³⁸

Patočka sa podobne vyjadril v štúdiu *Duchovní základy života v naší době*. Varoval pred nebezpečenstvom „technického rozumu“, ktorý ponúka prostriedky k životu, ale aj k

³³² PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 349. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 545.

³³³ SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 545.

³³⁴ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 351. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 54

³³⁵ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 350. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 545.

³³⁶ PATOČKA, J.: *Doba poevropská a její duchovní problémy*, s. 44. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 547.

³³⁷ PATOČKA, J.: *Doba poevropská a její duchovní problémy*, s. 44. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 547.

³³⁸ PATOČKA, J.: *Doba poevropská a její duchovní problémy*, s. 44. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 548.

ničeniu. Vedotechnika síce sľubuje človeku hojnosť a moc, ale človek môže stratiť svoju dušu.

Idea výchovy človeka ako bytosti otvorenej celku úzko súvisí s humanizáciou človeka, pretože - ako to Patočka pripomína - človek sa ľudským musí najskôr stať.³³⁹ V tejto súvislosti je nevyhnutné vyzdvihnúť – aj keď veľmi stručne - Patočkovu poslednú publikovanú komeniologickú štúdiu *Jan Amos Komenský a dnešný človek*.

Patočka tu píše: „Výchova je řešením otázky lidskosti.“ „Človek na rozdiel od všech jiných bytostí není prostě zde jako kámen, hvězda či pes.“³⁴⁰ To že tu človek je, neznamená ešte, že je ľudský. Človek sa musí ľudským stať. Ľudskosť je možnosť, ktorú je potrebné vykonať a uchopiť ju ako poslanie. Komenskému záležalo najviac na výchove, na tom, ako človeka doviest, aby bol vskutku človekom a to je rovnaký problém dnes ako aj za jeho čias.³⁴¹

V. Schifferová pripomína, že Patočka rovnako v komeniologických štúdiách poukazuje na dvojakú možnosť ľudskej existencie: úpadku a vzchopenia. Úpadková situácia človeka sa ukazuje ako zapletenie do seba, sústredenie sa na seba, ľahostajnosť, nenávisť a z nej prameniaca agresia voči všetkému, čím je jeho uzavretosť narušená. A takýto stav ľudstva je aj v dnešnej dobe dobre známi. Človek má však aj inú možnosť.³⁴² Človek sa môže stať univerzálnou bytosťou, ak sa vzdá ľahostajnosti a nenávisti, ktorá tkvie v zapletení do seba. To znamená, že patos života smerom k sebe, k svojmu malichernému a stratenému ja nahradí patosom otvorenosti pre druhých. Láska je otvorenosťou pre svet, jeho jednotu, zmysel, odovzdanie seba tomuto celku. Patočka zdôrazňoval, že Komenského výchova je vedením zo seba von k univerzálnemu celku, ktorý nás činí tým, čím sme. Zmysel spočíva v úsilí „nahradit v každém jednotlivci centrování v sobě láskou, odevzdání se otevřenosti.“³⁴³

³³⁹ SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 549.

³⁴⁰ PATOČKA, J.: Jan Amos Komenský a dnešní člověk. In: Patočka, J.: *Komeniologické studie II*. Sebrané spisy. Sv. 10. Praha: OIKOYMENH 1998, s. 354-359. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 550.

³⁴¹ PATOČKA, J.: *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*, s. 354-359. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 550.

³⁴² PATOČKA, J.: *Lidskost Komenského*, In: *Komeniologické studie III*. Sebrané spisy. Sv. 11. Praha: OIKOYMENH 2003, s. 486. Tiež SCHIFFEROVÁ, V.: *Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy*, s. 550.

³⁴³ PATOČKA, J.: *Lidskost Komenského*, s. 488.

ZÁVER

V diplomovej práci sme sa zamerali na Patočkovu interpretáciu Platóna. V cykle prednášok zo 70. rokov vyťažoval platónske motívy s cieľom artikulovať fenomenologický kontext, do ktorého je zasadený výklad zmyslu európskych dejín. Do popredia vystupuje jeho záujem o filozofiu výchovy a filozofiu dejín, ktoré spolu tvoria integrálny celok. Následne sme poukázali na spojitosť filozofickej výchovy a Patočkovho konceptu otvorenej duše. V závere sme nezabudli na Patočkove posledné štúdie o Komenskom, pretože do výkladu filozofie dejín patria a prejavuje sa v nich aj Patočkov záujem o platónsku tematiku.

Úloha filozofie v obci bola charakterizovaná na základe VII. listu. Filozofia je predstavená ako nepochopená, ale autentická filozofia túto obtiaž prekonáva. K realizácii autentickej filozofie je treba vedieť, čo je pravda a možnosť jej realizácie. Sokrates je nespravodlivo obvinený. Obec sa však môže napraviť pestovaním skutočnej filozofie, preorganizovaním na spravodlivú obec. Spravodlivosť v obci môže existovať iba ak vládcovia budú filozofovať, aby sa zaručila ľudskosť obce, kde vládne zákon a duchovná sila. Obec dáva ľudskému životu jeho ľudskosť, jeho cenu a trvalosť. Nastáva nutnosť založiť puto medzi individuum a obcou hlbším spôsobom. Filozofia ako starosť o dušu je zároveň starosť o pravú obec. Pravá obec predpokladá novú náuku o duši.

Následne sme predstavili βίος σικελικός a βίος φιλοσοφικός. Sokrates v Platónovom podaní dal príklad filozofického života, premýšľa spolu ostatnými, kladie si otázky, odpovedá, čím sa stará o dušu a žije striedmo. Oproti tomu stojí βίος σικελικός - obyčajný ľudský život, ktorý vyžaduje náklady a neustále uspokojovanie potrieb. V Platónových dialógoch sa nachádza výchova, to sú rozhovory, ktoré ukazujú, ako sa k filozofii stavia ten a ten. Výchova u Platóna je založená na obrate, kedy je duša vedená od jedného nahliadnutia k druhému.

Výchova je podľa Patočku ústredným pojmom *Ústavy*, a preto sme v ďalšej kapitole vysvetlili podobenstvo o jaskyni. Zmysel tohto prirovnania tkvie v predvedení akým spôsobom sa to má s nami, čo do vzdelania a nevzdelanosti. Podobenstvo o jaskyni je možné pochopiť aj ako predvedenie dvoch extrémnych stavov. Obrat z upadnutého stavu a vzostup z jaskyne na denné svetlo, to je výchova. Výchovateľstvo je možné, iba ak duša sama za seba zodpovedá a ovplyvňuje svoje impulzy. Výchova je najvlastnejšie jadro ľudského života, rozhodnutie pre výstup k svetlu. Človek je ľudský vzhľadom k tomuto princípu. Filozofická výchova je formovaním života, a s tou prítomnou výchovou sa musí vyrovnáť.

Patočka analyzoval dialóg *Euthyfrón*, aby poukázal na mýtus, ktorý ovládal obec. Euthyfrón je stúpenec starého mýtu, ktorý je uňho vystupňovaný v poverčivosť a ezoteričnosť. Sokrates otriasa základmi životnej koncepcie. Učí nás, aby sme postupovali po stupňoch k tomu, čo je predpokladom toho, čo pomynie, teda k tomu stálemu a večnému. Sokrates má zato, že aj božstvá je možné pochopiť týmto spôsobom - cestou vzostupu. Dialóg síce neobjasňuje jadro toho, čo je zbožnosť, a na prvý pohľad nemá žiadne riešenie. Patočka však poukazuje na to, že tento starý mýtus reprezentujú básnici, ktorí sa spolupodieľajú na výchove.

V kapitole *O filozofickej výchove v dialógu Lachés a Menón* sa vyskytuje šermiar, ktorý ponúka, že mladých ľudí naučí tomuto umeniu. Sokrates má zato, že šerm je len prostriedok k nejakému účelu, nám však ide o dušu tých mladých ľudí, aby sa jej dala tá najlepšia podoba. Vedenie má byť vedením dobrého a zlého vôbec. Ten, kto vie, čo je dobré, ten je nepochybne statočný, múdry, spravodlivý a zbožný. Lachés má zato, že títo otcovia urobia najlepšie keď sa budú držať Sokrata. Anytos naopak tvrdí, že nikdy sa nemá nikto zveriť moderným rafinovaným učiteľom, ktorí veci len prekrucujú, tých treba z obce vyhodiť. Filozofická výchova ide za tým, čo je v logu najvlastnejší základ, za tým čo je večné. Následkom toho prelamuje aktuálnu obec a chce takú, aby v nej večnosť bola základom.

Na základe dialógu *Gorgias* Patočka proti sebe postavil τέχνη rétorov a vedenie filozofov. Gorgias je pestovateľ rétoriky. Podľa Sokrata je rétorika len druh lahodenia. Nie je to žiadna τέχνη. Je to zbehlosť založená na pocitoch príjemnosti a nepríjemnosti, nezaobrá sa podstatou veci. Sokrates vedie iný život, chce predovšetkým vedieť a do každej otázky nahliadnuť. Techné odpovedá kázeň a ukáznená duša je dobrá po všetkých stránkach. Ďalej v dialógu *Gorgias* medzi Sokratom a Kalliklésom šlo o dva základné spôsoby ľudského života. Kalliklés je typickým predstaviteľom neviazanosti a tyranského myslenia, nechce sa dať zotročiť vnútorne ani niečím vonkajším. Φιλοσοφία má však tu zvláštnu výhodu, že má na zreteli niečo obecného, celkového, štrukturálneho. Zatiaľ čo príjemnosť, žiadostivosť atď. sú veci, ktoré nás prepadajú a vynárajú sa *hic et nunc*. Zastierajú vlastnú povahu vecí. Filozof môže pomôcť obci len cez štátnictvo výchovy, ktoré jediné môže urobiť z obce obec harmónie a dobra, pretože to je plod jeho filozofickej činnosti.

Patočkove úvahy o filozofickej výchove sa tesne upínajú k Platónovmu poňatiu spravodlivosti. Uvádza dialóg *Thrasymachos*, ktorý je dialóg o spravodlivosti. Thrasymachos predstavuje drzé tyranské myslenie, ktoré prezentuje tézu, že spravodlivosť je záležitosť

slabých a bezmocných. Sokrates má zato, že nespravodlivosť je nerest' a spravodlivosť dobro. A ten kto disponuje ἀρετή je vo vlastnom zmysle človekom. Sokrates odbil Thrasymacha a ukázalo sa, že spravodlivosť nie je to čo hovorí sofista. Spravodlivosť posilňuje spoločnosť, udržiava ju súdržnú a silnú.

Pri definovaní výchovy, ktorá súvisí so spravodlivosťou, Patočka analyzuje II. knihu *Ústavy*, kde si Glaukón a Adeimantos kladie otázku po spravodlivosti vo vnútri duše, bez ohľadu na následky, aby sa pochopilo že spravodlivosť je niečo dobré o sebe. Prichádza konfrontácia dvojakeho spôsobu života. Dokonale nespravodlivý sa zdá ako spravodlivý a čistá podoba spravodlivosti je spojená s nespravodlivosťou. Ten prvý je chválený a druhý nenávidený. Síce v tejto kapitole nedostávame odpoveď na otázku po spravodlivosti, ale ukazuje sa, že literatúra je plná chvály nespravodlivých a básnici sú tí, ktorí učia zlému chovaniu. To že celá tradícia nazerá na spravodlivosť vonkajškovo, a to musí mať na výchovu mládeže zhubný účinok.

V kapitole *Spravodlivosť v obci a výchova strážcov* je pozornosť venovaná Sokratovi, ktorý predviedol ideálny vznik obce. Problém obce sa rieši so zreteľom k duši. Spravodlivosť sa ukázala ako objektívna rozumnosť v základoch ľudského spoločensva. Človek je pri uspokojovaní svojich potrieb odkázaný na druhých, v tom je obsiahnutý niečo ako rozum. Sokrates postaví oproti zdravej obci, obec luxusu. Vznik vojenského stavu slúži na obranu, dobývanie, ale predovšetkým k obmedzeniu neustále narastajúcich ľudských potrieb. S tým súvisí výchova. Prirodzenosť je súčasťou výchovy. Základom výchovy je muzika, gymnastika a harmónia medzi nimi. Strážci musia mať najhlbšie filozofické vzdelanie, aby tu neboli pre seba ale celok.

O výbere, výchove a činnosti zákonodarcov je kapitola, kde sme uviedli, že duša sa ustavične formuje, pretože rozhoduje medzi rôznymi spôsobmi svojho bytia. Proces tohto rozoznávania je založený na muzickej výchove. Konečné riešenie spočíva vo zvládnutí vnútorného konfliktu. Gymnastika posilňuje statočnosť, smelosť a sebavedomie. Strážca musí mať obzvlášť dobre zladené tieto dve stránky. Musí byť mierny k priateľom a zúrivy voči nepriateľom. Strážcovia žijú pre obec a nemajú súkromný majetok. Výber zákonodarcu prebieha podľa prirodzenej povahy a skúšok, aby za všetkých okolností považoval to obecné, to dobro obce za svoje vlastné. Musí vytrvať v námahe, odolať slasti, strastiam a nenechať sa zviest' sofistami.

V ďalšej časti s názvom *Jednota zdatností v obci - jednota zdatností v duši* bolo ukázané, že obec je vybavená výrobcami, strážcami a zákonodarcom. Táto výbava je daná na základe φύσις a výchovy. Múdrost' patrí nomothétom, tí musia prejsť výchovou v najvyššom zmysle slova, statočnosť patrí strážcom pretože vedia, že báť sa smrti je nerozumné. Tretia zdatnosť je kázeň, ktorá sa týka všetkých komponentov. Spravodlivosť spočíva v tom, že každý robí to svoje. Obec je šťastná ako celok a každá zložka je v istom zmysle asketická. Platón hľadal spravodlivosť skrz ideálnu obec. Napokon sme sa však vrátili k jednotlivcovi, pretože spravodlivosť je pravidlo života, ktoré je tiež v jednotlivej duši.

To, prečo bolo nutné podniknúť genézu ideálnej obce, sa ukazuje v kapitole *Paralela medzi obcou a dušou v dialógu Faidón*. Ideálna genéza obce je vodítko k pochopeniu individuálneho. Ako v obci máme tri vrstvy, tak v duši máme tri zložky. V obci sme videli tri vrstvy zákonodarcu, strážcov a výrobcov. V individuálnej duši máme zložku rozumnú s cnosťou múdrost'ou, žiadostivú s cnosťou káznou a medzi nimi je hnevlivý element s cnosťou statočnosťou. Spravodlivosť v duši pôsobí tak, že človek ktorý je takýmto spôsobom komponovaný sa nikdy nedopusť nespravodlivosti.

Patočka rekapituluje Platónovu náuku o duši, aby poukázal na to, že duša je neustále v pohybe medzi dvoma možnosťami. K dobrému životu patrí aj telesnosť, neobmedzenosť, ale je dôležité, aby duša bola sformovaná. Keď duša nie je uvedená v harmóniu, tak je jej vnútorný princíp skazený. Duša je akosi obcou. Žiadostivosť sa ju snaží celú zvrhnúť do bezmedznosti. Ak nad tým vládne nahliadnutie, tak vnútorné sily slúžia k sebevláde. Podmienka dobrej obce je spojenie politickej moci a pravej filozofie. Podmienkou možnosti štátu spravodlivosti je dokonale pravdivý a spravodlivý človek.

Následne je v kapitole *Vláda duchovnej autority* predstavený pravý filozof - nomothét. V celej obci musí dominovať pohyb duše na hor k pravde, k poznaniu. Problém obce je problémom duchovnej autority. Filozof je obrazom všetkých ľudských podarení, ktoré sú základom pre dokonalosť všetkých obcí. Táto vláda nie je vládou sily, ale vnútornej sily. Myšlienka vlády ducha sa ukazuje naprieč celými európskymi dejinami. Patočka v nadväznosti na IV. knihu *Ústavy* poukazuje na prekérne postavenie filozofa v obci, čo sa ukazuje v ďalšej kapitole.

Filozof sa zdá pre obec škodlivý. Praví filozofovia, ktorým sa dostalo pravej filozofickej výchovy, sa nemôžu v danej obci uplatniť. Keď vzdorujú obci sú považovaní za kaziteľov mládeže. Obec chce naučiť mladých ľudí skôr lichoteniu než vedeniu. Celá scéna je

ovládaná tými, ktorí nemajú filozofickú povahu ani mravný impetus. Patočka tvrdí, že keď si každý uvedomí, že k filozofovi patrí miernosť, nedostatok nepriateľstva, tak mu je možné zveriť to, čo je verejné. Podarená obec je založená na povahe filozofa, na pravej povahe výchovy, ktorá dospieva k poslednému základu - dobru samotnému.

Cieľom kapitoly s názvom *Dialektika - činnosť platónskeho filozofa* bolo poukázať nato, že filozof sa zaoberá vlastným bytím. Platón chce človeka, ktorý je nedogmatický, vie sa orientovať v skutočnosti. Dokáže byť kritický k sebe aj náukám. Celý problém *Ústavy* je problém, ako umožniť človeku žiť v obci. Filozof koná vždy s ohľadom na svoju dušu - bude vždy rovnako spravodlivý. Patočka uvádza, že koncept duchovnej autority musí byť založený na pochopení súcna do jeho najväčšej hĺbky. Otvára sa otázka dedičstva, ku ktorej patrí vízia, niečo ako hlboký vhl'ad do súcna. My dnes žijeme vo svete bez duše, pretože náš svet je určený ľahostajnosťou bytia.

V poslednej kapitole sme sa zaoberali Patočkovou vlastnou filozofiou, a to konkrétne otvorenou dušou, do ktorej vkladal Patočka najväčšiu nádej. Je tu samozrejma nadväznosť na výklad Platóna. Otvorená duša je však tiež súčasťou úvah o konci Európy. Európa vznikla z nahliadnutia, motívu starostlivosti o dušu, ale zanikla, pretože na ňu zabudla. Starosť o dušu sa zmenila na starosť o zmocnenie sa sveta. Zrodila sa uzavretá duša. Patočka v tejto súvislosti zdôrazňuje pedagogiku obratu. Poňatie otvorenej duše môže človeka uchrániť pred tým, aby sa neznižoval na úroveň vecí medzi vecami. Patočka v komeniologických štúdiách spomína dvojakú možnosť ľudskej existencie - úpadku a vzchopenia. Úpadok sa ukazuje ako ľahostajnosť, nenávisť, zapletenie do seba a takýto stav je dobre známi aj dnes. Človek sa toho všetkého môže vzdať, nahradiť patos života smerom k sebe, patosom k otvorenosti k druhým.

Patočkove interpretácie antickej filozofie boli v autentickej prednášajúcej dobe akousi katarziou. Pre Patočku nebol Sokrates a Platón len akýmsi idolom, ale vstrebával všetky kultúrne a mysliteľské dedičstvá, aby mohol svoj vlastný problém riešiť tvorivým spôsobom.³⁴⁴ Patočka vedie s Platónom dialóg o spoločných problémoch a myšlienkach, ktoré ich spájajú. Tieto myšlienky nie sú platné a významné len pre dobu Platóna, v ktorej boli vytvorené, ale majú nadčasovú platnosť. Patočka ukazuje, že Platónov odkaz je v mnohom inšpiratívny aj pre našu dobu, žeby sa na Platóna nemalo nahliadať len ako na niečo minulé, čo dnešnému človeku nemá čo povedať. Napokon, keby sme myšlienky filozofov minulosti

³⁴⁴ KOŽMÍN, Z.: *Modely interpretace Patočkovské průhledy*. Brno: Masarykova univerzita 2001, s. 117.

považovali za významné a platné, len pre dobu, v ktorej boli vytvorené, keby sme popierali, že niektoré myšlienky vyslovené v minulosti môžu mať nadčasovú platnosť, keby sme sa nepokúšali viesť dialóg o spoločných témach, ktoré nás s nimi spájajú, premenili by sa dejiny myslenia v obyčajnú muzeálnu zbierku historických exponátov, zaoberať sa nimi by stratilo zmysel.³⁴⁵

Radim Palouš pripomína, že Patočka nikdy nevypracoval jedno veľké systematické dielo. Nebol jedným z tých systematických filozofov, ktorí by vypracovávali jeden statický filozofický systém. „Byl filosofem pohybu, neustále reagujícím na měnící se podnety zvenčí.“³⁴⁶ V Patočkových textoch nejde len o uchopenie daného filozofického problému, ale zachytenie celého zmyslu pohybu jeho myslenia.³⁴⁷

Erazim Kohák upozorňuje, že filozofia v zmysle nejakého pozitívneho obsahového vedenia, ktorá by sa dala spájať so Sokratovým menom, vlastne neexistuje. Táto absencia filozofickej náuky robí v Patočkových očiach zo Sokrata najvlastnejšieho filozofa, čo nám umožňuje sústrediť sa na ten dôležitejší, základnejší aspekt filozofovania, než je jeho stránka náuková, „na otázku dejinného poslání filozofie, na otázku existence filosofa v lidské společnosti, na otázku konstituce filosofického postoje v jinak nefilosofickém lidském prostředí.“³⁴⁸ Sokrates nebol teoretikom, ale aktívny mysliteľ s určitým poslaním, aj keď je jeho riešenie negatívne. Netvorí žiadnu špecifickú náuku, ale uchováva pomocou pýtania otvorenosť, ktorá stojí v základe náuk. Cnosť podľa Patočku je skôr aktivita poznávania. Uvedomenie si, že zmysel ľudského bytia nie je jasný a samozrejмый a „péče o duši“ je hľadáním toho, čo je pre ňu dobré.³⁴⁹

Erazim Kohák má zato, že žiadne zhrnutie nemôže podať primeraný obraz z Patočkových historických štúdií. Ich zmysel netkvie v závere, ale v procese skúmania, aj keď v každej z nich nájdeme významnú tézu. V prípade Sokrata je to poňatie filozofie ako starostlivosti o dušu a aktívne hľadanie plnej dokonalosti ľudského bytia. Podobne Patočka zoznamuje čitateľov s prehľadom platónskeho bádania. Patočkove tvrdenia o Platónovi nie sú

³⁴⁵ SCHIFFEROVÁ, V.: Reflections on Jan Čížek's Book Comenius and Bacon: Two Early Modern Pathways to the Restoration of Knowledge. In: *Acta Comeniana*. Sv. 34. Praha: FILOZOFIA 2020, s. 114-115.

³⁴⁶ PALOUŠ, M.: Filozofovat se Sokratem. In: *Filozofický časopis* č. 1-2, 1990, s. 46. Dostupné online: [Filozofický časopis 1990 | Digitální knihovna Akademie věd ČR | Digitální knihovna Kramerius \(cas.cz\)](#)

³⁴⁷ Ibidem.

³⁴⁸ Ibidem, s. 47.

³⁴⁹ KOHÁK, E.: *Jan Patočka – filozofický životopis*. Jinočany: 1993, s.72-73.

predložené ako dogmy, ani závery vyplývajúce z výslovnej argumentácie, ale skôr sa vynorujú ako zmysel.³⁵⁰

Patočka je presvedčený, že Sokrates je pôvodcom otázky po dobre. Radim Palouš upozorňuje, že Patočka sa venuje otázkam, „jejímž tématem je vlastně jedno jediné: „jak se to má s námi samotnými ... tázaní po našem vlastním bytí.“³⁵¹ V tejto súvislosti pripomína Radim Palouš slávny výrok z *Obrany Sokratovej*: „Já totiž obcházím a nedelám nic jiného, nežli přemlouvám mladé i staré z vás, aby se o těla ani o peníze nestarala spíše a horlivěji jako duši, aby byla co nejlepší.“³⁵² Patočka píše, že Sokrates ľudí vyzýval aby sa obrátili k onej podivnej „veci“ v nás, ktorú nazýval duša, pričom jej podstate môžeme porozumieť, len keď sa jej budeme venovať.³⁵³ Podľa Radima Palouša nie je na prvom mieste odpovedať na otázku o dobre, ale predovšetkým pri nej zotrvať. Patočka má zato, že Sokrates pri nej zotrval a učinil tým najrevolučnejší objav. Patočka nemal za cieľ odhaliť ideálny „onen“ svet, ale v uskutočnenie ľudskej transcencie v tomto svete.³⁵⁴ Dostať nejakú vec pred náš zrak v originále vyžaduje danosť toho niečo „prekročiť“. „...Mít současně vedení o celku, skrze nějž a v němž je poznávaná věc dána, skze nějž a v němž dává smysl.“³⁵⁵

Ivan Blecha uvádza, že s Platónom sa objavuje problém západnej civilizácie. Väčšinou sa súdi, že len Sokrates takto otvorene chápal dušu a že Platón túto vec skôr pokazil. V Patočkovej interpretácii môžeme často nájsť názor, že Sokrates je cennejší než Platón. Vlastný pojem starostlivosti o dušu prebral Patočka z Platóna. Patočka považuje za veľmi dôležité, že podľa Platóna sa môže duša nachádzať v dvoch polohách. Môže žiť v úpadku alebo vzmachu. Starosť o dušu je zároveň objavením týchto dvoch možností duše, v ktorých sa duša neustále pohybuje.³⁵⁶ Zdatnosť, ku ktorej duša u Platóna mieri je nahliadnutie, ktoré je neustále ohrozované pádom. Nahliadnutie nemá byť podľa Patočku len číry vhlád do jasu pravdy, ale poznaná skúsenosť zápasu s možným stavom úpadku – porozumenie tomu, čím je pôvodná rozptýlenosť zjednocovaná, čím sa zmätočné mienenie združuje do rovnováhy.

³⁵⁰ KOHÁK, E.: *Jan Patočka – filosofický životopis*, s. 74.

³⁵¹ PALOUŠ, M.: *Filosofovať se Sokratem*, s. 49.

³⁵² PLATÓN: *Obrana Sókrata*. In: *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Praha: OIKOYMENH 2005, s. 58. Tiež PALOUŠ, M.: *Filosofovať se Sokratem*, s. 49.

³⁵³ PATOČKA, J.: *Platón a Evropa*, s. 229.

³⁵⁴ PALOUŠ, M.: *Filosofovať se Sokratem*, s. 50.

³⁵⁵ *Ibidem*.

³⁵⁶ BLECHA, I.: *Patočkova péče o duši mezi Sókratem, Platónem a Aristotelem*. In: *Filozofia*, č. 6, 2015, s. 409-410.

Nahliadnutie umožňuje nepodľahnúť úpadku, ktorý je síce pohodlný, zvlášť keď sa vidí, aká je namáhavá cesta nahor.³⁵⁷

Pre existenciu duše je podstatný samopohyb – duša má v sebe vzpruhu vzdorovať pobytu v nestálosti a dôjsť k správne mu nahliadnutiu.³⁵⁸ Aby sa v tomto pohybe mohla udržať, potrebuje duša vyvíjať určité úsilie, ktorému Platón v tomto kontexte hovorí výchova.³⁵⁹ Výchova by mala samopohyb duše kultivovať a doviesť ju k nahliadnutiu. V nahliadnutí spočíva žiadúca jednota duše so sebou samou – podľa Patočku je to však neustále hľadanie. Nahliadnutie ukazuje ako viesť náš život.³⁶⁰

Vedľa týchto intelektuálnych velikánov sa mi len ťažko vyjadrujú vlastné myšlienky, ktoré by neznali fádne. Ako sa prejavuje strata starostlivosti o dušu dnes? Výchova ako formovanie človeka, výchova k ľudskosti, morálke a správnym hodnotám upadla do úzadia. Kvalitnú literatúru nahradili rôzne internetové lákadlá, príkladom sú sociálne siete, ktoré reprezentujú jednoduchú formu zábavy. Súčasná spoločnosť vidí vzdelanie ako prostriedok k lepšej práci, zarábaniu peňazí, alebo spoločenskému statusu. Existuje rozšírený názor, že filozofia je tliachaním, pretože neprináša hmatateľné výsledky ako ostatné pozitivistické vedy. Na druhej kde inde chceme nájsť odpoveď na nasledujúce otázky. Aký je zmysel života? Akým spôsobom by sme mali viesť náš život? Čo znamená byť dobrým človekom? Treba podotknúť, že túžba po duchovnu neustále pretrváva. Kresťanstvo síce oslovuje čoraz menšiu časť spoločnosti, ale viera neskončila. Dôkazom je popularita veštcov, ezoteriky a podivných sekt, na čele s pseudofilozofmi.

Stotožňujem sa s myšlienkou Anny Hogenovej, že človek neprežíva prítomnosť, že človek stráca sám seba, pričom o tom ani nevie. My sme zabudli dva krát. Dokonca sme zabudli na to, že sme zabudli. Pravda sa skrýva pod rúškou samozrejmosti. Naša stratenosť sa ukáže až vtedy, keď nás prepadne kríza, kedy si uvedomíme našu zúfalú situáciu. Existuje však cesta sebanájdenia. Mám zato, že obnova starostlivosti o dušu sa môže týkať len jednotlivcov, ktorí sú ochotní v sebe uskutočniť obrat a znova začať pestovať starostlivosť o dušu. Patočka ponúka svojimi myšlienkami útechu pre tých, ktorí sú jeho myšlienkam

³⁵⁷ BLECHA, I.: Patočkova péče o duši mezi Sókratem, Platónem a Aristotelem, s. 411. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 264-265.

³⁵⁸ BLECHA, I.: Patočkova péče o duši mezi Sókratem, Platónem a Aristotelem, s. 411. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 97.

³⁵⁹ BLECHA, I.: Patočkova péče o duši mezi Sókratem, Platónem a Aristotelem, s. 411. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 70.

³⁶⁰ BLECHA, I.: Patočkova péče o duši mezi Sókratem, Platónem a Aristotelem, s. 411. Tiež PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*, s. 96.

prístupní. Pokiaľ je možné ovplyvniť rozvrh sveta u našich detí, tak to musíme urobiť v rannom detstve. Neskôr by už bolo príliš neskoro. Potom sa pod maskou demokracie a slobody rozmáha jediná vec – desivá láska k majetku, ktorá sa vydáva za posvätnú. Tu spočíva jadro našej zodpovednosti.³⁶¹ Ďalej, som presvedčená, že starostlivosť o dušu, o rozum, o pravdu a vedenie je fundamentálnym problémom súčasnej politiky. Zanedbanie tejto dimenzie má za následok to, že moci sa aj vo vyspelých demokratických krajinách môžu chopiť populistí či extrémisti, vybočujúci z hraníc, bezmedzne túžiaci po moci a bohatstve, všetkého schopní manipulátori. Boli by bez šance, keby sa voliči dokázali rozhodovať na základe čo najlepšieho a najdôkladnejšieho vedenia, to jest „z nahliadnutia“. Ako toho dosiahnuť? Na túto otázku bohužiaľ neexistuje odpoveď.

³⁶¹ HOGENOVÁ, A.: *Jak pečujeme o svou duši?* Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta 2008, s. 141, 251-252.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Primárna literatúra

PATOČKA, J.: *Péče o duši I*. Sebrané spisy. Sv. 1. Praha: OIKOYMENH 1996.

PATOČKA, J.: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. Sebrané spisy. Sv. 14/4. Praha: OIKOYMENH 2012.

PATOČKA, J.: Platón a popularizace. In: *Péče o duši I*. Sebrané spisy. Sv. 1. Praha: OIKOYMENH 1996.

PATOČKA, J.: Platonismus a politika. In: *Péče o duši I*. Sebrané Spisy. Sv. 1. Praha: OIKOYMENH, 1996.

PATOČKA, J.: Kapitoly ze současné filosofie. In: *Péče o duši I*. Sebrané spisy. Sv. 1. Praha: OIKOYMENH 1996.

PATOČKA, J.: Původ a smysl myšlenky nesmrtnosti u Platóna. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: Obec jako projekce duše. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: Evropa a doba poevropská. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: Platón a Evropa. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: Péče o duši jako centrum platónského učení a její tři hlavní hlediska. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: O duši u Platóna. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: Duchovní základy života v naší době. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: Doba poevropská a její duchovní problémy. In: *Péče o duši II*. Sebrané spisy. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH 1999.

PATOČKA, J.: Evropa a její dědictví. In: *Péče o duši III*. Sebrané spisy. Sv. 3. Praha: OIKOYMENH 2002.

PATOČKA, J.: Jan Amos Komenský a dnešní člověk. In: *Komeniologické studie II*. Sebrané spisy. Sv. 10. Praha: OIKOYMENH 1998.

PATOČKA, J.: Lidskost Komenského. In: *Komeniologické studie III*. Sebrané spisy. Sv. 11. Praha: OIKOYMENH 2003.

PATOČKA, J.: *Češi I*. Sebrané spisy. Sv. 12. Praha: OIKOYMENH 2006.

PATOČKA, J.: *Sókratés*. Praha: SPN 1991.

PLATÓN: *Listy*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 1996.

PLATÓN: *Gorgias*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000.

PLATÓN: *Ústava*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005.

PLATÓN: Euthyfrón. In: *Euthyfrón: Obrana Sokrata; Kritón*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005.

PLATÓN: Lachés. In: *Charmidés: Lachés; Lysis; Theáges*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2019.

PLATÓN: Menón. In: *Euthydémos; Menón*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000.

PLATÓN: *Gorgias*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000.

PLATÓN: *Faidón*. Přeložil František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005.

PLATÓN: Obrana Sókrata. In: *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Praha: OIKOYMENH 2005.

Sekundárna literatúra

BLECHA, I.: Patočkova péče o duši mezi Sókratem, Platónem a Aristotelem. In: *Filozofia*, č. 6, 2015. Dostupné online: [View details | Filozofia \(sav.sk\)](#)

BLECHA, I.: *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia 1997.

HEJDUK, T.: Jednota občanského vystupování a filosofické tvorby Jana Patočky. Online prednáška preslovená v rámci seminára prof. Vargasa. (Národní pedagogická univerzita, Bogotá) venovaná súčasnej filozofii. Dostupné online: [Jednota občanského vystupování a filosofické tvorby Jana Patočky. Jan Patočka jako občan a filosof. - Aktuality - Oddělení pro komeniologii a intelektuální dějiny raného novověku \(cas.cz\)](#)

HOGENOVÁ, A.: *Jak pečujeme o svou duši?* Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta 2008.

HOMÉR: *Odyseia*. Přeložil Otmar Vaňorný. Praha: 1996.

KARFÍK, F.: Jan Patočkas Deutung der Platonischen Bestimmung der Seele als Selbstbewegung. In: Listy filologické, č. 66, 1993. Dostupné online: [Jan Patočkas Deutung der Platonischen Bestimmung der Seele als Selbstbewegung on JSTOR](#)

KOHÁK, E.: *Jan Patočka – filosofický životopis*. Jinočany: 1993.

KOŽMÍN, Z.: *Modely interpretace: Patočkovské průhledy*. Brno: Masarykova univerzita 2001.

MEZEI, B.: *A lélek és a másik: Jan Patočka és a fenomenológia*. Budapešť: 1998.

PALOUŠ, R.: Filozofovat se Sokratem. In: Filosofický časopis č. 1-2, 1990. Dostupné online: [Filosofický časopis 1990 | Digitální knihovna Akademie věd ČR | Digitální knihovna Kramerius \(cas.cz\)](#)

RITTER, M.: Péče o duši a otázka zjevování. In: Reflexe č. 36, 2009. Dostupné online: [Péče o duši a otázka zjevování | REFLEXE - filosofický časopis](#)

RITTER, M.: Patočka mezi Sókratem a Platónem. K intepretaci negativního platonismu. In: Reflexe č. 38, 2008. Dostupné online: [Patočka mezi Sókratem a Platónem. K interpretaci negativního platonismu | REFLEXE - filosofický časopis](#)

SCHIFFEROVÁ, V.: Existence v kontextu Patočkovy filosofie výchovy. In: Leško, V. – Stójka, R. a kol. *Patočka a filozofia 20. storočia*. Košice: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach 2015.

SCHIFFEROVÁ, V.: Reflections on Jan Čížek's Book Comenius and Bacon: Two Early Modern Pathways to the Restoration of Knowledge. In: *Acta Comeniana*. Sv. 34. Praha: FILOZOFIA 2020.

SVOBODOVÁ, Z.: O přirozenosti – a výchově člověka. In: Envigogika č. 1, 2017. Dostupné online: [\(24\) O přirozenosti – a výchově člověka | Zuzana Svobodová - Academia.edu](#)

SVOBODOVÁ, Z.: Stejně a jiné: Jinakost jako naděje výchovy. In: Paideia: Philosophical E-journal of Charles University č. 3, 2018. Dostupné online: [\(24\) Stejně a jiné: Jinakost jako naděje výchovy / Sameness and Alterity: Alterity as the Hope of Education | Zuzana Svobodová - Academia.edu](#)

SVOBODOVÁ, Z.: Pojetí bratrství u Jana Patočky. In: Envigogika č. 2, 2017. Dostupné online: [\(24\) Pojetí bratrství u Jana Patočky | Zuzana Svobodová - Academia.edu](#)